

MULT ÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ MŰVÉSZETI, IRODALMI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT *
SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF * XXI. ÉVFOLYAM, 1931 SZEPTEMBER

ÚJ ÉV — ÚJ ÁLDOZATKÉSZSÉG

Rég nem köszöntött a zsidóságra Újeszetendjének ünnepe olyan súlyos, gondterhes napok között, mint most. A gazdasági világválság fokozott erővel nehezedik a zsidó existenciákra, amelyek adottságuknál fogva mindig a legexponáltabban voltak kitéve idők forgószelének, viszonyok változásainak. Ezrek és tízezer kerültek a lefolyt év alatt is a lejtőre, amelyen riadtan gördültek lefelé. És amikor az idén az Úr színe elé lépnek, egyre mélyebbről fog felzokogni az ősi ima: „Mi Atyánk, Királyunk, jegyezz minket a megélhetés könyvébe... Mi Atyánk, Királyunk, könyörülj rajtunk, gyermekeinken és csecsemőinken“...

Felhős, borus boltozat alatt köszönt az Újesztendő. És a zsidó mégis felölti fehér ünneplőjét és beburkolózik fehér átvetőjébe, melyet évezredek ezüst koszorúja díszít. És ráeszmél, hogy a zsidóság már más viharokat is látott. És hogy a viharokból való kimenekülésnek legbiztosabb vitorlája a hit és bizalom. A zsidó világfelfogás alapja a törhetetlen optimizmus. Elhagyhatja-e most, mikor legjobban van erre szüksége?

„Aki látja, hogy kenyere fogytán van, gyakoroljon jótékonyt“ — tanítja a Talmud. A zsidóság oda fog járulni most is a Tan forrása, a Tóra elé és áldozni fog nagy ünnepein mindenre, amit a zsidó szív sugal. Elképzelhető-e, hogy éppen most, a legnehezebb napokban, nem fogja mindenki megfeszíteni az erejét, testvéri segítségre? Elképzelhető-e, hogy éppen most, a legválóságosabb időben cserbehagyjuk azt, amit a zsidó áldozatkészség a leginségesebb körülmények között is fenntartani tudott?

„Nehezebb dolog az ember megélhetése, mint a tenger kettéhasadása“ — mondták bölcseink már kétezer évvel ezelőtt. De azért minden gondok között áldozatos készséggel óvták, őrizték és

örököltették a zsidóság közkincesit, szellemi értékeit. Lehetséges-e, hogy most a „takarékoság“ jelszavát a zsidó kultúrának és a zsidó humanizmusnak feláldozása valósítsa meg?

„Adj tizedet, hogy megtizszeresedj!“ — tanítja az Írás. Minden adás gazdagodás. És ha a példabeszéd szerint „vagyon a lehelettől kisebbedik“ — sohasem fogyott még el a kincs a reászorult kérésének leheletétől. Senki sem menti meg magát azzal, hogy a zsidóság erejét értékeinek cserbenhagyásával apasztja.

Súlyos időkben közelednek az Újesztendő félelmetes napjai. Az Új év új áldozatkésztséget követel. És senki sem térhet ki a hívó szózat elől. A kürt harsog és ébreszt. Talán hangosabban fogjuk mondani ezúttal a mellverdeső fohászt: „Mi Atyánk, Királyunk, vétkeztünk Előtted“... Bizony sok vétket kell jóvátenni. És nem fokozhatjuk újabb vétkekkel, újabb mulasztásokkal.

Új tettekkésztséggel, új áldozatkésztséggel a szívünkben lépünk az új esztendőbe. Nem hagyhatjuk cserbe a hitközségeket, a zsidóság pillérjeit, amelyeknek meginogni nem szabad. Nem hagyhatjuk cserbe a zsidó intézményeket, amelyekre még súlyosabb feladatok várnak ma, mint valaha. Nem hagyhatjuk magára a zsidó sajtót, amely „valóban mindnyájunk szenvedését viseli és mindnyájunk fájdalmát hordozza terhül.“ Nem hagyhatjuk magukra a Szentföldön küzdő testvéreinket, kik a világ zsidóságának előretolt frontján életükkel harcolnak a zsidó becsületért, a zsidó jövőért.

Új áldozatokra hív az újévi kürt szava. És csak ha lelkünkben az áldozás, a segítség elszántsága, csak akkor léphetünk az Úr elé a zsidó önértet ősi imájával: „Mi Atyánk, Királyunk, tedd Magadért, ha nem miattunk“... Patai József.

*Maurice Minkovsky : A menyasszony a templomban. — Die Braut
(A tragikusan elhunyt festőművész hagyatékából)*

A Mult és Jövő 1931 szeptemberi műmelléklete

KÉT VERS KISTELEKI EDE HAGYATÉKÁBÓL

Igen tisztelt Szerkesztő Úr!

Kegyeletos érzéssel juttatom el Édesatyám költői-hagyatékának — nekem olyannyira hecses és drága — két ékkövé, hogy a Mult és Jövön keresztül a halhatatlanság közkincsévé legyen.

Félszázadon át harcolt nemes fegyverével: megszentelt tollával, kötött és kötetlen formában a zsidóság érdekeiért, önzetlen tevékenysége büszke öntudatával; s alapításakor örömmel csatlakozott a Mult és Jövő kiváló író-gárdájához. A *Mult és Jövő* számai életének utolsó napjaiban is nagy gyönyörűséget szereztek neki.

Nem mulaszthatom el nyomatékosan hangsúlyozni e helyütt is, hogy Kisteleki Ede könyvtárának megkülönböztetett helyét foglalták el mindenkor Patai Edit s Patai József dedikált irodalmi művei, és irányukban évtizedes meghecsüléssel, őszinte barátsággal s tisztelettel viseltetett. Úgy érzem, — a fiúi szereteten túl — tartozom ezen érzelem tolmácsolásával, amikor a mellékelt két poémát továbbítom. Kiváló tisztelettel

Kisteleki Károly.

Kisteleki Ede, a nemrég elhunyt költő

Megnyílt az ég

Ami sugárzás, fény, derű élt bennem,
Melengő szívemen most összegyűlt,
Hogy mint családi boldogság emeljen
Hozzád Uram! leírva Névbetűd.

Világnak lelke, Alkotó, teremtőm,
Volt, van s a lesz, egy Adonaj,
Lelkek miljójain te átalzengőn,
Ajkamra szállsz, mint esdeklő sóhaj.

A föld felett, s vele a nyári alkony,
A lég, a semmi túl az anyagon,
A névetlen-jót látom minden arcon
Ha gyermekim áldását hallhatom.

Mely mindenütt velünk s felettünk szárnyal,
Amit sehol megfogni nem lehet,
Valónkat égboltként övedzi által
Kimondhatatlan tiszta szeretet.

Új láthatárt növeszt az éjszakában
A messze csillagoknak tábora,
Ez összetartozás, im egyé zártan
Bennünket el nem hagyhat már soha.

S míg napsötétedést homályüveggel
E földről itt tisztábban lát a szem,
A tele holdnak tisztasága kelt fel
Rajtunk, hogy elfogott hű érzélem.

S miként tejút előnti a világot:
Eget a földhöz fűzött égi kar,
A mennyország számomra nyitva áll ott,
Üdvével rám csukódni most akar.

Fényszemek

Miként a pörgettyű indítva perdül,
S a gyermek nézi hogy fut, hogy pereg.
Sodor az élet árkaín keresztül
Léptünk, kísérnek égi fény szemek.

Sorsunk a csillagokban van megírva,
Elindulunk s ki tudja, hol a vég?
Korán, későn megérkezünk a sírba,
Hantunkon emlék mécsvilága ég.

De Ariadne visz e labirinthban,
Útvesztőn által mindig cél vezet,
Lélek s a mindenségnek titka itt van,
S egy messze hű társ fogja a kezéd.

Az akarat s a végzet együtt szárnyal,
Sem ez, sem az, melyet utad követ,
A kettőnek rövid átlóján által,
Keresgeted a bölcsesség-követ.

A teremtésnek képzelő hatalma
Időd költészetté olvasztja át,
Ábrándot és valót ejtvén utadba
Leled az étellel szomszéd halált.

Az elmúlásban nyit az örök-élet,
Belől mély gyász és színtelen fehér,
A mindenségben újjászületésed
Más, még valóbb, csodásb világba ér.

KISS ARNOLD: A RABBISÁG ALKONYA

Patai Józsefnek, a „Mult és Jövő“ tüzelelkű szerkesztőjének prófétaviziójú cikke: „A pesti zsidóság pusztulásáról“, ébreszti föl bennem a zsidóság sorvadásával összefüggő jelenségek szomorú látományát. *Üjlesztendő* napja a küszöbön: a zsidóság jövő sorsa komoly kérdéseket, aggodalmakat vet föl előttünk.

Azzal, a zsidóság ősi eszményeitől elidegenedett lelküllettel, amely korunk zsidó összességének úgynevezett modern testületeit jellemzi: elválhatatlan kapcsolatban van a rabbiság alkonya. A halódó zsidóságnak mincsenek igazi lelki vezetői, nincsenek valósi auktoritásai. Mennél hangosabb cécókkal instalálnak és temetnek papokat, annál céltalanabb és befolyástalanabb azoknak eleven hivatásuk körében kifejtett működése. Külsőségekben (reverenda, esketés, temetés, templomi funkció) hűséges utánezatai a másfelekezetű papságnak, lényegben, igazi hivatásnak a vallás lelke szerint való gyakorlásában a „halódó“ gyülekezetek papjai: jól, rosszul fizetett hivatalnokok, s gyakori esetben, mint az egymáshoz nem illő házasságokban mind a két fél meg nem értettségről, csalódott várakozásokról, kiábrándulásokról sóhajtozik, nem ritkán hangosan pörlekedik.

Kézenfekszik az *ellenvetés*: maguk a papok az okai ennek a tekintélyszüllyedésnek. Álljanak hivatásuk magaslatán, teremtsék meg maguknak a lelki kontaktust híveik között, neveljenek maguknak generációt, amely a papját lelki erényei folytán tanulja megbecsülni, legyenek önzetlenek, szerények, lemondóak. békeszeretők, keressék föl híveiket családi köreikben, legyenek a családnak meghitt tanácsadói, legyenek tudósok, bölcsék, megértők, a szószéken lebilincselők, a szószéken kívül amabilis társaságheli emberek, legyenek önmagukkal szemben szigorúan vallásetikai életet követők, másokkal szemben a haladó kort megértő liberális gondolkozásúak, vezessenek — *amerre és ameddig a nyáj vezetni engedi magát*, szóval legyenek hasonmásai az ezékieli prófétalátomás földöntúli kerubjának, legyenek szárnyaik, amelyekkel fellegek fölé tudjanak szállni, de a szárnyaik alatt legyenek emberi végtagjaik, amikkel a földi porban is ügyesen tudjanak boldogulni, kapaszkodni és haladni.

Ám a lelki vezetés hivatottságának nem szabad tisztára az egyén kimagasló erényeitől függni. Elsősorban azért nem, mert mivel még papi és prófétai hivatás emberei sincsenek minden esetben angyali erények foglalatjával fölruházva, azután pedig azért sem, mivel az egyén kiváló sajátosságai egyedül nem szerezhetnek tartós tekintélyt az állásnak, ha azt maga a hivatás természete intézményesen nem övezi körül, esetlegességeknek, szeszélyeknek, változó kegyeknek és méltánylásoknak, kegytelenségeknek és méltánytalanságoknak alá nem vetett rendíthetetlen lényegszerűséggel.

Sokan vállat vonhatnak ezeknek az elégikus, papi sóhajtozásoknak és sopánkodásoknak hallatára. Nincs tekintélyük a zsidó papoknak?! Hát azután?

Kinek és minek kell az ő tekintélyük?! Nagyobb és fényesebb koronák porbazuhanását is megértük mi a napjainkban — ma földönfutó királyok se ritkaságok, a zsidó tiarák szétfoszlása legyen a legnagyobb gondunk! „Megfizetjük őket“ — a mai súlyos gazdasági viszonyok között legyenek boldogok a mi rabbijaink, ha mentesítve vannak a kenyértelenség problémáitól. Fizetett embernek lenni és vezető, irányító hatalmat gyakorolni: inkompatibilisak. Eskessenek: stóláért, temessenek: stóláért, prédikáljanak: stóláért, azontúl — magyarul mondva — fogják hámba a hierarchikusan ágaskodó paripáik idejétmult fickándozásait.

Hát hiszen: ha csak a papi tekintély régi méltósága ment veszendőbe: üsse kő! Ki törődik egyéni sérelmekkel, egyéni ambíciókkal, egy kasztnak, a papi kasztnak vélt vagy igaz keserveivel? És kinek is kell az az úgynevezett tekintély?! A pap maga egyénileg boldogabb lehet nélküle: legalább tekintély híján szabadabb és függetlenebb az élete. Nem kap külső dekórumot, kap kenyeret, a hivatás hivatallá degradálódott — hát hivatal után, templom után, prédikálás után lecsapja az ornátusát, polcra teszi a bibliáját, megeskette másnak a babáját, malasztot hintett a hullák fölé: köd előttem, köd utánam, pap voltam az imént, az egyéni függetlenség, a példaadó legmagasabb etikai kötelmek rabságából fölszabadult jótékony felelőtlenség homályába menekülhetek, kinek kell az apróságokat szimatolgtató és bírálgtató örök „nem illik“-ek zsidóan jellemző szemmeltartása?!

A papnak egyénileg — ha csak nem szánalmasan hiú — nincs rá semmi szüksége, a világi vezetők egy részének éppenséggel kényelmetlen s boldogok, ha egy célbatalált góllal a „rabbitekintély“ rebbesapkáját a levegőbe rúghatják egy-egy kínálkozó alkalommal.

Szüksége van azonban az egyházi tekintélyre magának az egyháznak, a felekezetnek, a zsidóságnak. Nincsen is más felekezet a zsidón kívül a világon, ahol nem a pap: a pap, s ahol máról-holnapra, valamely az ismeretlenség homályából előljárói székbe rekedt, vidéki, kényszeregyességek hínáraiból kimenekült gyömbérru-szatócs: egyházjogi funkciókat arrogálhat magának, ha nagyúri, püspöki kénye tartja: vallásügyi döntvényeket hozhat, a rituálisan levágott csirke „véset“-jétől kezdve a legbonyolultabb házasságjogi, egyházi ügyekben felülbíráló, megfellebbezhetetlen véleményt nemcsak mondhat, de keresztül is hajszolhat: legnagyobb gaudiumára a máshitű társadalomnak, amely hovatovább hozzászokott a zsidó egyházközségekben a sarki botos zsidóban látni a zsidó cigányvajdát, aki karámban tartja a zsidó nyáját s hite szerint, hatalmában áll egyhangú bégetéssel a politikai szavazóurnák elé terelni az „összetartó, a Ción bölcséinek titkos törvényei szerint kormányzott kagált“. A katolikus, protestáns s mind a többi egyházak, vallásuk a lelkeket kormányzó befolyásának biztosítását az egyház arra hivatott papi egyéneinek vitathatatlan tekintélyében látják. Istentől származott.

rájukruházott lelki hatalomnak vélik. Vallják, hogy enélkül pusztán földi intézmény az egyház. Fejedelem és hadvezér, államfő és a legnagyobb világi hatalom gyakorlója: a templomban, az egyházban egyformán alázatos és engedelmes hívek. Papjaikban nem a maguk, hanem az Isten szolgáit tisztelik, s amikor egyházi döntéseik és cerimóniáik előtt meghajolnak, nem emberek véletlen akaratát fogadják el a lelki élet irányítójának, de a hitük lelkének ősi emanációját övezik körül egyházuk bástyait rendületlenül védő intézményekkel.

S ezt a „papi tekintélyt“, a katolikus, protestáns s minden egyházak éppen a zsidó vallásfelfogás, Sinajtól eredt ősiségéből vették át s őrizték meg sértetlen épségben. A miénk, a zsidóságé ez a meggyőződés, ez a felfogás. Isten a tórárt Mózesnek adja, s ő adja át azt papi generációkon át, prófétákon át az egyházi színódus férfainak, tanaita, amoreus, saboreus tudósoknak, akiknek egyenes utódai a rabbinusok.

S nem is szünetelt, nem is változott meg a zsidóság történetében soha a rabbiság hivatásának fontossága s eme létfentartó fontosságnak értékelése. Évezrek folyamán változatlan irányító szellem volt a zsidó nép vallásos életében a rabbinikus döntés. Kimutathatóan nemcsak tudós méltóság volt ez, hanem valósággal papi hivatás, amint ezt az ősi papi felszentelés, a szemicha bizonyítja s az a tény, hogy a rabbik döntései nemcsak tudományos kérdéseket juttatnak megállapodásra, hanem a szertartásos élet minden területeit dominálják. Helytelen tehát az az ellenvetés, hogy a rabbi nem pap, hanem pusztán tanító, hiszen minden időben épúgy végzett szertartásos funkciókat is, épúgy oldott és kötött, mint más későbbi egyházak, amelyek ezt a jogot és ezt a kötelességet éppen a zsidó eklézsiától vették át s ad maiorem dei gloriam a régi zsidó papi dekórum minden külső fényével vették körül, magának az egyháznak, tekintélyének, szilárdságának, sziklaerősségének érdekében. Nélkülözhetetlenül szüksége van az egyház súlyának, tekintélyének a papi hivatás irányító erejére. S ez a lelkek mélyében gyökeredző meggyőződés mindaddig élt is a zsidóságban, amíg a gyülekezetek lelki közösséget láttak egyházukban s él még ma is ott, ahol a vallásközösségek: hitükben lelki erőt keresnek, s nem a hitélettől legtávolabbra eső mellékes célok, egyéni érdekek, személyes hiúságok, politikai törekvések ugródeszkáját. Ilyenkor kisorvadt a vallás örve alatt kényszertömörülésben vegetáló gyülekezetekből a „lélek“ s ilyenkor természetesen idegen, nem zsidó fogalomnak minősítik a „lelkész“ hivatását is. *Tisztára adminisztratív testületekben, szövetkezetekben, részvénytársaságokban nincsen is másra szükség, mint hivatalnokokra, bürokratizmusra, s a pap, a lelkész teljesen fölösleges állás is lenne, s talántán ennek a konzekvenciáit le is vonnák, ha az állam törvénye lehetővé tenné: fából vaskarikát csinálni, egyházi testületet pap nélkül alkotni. Miért ne „paszkenolhatna“ a világi előljáró, amikor és ahol ezt a paszkenolást úgyis a legritkább esetben veszik igénybe és ha egy-egy fehér holló igénybe is veszi: az a fehér holló már orthodoxszámba megy? Miért ne eskethessen egy-*

néhány malasztos szó kíséretében a pénzügyi előljáró, nemzetiszínű taliszt öltve a nyakába, amikor ez az esketés se lelki ügy többé, hanem pusztán formáság? Barmicvát lehet avatni, ha az adóügyi előljáró is áldja meg a gyereket s gyászbeszédeket ma már nem egy haladó gyülekezetben kitért zsidók is tartanak a leghidegvérűbb nonchalansszal s a legforróbb megindultsággal. Sok zsidó gyülekezet ilyen pap nélküli, „hierarchia“-nélküli átalakulását egyedül az állam törvénye akadályozza meg, amely még mindig abban az elavult ideológiában él, hogy pap nélkül nincsen egyház, épúgy, mint Isten nélkül. akinek nevében irányítják a papok a hívek lelki életét: a vallás jogcíme alatt összeállt gyülekezet nem egyéb, mint lelki bolsevizmus.

Valamely ügynek szolgálatában álló embernek annyi a megbízóinak szemében a megbecsülése, amennyi megbecsülése van magának az ügynek, amelynek erejét és törekvését szenteli. A szolgának se lehet nagyobb a tekintélye, mint az urának. A pap a vallás ügyének szolgálatában áll: ott, ahol a vallás eszménye lehanyagolt, kisorvadt a lelkekből, milyen eredményre számíthat a vallás őre működésében? *A pap az Isten szolgája: de ha az Istent emberek szolgáivá alacsonyítják, nem válik-e ott százszorta inkább emberek szolgáivá maga a pap?*

Nagy, szentséges ünnepek? Újév napja? Engesztelő nap? A templom előcsarnokában még hagyományosan meghatott csókokat váltanak házastársak, öregebbek, a fiatalság ezeket a csókokat már nem érti, ifjúságot, ifjakat, leányokat már nem is igen látni a modern gyülekezetek nagyünnepein a templomokban, *bölcsőtől-sírig nincs egyetlen momentum sem az életükben, amikor a zsidósághoz való hozzátartozásuknak valamelyes jelét adnák: milyen jövő vár az olyan közösségekre, amelyeknek nincsen ifjúsága?! Két rétege van az újkori zsidóságnak: a már kitértéké és a kitérendőké. Ezren meg ezren csak adót fizetnek a hitközségeknek, de érdeklődésüknek egyetlen percét se szentelik a zsidóság ügyeinek — miattuk akár örök időkre bezárhatnák a templomok ajtait. Bizonyos, ha állami törvény nem védelmezné a gyülekezetek létét, ezer tagból álló gyülekezetek menten egynéhány családra zsugorodnának össze, hiszen ha valamely szervezetnek elállott a szív működése, látványos mozgása, tevékenysége galvanizált múmia-mozgásnál nem egyéb.*

De hát talán ez a közöny csak a vallásos obszervanciákra terjed ki? Él-e hát valamely ideál, valamely eszmény sok modern zsidó közösségben? Milyen eszmény? Milyen ideál? Ción? Reformmozgalom? A zsidó tudomány iránti érdeklődés? Az összzsidósághoz való kapcsolat? A zsidó kultúra szeretete? Mindez Hekuba a mi modern zsidóink számára.

A zsidó nagyok, szerepetvivők, a társadalom élén állók, tehetség, hivatottság választottjai kaphatók-e zsidó ügyek vezetésére? Egynéhányan immel-ámmal az élen állnak; *vannak még bizonyos célok, amiket a zsidó ranglétra rozszant lépcsőin lehet megközelíteni, hát nagykegyesen be és beereszkednek a zsidó kurulusi zsöllyékbe, nincs mindig áldás az érdeklődésük lagy-*

matagságában — máskülönben diogenesi lámpással kell keresni zsidó vezetőket, s beteljesedik újra a próféta sötét ecsetelése, amikor futnak az uccánjárók után a zsidó méltóságok köntösével, hogy rákényszerítsék azt bárkire, aki vállalkozik! Ki akar raseköl lenni? Ki akar templomi tisztségeket betölteni? Ki akar zsidó bíró lenni? Húzódznak a látszólag hivatottak, a kényesebb érzésűek: nem való nekem, nem értek hozzá, esztendőik óta nem jártam zsidó templomot, a fiam, a lányom kitért, az unokám már antiszemita, Jánus-arccal nem lehetek zsidó kapacitás, az egyik arcom a zsidó templom felé, a másik el van fordulva tőle — vagy a másik, aki mégis vállalja a vigasztalás hallatán: *nem baj, a lányod a bazilikában esküszik, elmegyünk oda is gratulálni, sorfalat állni, bizalmat szavazni, csak légy a mienk.* „Ha megvetsz is, szeretlek én!” zeng a zsidó apacs-nóta. S így siklik mindegyre mélyebb lejtőn a zsidó tiszteletbeli tisztségek méltósága, maholnap oda is „batlenokat” kell keresni, mint a zsinagógái „tizek” pótlására.

Hát hogyan legyen ilyen körülmények között a zsidó lelki vezetőnek az egyház érdekében való tekintélye? Hogyan becsülje az ifjúság azt a vallást, amelynek papjait sokszor méltatlan szerepben látja vergődni? És hogyan is várhatja el a felekezet, hogy a jövőben méltó papjai lesznek, melyik önérzetes ifjúnak lesz kedve ahhoz, hogy hosszú esztendőkön át tanuljon, vergődjön, csak azért, hogy ideáljainak bércormáról a zsidó szolgaság örvényébe süllyedjen? Kenyérkereső és kenyeret is csak szűkösen találó pályavá hanyatlik hovatovább a zsidó papi pálya. Mi lehet hát a tulajdonképpeni oka annak a gyakori méltánytalanságnak, amely nem egy helyen befolyás nélküli helótává alacsonyítja a zsidó papot? Nem egyedül a vallás nélküli életfelfogás. Részben a felekezet szervezetlensége, aminek következménye az egyéni túlkapások, a hatáskörök kúszáltsága. Másrészt a zsidó psziche évszázados elsatnyultsága. Akik maguk is szolgák voltak évszázadokon át: boldogak, ha van hely, ahol úrhatnásukat megnyilváníthatják. Az a világi vezető, akinek nagypénteken hagyományos pofonokat kellett eltűrnie: otthon zsarnokká lett. *Azok a zsidó nagyok, akik néhanapján ma is még díszbe öltözhetnek s a másfelekezetű körökben hajlonganak, hízellegnek és kicsiny voltukat érezniük kell lépten-nyomon, otthon éreztethetik csak a nekik alárendelteknek véltéssel szánalmas nagyságukat.* Rabszolgák gőgje, amikor a maguk szemétdombján páváskodhatnak. Mernék-e a főispánnak, a minisztereknek is azt mondani, amit a papjaiknak: „fizetjük őket, nincs irányító joguk az ország, a megye kormányzásában?”

Pedig a zsidó történet, a zsidó hagyomány, az igazi zsidó lélek már ősidők óta kijelölte a rabbik hatáskörét felekezetük körében. Minden, ami a zsidóságot azzá az erkölcsi hatalommá magasztosította, amelyen ma is áll még: a rabbik működésére vezethető vissza. *Blau Lajosnak* „A rabbiság történeti jelentőségéről” írott tudományos megállapítását idézzük, amikor a történeti tanulságot följegyezzük, hogy *a rabbiság volt az első, amely egy népet tisztán erkölcsi hatalommal vezetett és a szellemet tette meg*

főhatalommá. A rabbik terjesztették el a bibliát a népek között. Az ő bibliamagyarázatuk uralja a bibliát a mai napig. Ők teremtették meg az istentisztelet ama szellemi formáját, amely ma a civilizált világon el van terjedve. A zsidó istentiszteletet, amely mintája minden más egyistenthivő istentiszteletnek, ők alkották meg. A rabbik az egyházi szónoklat ősei és megalkották intézményesen a gyülekezőhelyet, a zsinagógát, templomot, imaházat, ők teremtették meg és vezették mindig a zsidó egyházat. Ők vették föl először a küzdelmet a bálványistenségek ellen s harcoltak minden sötétség ellen. A rabbik általi vezetett nép állhatatossága hatott leányvallásaira ebben a nagyjelentőségű tekintetben. Tették a rabbik mindezt belső tűzből, minden önző cél nélkül, nem lebegett szemük előtt sem politikai hatalom, semmiféle más anyagi érdek. Az Isten apostolai voltak, aminthogy az apostoli intézmény maga is rabbiktól ered. *Macaulay*, a híres angol essayista azt mondja, hogy *a pápaság az egyetlen intézménye az ókornak és hogy mindeztől a zsidó patriarchátus szolgált.* A rabbik az ókor egyetlen élő kara. Tevékenysége nem merült ki a régi tanítói hivatásban, küzdött a szellem minden csataterén és ez a küzdelem nem engedte, hogy aggá váljon. Össze van forrva a zsidó néppel, amelyet oktatott, nevelt, bátorított, vigasztalt és a zsidó néppel fog élni, mint a zsidó gondolat és érzelmvilág tisztelője és őrzője. Valahol azt mondja egy régi fenyegető zsidó jóslat: ha valamely népet az Isten el akar pusztítani, előbb a templomait és a papjai tekintélyét dönti romba. *Minden felekezet annyi megbecsülésre tarthat számot mások részéről, amennyi megbecsülést ő maga juttat egyházának s egyháza hivatott képviselőinek: papjainak.*

Megírtam e sorokat magam, aki évtizedes papi munkásság után, hajló kor alkonyán nyugodt öntudattal tekint vissza befutott papi pályájára: egyéni panaszra oka nincsen, tiszteletből, úgynevezett babérból, szeretetből dúsan arathatott Isten kegyelméből — nem magamnak kívánok hát több egyéni eredményt: felekezetem jövődjéért szorongatja aggodalom a lelkemet.

Szanaszét heverő, halott csontok, száll-e belétek még majd isteni szellem? Hiszem, hogy új szellem, új lélek támad, a jobb megismerés lelke — és talpraáll majd a halott tábor. Nem pusztulhat el, nem halhat meg az örök zsidó lélek. Ha kevesen is maradtunk: akik az ősi törzs talajából lettünk, a maradéknak, az igaz zsidó szíveknek kell összefogniuk a halódó zsidó lélek, új élet felébresztésére.

Törzs László: Elul

*Régi dal, új fájdalom,
Ez az őszi bú.
Ez a rendje a világnak
Hej de szomorú.*

*Új tavasz és napsugár
Újra lombhalom,
Újabb nóták, új dalok és
Régi fájdalom.*

BALINT JENŐ: GÖRBE LÁB — HERMANN LIPÓT RAJZAIVAL —

Valaki széthúzta a függönyt, amitől egyszerre éles világosság sütött a szemembe. Azonnal fölébredtem. Alig tértem magamhoz, mikor két meztelen kar hirtelen fölkapott s egy gőzölgő vízzel telt mosóteknőbe helyezett. Egyszerre hatalmas ordítást hallottam, szívbemarkolón keserveset, mintha nyúztak volna valakit. Csak később jöttem rá, hogy voltakép én bögök, ahogy a torkomon kifér, pedig erre igazán nem volt semmi különösebb okom. Erre kicsit alábbhagytam, de azért nem szüntem meg zokogni tovább. Lehet, az keserített annyira, hogy nem lehetek ura szabad akaratomnak s megkérdezésem nélkül rendelkeznek velem. Ez lealázó volt. Néha egy kis víz az

„Görbeláb!”

arcomra csöppent, amit nem tűrhettem. Úgy ordítottam, mint egy sakál, de ez cseppet sem befolyásolta a két meztelen kar birtokosát. Nyugodtan evezte a vizet testemre tovább s hozzá csitító hangon csendesen dúdolgatott. Volt ebben a dúdolgatásban valami bocsánatkérő, megnyugtató, de egyben fellebbezhetetlen is. Ez bosszantott.

Egyszerre hűs szellő áramlott a szobába.

Egy ajtó nyílt ki, de csak annyira, hogy egy kisfiú feje kandikálhatott be rajta.

— Anyuka, — nyöszörgött — szabad nekem is bejönni?

Ijedt, türelmetlen szoprán csapott le szavaira.

— Az istenért, csukod be az ajtót azonnal!

Ebben a pillanatban kaján gyerekhang süvöltött végig a szobán:

— Görbeláb!...

Utána gyorsan becsapódott az ajtó.

Aztán kiemelték a teknőből, szárazba tettek s egy hűs bárka mélyére helyeztek. Ideje volt. Egészen magamon kívül voltam már, az arcom tele volt könnyel, szívem tele keserőséggel. Itt, ebben a sötét pin-

cében jól éreztem magam. Legalább nem mérgecsütöttem. Itt jól kinyújtózkodhattam, mint valami nehéz birkózás után. Jaj de fáradt voltam. Mintha összeverték volna. A szemeim minden pillanatban lecsukódtak, de azért még ébren voltam. Így, félig ébren, félig álomban azt vettem észre, hogy valaki kitakarja mindkét lábam, tűnődve elnézi őket egy darabig, aztán lehajol és csókot cuppant rájuk. Már éppen sírni akartam. Hogy nem hagyják az embert soha békén. De ekkor bebugyolálta hirtelen az illető mind a kettőt s óvatosan visszarakta őket a koromsötét bárkába.

Erre elaludtam.

Mikor magamhoz tértem, kis fakard fityegett a derekamon, amelyet cukorspárgával erősítettem oda, hogy úgy nézzen ki, mintha igazi volna. A fejemen csákó volt stanicliból, melyben eredetileg liszt volt, ezt gondosan kiszórtam belőle, mert nem való volt bele. Csákóba nem való liszt.

Lent, az udvaron, már vártak bajtársaim. Lehetek vagy tízen, a legnagyobb a Baradlay, ő volt a százados, a többi kilenc a század. Azonnal rendbe állított bennünket, engem előbb még összeszidott, mert ez is hozzátartozott a vezényléshez. Na és azután szalutálások jönnek és mehet tovább az egész. Mingyárt az elején gyönyörűen kezdett kibontakozni az ezredünnepély. A Baradlay pompásan ordított, úgy-hogy a házmester is kijött, mentek innen a pokolba, mire az ezred futólépésben igyekezett a kapu felé s hősies offenzívával az uccára rohant. Felemelő katonai bravúr volt. Itt azután Baradlay kihúzta a kardját, töröld meg az orrodát, szóta oda még nekem, azután elkiáltotta magát ércesen:

— In-dulj!

Remek volt.

Mindenki bennünket nézett, mindenkinek szem-melláthatóan imponáltunk. Az emberek megálltak a járdán, a kocsik kitértek előttünk. Ha jött egy tiszt, a Baradlay nagyot ordított, mire ijedten nézett körül mindenki, azt hitték, hogy valakinek a lábára léptek. Pedig dehogy. Ez tisztelgés volt. Nagyon komolyan csináltuk ezt, úgy, mint a felnőtt katonák, akik szintén szeretnek ilyent az uccán játszani. A tisztek is komolyan vették ezt, katonásan visszaszalutáltak, amitől még jobban megjött a kedvünk. Ettől kezdve mindenkinek tisztelegtünk, akármilyen uniformis volt rajta, rendőrnek, postásnak, kalauznak, hordárnak. De ezek nem köszöntek vissza. Hát nem lehetetlen? Hiába, nem értenek hozzá. Nem komoly emberek. Civilek.

Már jó messze voltunk, amikor a Baradlay egyszer csak rasztot vezényelt, mire lekuporodtunk a járdára s megbeszéltük a történeteket. Ekkor valami eszembe jutott. Nem, gondoltam, ebbe úgy sem mennek bele. De hátha mégis. Hátha én is lehetnék egyszer ezredes. A Baradlay már úgyis sokáig volt. Egy kicsit én is lehetnék, csak öt percig. Csak a Rezső térig. Azután szívesen leszek baka akár a sír széléig is.

Akkorát ordítottak erre, mint egy ház. Hogy megbolondultam, vagy mi a frász? De én nem tágítottam. Eleget voltam baka, itt az ideje, hogy avanszáljak. Vagy leszek ezredes, vagy nem. Közbeeső rang nem kell. És Napoleon? Ő egyszerre császár lett, na, ehhez szóljatok valamit, ha mertek. Erre megszélidültek. Egyszerre csak azt veszem észre, hogy a Baradlay összebújik a csapattal, nagyon komoly arccal tárgyal, mire azoknak fölragyog a szemük, de azután ők is nagyon hirtelen komolyakká válnak. Mint akik megértették. Aztán odajön hozzám Baradlay és így szól, közönyös arcot színelve:

— Átadom a vezénylest. Te vagy az ezredes. De csak amíg kiérünk! — tette hozzá leereszkedő nagylelkűséggel.

Egészen paff lettem. Erre nem számítottam. Erre, hogy ilyen simán fog menni. Istenem, ha ezt édesanyám látná. És ilyen fiatalon. Gyönyörű karrier, ha jól meggondolja az ember, igaz, vannak kortársaim, akik már a bölcsőben királyok. Ez igaz. De őket sem engedik sokszor egészen végig; sokszor csak a Rezső térig; s akkor visszaveszi tőlük Baradlay. Tele van az élet Baradlayakkal.

Kihúztam a kardom hüvelyéből. De nem jött. A hüvely nem engedte. Mert nem is volt hüvely. Egy vékony spárga volt ez, erre volt a kardom csomóra rákötözve. Jó erősen. Alig lehetett kibogozni belőle. A barátaim némán lesték, mikor készülök el, egy árva szóval nem sürgettek, nem izgattak. Én mégis mindjobban ideges lettem, mingyárt, szóltam, várjatok még egy percig, nem értem, hogy lehetek olyan idegesek. Erre megrántottam mérgesen. Épp a markolatánál törött el. Ez lehangolt. A markolata volt a legszebb, az mutatta leginkább, hogy kard és nem piszkafa. A gyerekek is látták, hogy eltört, de úgy tettek, mintha semmit észre nem vettek volna az egészből. Ez meglepett. Nekem mintha a szívem törött volna ketté. Ezredes létemre majdnem sírva fakadtam. Ám csakhamar mentőötletem támadt. A csatában is eltörhetett, nem igaz? Ez pedig még nagyobb dicsőség. A kard azért van a katonának, hogy szúrjon, vágjon vele. Embereket. Ez a legnagyobb dicsőség a világon, ami egy katonát érhet. Az, ha öl. Nála a tízparancsolat nem számít. Csak kilenc. Erre megvigasztalódtam.

— Vi-gyázz! — vezényeltem s én lepődtem meg legjobban, milyen éles a hangom. Úgy sikít, mint egy vonatfütyülő. Mintha nem is az enyém volna. Úgy látszik, ez már a ranggal jár. A hang. Az ember nem is gondolná, mi min-

dene van, amiről nem tud. De ha szüksége van rá, csak előveszi egyszerűen, mint valami zsebtükröt. Csak be kell nyúlnia érte a zsebbe. (Próbálják meg ugyanezt valami nagy bankóval. Lefogadom, sikerül. Persze az kell, hogy szükség legyen rá. Enélkül nem megy. Csak be kell akkor nyúlni érte a zsebbe s ki kell belőle venni. Egész egyszerűen. Mondjuk egy ezrest. Csak úgy, mint egy zsebtükröt. Csak úgy, mint egy hangot a tüdőből.)

Hogyan elkalandoztam. De mire gondoljon az ember, ha ezredes. És megy a csapat élén, kivont karddal, a csapat meg jó messze tőle, egészen messze, kidülledt mellel, mint a cövek. némán és illedelmesen. utána...

Olyan volt, mint egy álom.

Soha nem leszek akkora úr, mint akkor voltam. Esküszöm. Elmasiroztam volna így egész a világ végéig. Csak egyet szerettem volna még borzasztóan. Egy tisztet. Amint jön szembe velem. Hogy kommandírozhatnék, mint egy Napoleon. Vagy mint a Baradlay. A kardom magasra fölemelném és akkorát ordítanék, hogy még. Ez igen. Egészen kétségbe voltam esve, hogy nem jön. Már egészen földadtam minden reményt, amint egyszerre, mintha csak egy meséből lépett volna elém, hirtelen fölbukkant az Úllői úton... Akkorát dobbant a szívem, mint egy dob. Nahát, hogy ezt megértem. Gyönyörű tiszt volt, még hozzá lovassági, ezt látni lehetett, mert csizma volt a lábán... Úgy jött, mint egy herceg, bár őszintén szólva, nem tudom, hogyan szokott jönni egy herceg. Biztos így. Ilyen délcegen. Már alig volt valami távolság köztünk, már azt is hallani lehetett, ahogy a sarkantyúja peng...

Na most. Kifeszítettem magam, mint egy hajóárbc s akkorát kiáltottam, mintha elgázolt volna a vonat. A többi már egészen homályos előttem. Csupa zavar. Az út végéből gyerekek lármáját hallom, mintha irgalmatlanul nevetnének valami fölött... Én

„Egyedül álltam az út közepén, egyedül meneteltem, ki tudja, mióta...”

„A karom fent volt még a levegőben, de hang nem követte ezen a kiránduláson...”

meg ott állok az út közepén, előredült mellel, kihúzott karddal, vezényszóval a számon s a szívemen — ezek meg hátul, mint a megbomlottak, egymás fölött heverve nevetnek...

— Gör-be-lá-á-b!... — csapott hozzám akkor egy elnyújtott kiáltás, taktusra, folyvást és folyvást, összezsapódó tenyerek csattogó kíséretében.

Hátrafordultam.

Csak most láttam, mi történt. Egyedül álltam az út közepén, egyedül meneteltem, ki tudja mióta, egészen idáig... Csapatomnak híre-hamva sem volt, valahonnan az ucca végéből nézték, amint sétálok, egy hadvezér pózával egy kiskanál had nélkül... Csak a nevetésük hallatszott ide, úgy nevettek a jól sikerült viccen, hogy csak úgy gurultak.

A tiszt is nevetett, igaz, hogy akkor már városi hajdú volt, hatalmas pomádés bajusza mint két tör villogott az orra alatt s egészen széthúzódott a jóízű nevetéstől. Messziről meg harsogott, megállás nélkül, mint valami távoli mennydörgés:

— Gör-be-lá-á-b!... Gör-be-lá-á-b!...

Egy hosszú srác állt a csapat előtt, az dirigálta az egészet, mint valami karmester. Azonnal fölismertem. Baradlay volt.

... Valamit kiáltani akartam, valami kegyetlent, de nem bírtam; csak nyöszörögtem és kapkodtam a fejemhez, meg nem értettem, mitől lett egyszerre olyan vizes. A törülközőtől, mondta az anyám, aki reggeltől estig az ágyam mellett ült s rakta egymás után a vizes törülközőket a fejemre. Egyiket levette, a másikat húzta is már a vízzel telt lavórból. És csavarta a fejemre. Mint egy turbánt. Úgy néztem ki, mint egy török. Azzal a különbséggel, hogy annak a turbánja nem ilyen vizes. Ha meggyógyulok, szárazat kapok én is a fejemre. Megigérték.

Úgy fogok kinézni, mint egy valódi török.

Sokáig betegeskedtem.

Ezalatt sok minden átszaladt a fejemben. Azon tépelődtem, hogy miért olyan megszegyenítő és lealázó az, ha egy ilyen gyerekeknek, mint én, görbe lába van. Eszembe jutott, hogy a történelemben például azt tanultam, hogy őseink mindig nyeregben ültek s ettől nőtt olyan szép karikásra a lábuk. Árpád, Előd, Kund, Tas, Álmos, Töhötöm. A hetedikre nem emlékszem. Ja igen. Salamon király, Dávid király. Ők is lóháton jártak. De ezt csak a hittantanító úr mondta. Hát ehhez mit

szólnak? Mégsem gúnyolódnak rajtuk, sőt dicsfény övezi vezéri homlokukat. Hogy lehet az.

Hogy lehet az, hogy Kovácsnak is görbe lába van, csak ő egy osztállyal magasabban jár, de ő sem tűnik fel senkinek, igaz, hogy ezzel szemben hentesüzletük van, alapítva 1840-ben a régi Bazár épületében. Miért csak az én lábamnál bűn és nevetség az, hogy nem oly egyenes, mint egy vonalzó? Erre kérek feleletet. Anyukámtól hiába kérek, mert ő csak sóhajt egyet, s azt mondja, hogy ne kérdezzem ezt, idővel majd úgyis magamtól megtudom. Még ráérek. Majd ha nagy leszek. S hogy ne gondoljak rá. Csak higgyek Istenben s ne hagyjam eltántorítottatni magam. Ezt mondja. Meg hogy Isten előtt valamennyien egyformák vagyunk. Görbe- és egyeneslábúak egyformán. Nem a láb a fontos, mondja, hanem a szív. Az legyen egyenes, fiacskám...

Ezt közölni fogom Baradlayval.

*

Mikor felgyógyultam, barátaim kitörő örömmel fogadtak. Kijelentették, hogy valami nagy meglepetést tartogatnak a számomra, ami méltó multamhoz és sziklaszilárd egyéniségemhez. Készülj, mondta a Baradlay, tanulj be egy beszédet, mert te fogod felköszönteni születésnapja alkalmából a tanító urat... Ehhez egy kipróbált szónok kell. Te tudsz az osztályban legjobban szónokolni, erről híres vagy. Nem maradhat az osztály szégyenben. Veszünk egy csokrot is, mondta, valami olcsót, olyant, ami nem kerül semmibe. Mindenki hoz egy szálat hazulról. Vagy ahonnan tud. Fő, hogy szép csokor legyen és egy szép beszéd. Készülj.

Majdnem elnevettem magam a boldogságtól. Végre, most majd megmutathatom, ki vagyok, mi vagyok. Bámulni fognak. Már régen érzem, hogy él bennem egy Kossuth Lajos. Csak nem volt alkalom rá,

hogyan bizonyítsam. Most majd megmutatom. Lázba fogom hozni az egész nemzetet. Árpád népe nézni fog!

Alig vártam a másnapot. Nem is nagyon készültem, egy lángész nem készül. Eggyel tisztában voltam. Azzal, hogy a világhír küszöbén állok.

Így köszöntött rám az ünnepi reggel.

Mikor beléptem, már tele volt az osztály mindenféle mezei virággal. A Baradlay egyenként szedte el a fiúktól s illesztette őket remek csokorba. Honnan szedhetek ennyit. Csak úgy tömték belém tele márékkal. Ekkor hirtelen futkosás szakította meg az ünnepi készülődést. A tanító úr alakja jelent meg a küszöbön, na, ez még várhatott volna, mondta a Baradlay, úgyhogy meg is hallhatta a tanító úr, ha akarta, de azért nem zavartatta magát, még kiugrott a táblához s kényelmesen írni kezdett rá a krétával. A tanító úr csak nézte a küszöbről, mit ír. Nem is írt, rajzolt. Minden betűt megrajzolt, mint egy hírneves címfestő. Azután nagy koppanással helyére tette a krétát, de előbb még megnézte, nincsen-e benne helyesírási hiba. Erre a helyére ment. A táblán meg ottmaradt a szépen fölrajzolt cégtábla: Éljen a tanító úr!

— Nagy tével — szólt a tanító úr és lassan a helyére költözött. Még ott is csóválta a fejét. A kis té miatt.

Azután hirtelen rámnézett. Ott álltam a dobogó előtt, dobogó szívvel, dobogó szívemre szorított hatalmas csokor virággal. Elérkezett a döntő pillanat. Kicsit előreléptem még, a jobbkaromat magasra föl-emeltem s már majdnem elkezdtem, mikor egyszerre élénk suttogás reszkettette meg hátulról visszafelé a szívem.

— Görbeláb...

A karom fent volt még a levegőben, de hang nem követte ezen a kiránduláson. Álltam, mint egy Petőfi, csak nem volt alapzat alattam, mert ha lett volna, biztos, leszédültem volna most a porba. A gyerekek meg kuncogtak, nyivákoltak, eleinte alattomosan, de amikor azt látták, hogy a tanító úr is befogja szakállas száját a nevetéstől, mint valami orkán csapott fel a vadállati padokból:

— Görbeláb!... Görbeláb!...!

Mi ez? Mi ez, tanító úr, szeretve tisztelt mesterünk, mi a véleménye erről Önnek, aki kezünkbe adta azt a fegyvert, amellyel biztosan megálljuk helyünket majdan az élet viharaival szemben... Mi ez, mélyen tisztelt tanító úr nagy tével, hiszen jól tudjuk a történelemből, hogy honalapító őseink is

görbe lábbal jöttek át a vereckei szoroson, igaz, hogy lőháton, de nem volt köztük a Baradlay, és tessék átvenni ezt a csokrot az egész hálás nemzet nevében...

Hárman megfogtak és kivittek a folyósóra. A gyerekek nagyon meg voltak ijedve, te marha, mondták, ez csak egy vicc volt, ébredj fel, mit beszélsz itt összevissza, mit bõgsz, ne sírj, ne sírj, Kossuth Lajos...

Így vetődtem a ruhatárba.

Így ismerkedtem meg Irmával, a ruhatáros szelídlelkű kislányával, aki a nő rendkívüli megérzésével biztosított róla, hogy lángész vagyok. Ettől kezdve többet voltam a ruhatárban, mint a könyvtárban. S ezt Irmának köszönhettem. Azt is, hogy az apja egyszer alaposan megvert. Ha mégegyszer meglátlak azzal a görbelábúval, mondta, letöröm a derekadat. Még valamit mondott a görbelábúhoz, de ezt nem találtam sértőnek. Sőt. Az ember a vallására sohase legyen büszke, mert ezt nem ő szerezte, hanem őseitől örökölte. De sérteni vele meg egyáltalában nem lehet — hát lehet megsérteni a napot az égen? Ezt meg is mondtam Irmának és azt is, hogy ilyen az élet, akik szeretik egymást, azokat üldözi a sors, meg a szülő, de a fő a szerelem, amely nem hagyja magát és hogy bizzon a jó Istenben, aki nem hagy el bennünket és hogy várjon türelemmel, az egész összevissza még tíz év, mi az, és már javában térdre akartam hullni előtte, hogy még jobban elhigye ezeket, mikor Irma egyszerre csak fuldokolni kezdett a nevetéstől, hogy azt hittem, menten elájul a karjaim között.

— Tudja — magyarázta, mikor magához tért --, olyan furcsa... izé... olyan nevetséges volt... hahaha... amint térdre ereszkedett azokkal a csámpás... jaj Istenkém... azokkal a görbe lábakkal... hihihih... mint egy Romeo... egy görbelábú Romeo... Ro-ho-ha-ha-homeo...

Azóta hosszú nadrágot hordok.

„Már javában térdre akartam bukni előtte, ahogy egy igazi férfihez illik...”

Görbe lábaim eltűntek s velük együtt egy kisfiú szédületesnek indult karrierje is. Most már nincs semmi bajom senkivel, semmivel, sem felebarátaimmal, sem magammal. Minden elmúlt bennem, ami becsvágy valaha élt és napnál fényesebben tündökölt egykor szívemben.

Sok mindennel tisztába jöttem azóta. Többek között tudom, mi a különbség köztem és őseim között, akik a vereckei szoroson jöttek át, hogy ezt a szép országot nekünk örökségül hagyják, valamenynyünknek, egyeneslábúaknak és görbéknek egyaránt... Tudom már, milyen borzasztó nagy különbség az én görbe lábam és örökös társam, a Kovács görbe lábai között... Ez a nagy különbség az, hogy nem lettem semmi, hogy nem lehetek semmi. Ez a nagy különbség az, hogy félve nézek az égre, amely alatt születtem, amely alatt bölcsőmet ringatták, mint egy tolvaj, aki más vagyonából akar...

Félve taposom őseim földjét, ahol nincs keresnivalóm a hosszú nadrágban, mert mint a vak, emberbe, kőbe vérzön beleütődöm.

Nem vagyok semmi, nem lehetek semmi.

De voltam minden, ami csak egy görbelábú kisfiú lehet. Minden voltam, amikor még nem tudtam mindezt.

Voltam Romeo.

Voltam Kossuth Lajos.

Voltam Napoleon...

Somlyó Zoltán: Ujév

*A felhők közt, a tiszta étheren
felbűg a hang, nyomába fény terem...
A sofár kürtje harsog: Tekió!...
Vesszen a rossz és éljen, aki jó...
Felbűg a kürt: igazság-harsona...
A büntetés nem marad el soha!
Mert Isten: Isten!... S írja az Írás,
hogy bűnből nem lesz egyéb, csak sírás!
S élébe mennek fejleajtva űk:
a bűnbehullott, szörnyen vétkezők:
A hangjuk bűnbocsánatért kiált:
ott, legelől a sok szegény diák...
— Uram, a sorsunkon végig tarolt
a legrémesebb bűn: a sárga folt...
Uram, mi tudjuk: e bűn szörnyű nagy,
bélyege ifjú életünkre fagy;
mi tudjuk, hogy ez a bűn szörnyű mély,
fülünkbe zúgja a nappal, az éj...
De megbűnhödtünk érte... Idegen
szívek között vergődünk, hidegen.
Páris, meg Frankfurt, Berlin, Róma, Bécs...
Hiányzik nekünk az otthoni mécs!...*

*S a sofár kürtje harsog: Tekió!
Tűrjön és bízzon bennem, aki jó!...*

PATAI EDITH: DAVID YELLIN OTTHONÁBAN

Peszách első napján David Yellin, a Tanítóképző igazgatója, Jeruzsálem alpolgármestere ebédre hívott bennünket. A Yellin-ház magasan fekszik, az ablakai-ból, a terraszáról tágas kilátás nyílik az örök városra, látni az egyetemi épületeket, a laboratóriumokat, a

David Yellin arcképe

könyvtárt. A ház berendezése alig különbözik a megszokott európai formáktól, de az alacsony kerevet a színes párnákkal, a bukkarai selyemfüggönyök és terítők mégis egyéni jelleget adnak. Ami legelőször feltűnik — rengeteg virág, a kredencen hatalmas ezüsttartály telve rózsákkal, az asztalon illatos virágcsokrok. Valódi ünnepi hangulat köszönt — peszachi hangulat Jeruzsálemben. Yellinné kedvesen, melegen fogad, emlékszik, már találkoztunk egyszer a világ másik oldalán, Zürichben, ahol akkor a zsidó nép soráról tanácskoztak.

A tágas ebédlőben már együtt van az egész Yellin-család. A fiúk, hatalmas szál emberek feleségükkel, gyermekeikkel és Yellinék leánya, kedves fiatal asszony, dr. Picard geológus felesége. Ez utóbbi „soros“ ma az asztalkörüli munkában, személyzet nincs, a „chaluca“ az ünnepet saját családjánál tölti — Picardné hozza be a tálakat, ő szedi le az asztalt, ő szervírozza a feketét.

David Yellin az asztalfőn ül. Komoly méltóság ömlik el egész alakján. A palesztinai patricius típusa. Ő már itt született az országban, apja a pionírok között volt, tiszta héber kultúrában nevelkedett és a héber kultúra művelője, munkása ma is. Héber nyelv-

*Ahuva Picard-Yellin (Jeruzsálem): Látomás a Szentvárosról
Fali szőnyeg, a wieni Kunstgewerbemuseumban*

vészettel és a középkori héber költők műveivel foglalkozik. Erről ad elő az egyetemen is.

A legfiatalabb Yellin-fiú felesége kerül mellém az asztalnál. Csakhamar kiderül, hogy a magyar származású Grünhutnak, a jeruzsálemi árvaház néhai igazgatójának leánya, aki a budapesti szeminárium nagynevű rektorával, dr. Blau Lajossal is rokonságban van. Szemben a ház urával, az asztal másik keskeny részén Yelliné ül, körben pedig a gyermekek és unokák, ezek az egyenes, erős palesztinai emberek, a lánc, amelynek szemei erősen egymásba kapcsolódnak. Ebéd után valamelyik gyermek énekelni kezd. Önkéntelenül ömlik ajkáról a dal és önkéntelenül, természetesen kapcsolódik az énekbe egy mély férfihang, egy csengő női szoprán — pár perc alatt mindnyájan énekelnek, szép, szabad palesztinai énekek hangzanak fel, amelyek itt születtek a szabad ég alatt, az ömlő napfény alatt, az új zsidó élet levegőjében. És felszendülnek régi énekek, a dallamok mélyén síró szomorúsággal, valamelyik ősük énekelte ezeket valahol a Galuth országútján.

Majd Hameiri-dalok kerülnek sorra. Felváltva énekelik a strófákat és felemelik hangjukat a refréneknél, amelyek Jeruzsálem megváltásáról szólnak.

... Valami erős bizakodás lesz úrrá rajtam. Erős-fajta, egészséges erős-fajta, dalos palesztinai zsidók.

Azután elhallgat a dal, felállunk az asztaltól. Picardné is megpihen, elvégezte munkáját, most élénk részt vesz a beszélgetésben. Kiderül, hogy már majdnem volt Budapesten, mert hosszabb ideig élt Bécsben, ahol iparművészeti tanulmányait végezte. Sőt a bécsi iparművészeti múzeum megszerezte egy nagy faliszőnyegét, amely Jeruzsálemet ábrázolja. A szőnyeg tervezete David Yellin dolgozószobájának egyik falát díszíti. Szép, hangulatos munka, amely erőteljes színekkel érzékelteti Jeruzsálem hangulatát.

Picardné itt lakik a házban. Kérésünkre szívesen és kissé talán büszkén is mutatja meg a lakását. Függyöök, szőnyegek, lámpák, párnák, faliképek, a székek támlái mind az ő munkái. Minden teljesen modern, egyéni és mégis mindenbe beleszól a mesebeli Kelet világa és e különös ornamentikájú, különös színű világ...

Ezalatt pedig a férfiak Yellin dolgozószobájában régi héber költők kézírataiba mélyednek. Todros Abulafia Halévi verseinek helyes értelmezéséről vitatkoznak. És oly szépen cseng a Felszabadulás ünnepén a héber szó a héber nyelv feltámadt földjén...

KERTÉSZ MANÓ: HANGOK A MULTBÓL

Mostanában a magyar nyelv és a magyar művelődés történetének egy sokágú és szövevényes kérdését bogozgatom. Sírba hanyatlott három évszázad útjait keresve-kutatva bejártam és az 1840-es esztendőig jutottam; most e korszak magyar folyóiratait böngészem. De hát bármennyire is csak egyetlen cél irányítja figyelmemet, nem tudom olvasatlanul hagyni ez elsárgult lapoknak azokat a közleményeit sem, amelyekről semmi okulást sem várhatok ugyan a magam kérdésére nézve, de amelyek belevilágítanak e korszak magyarjának szívébe-lelkébe. Sok szó esik a régi írásokban a zsidókról. Húsz esztendővel ezelőtt is bizonyára nagy érdeklődéssel olvasom, miként vélekedik Petőfi és Arany felléptének évtizede a magyar zsidóságról; ám akkor csak a magam kíváncsiságát kielégítő történelmi érdekességet láttam volna e nyilatkozatokban. Ma azonban olyan világot élünk, hogy mindaz a zsidó nyilvánosság elé kívánkozik, ami a mostan való sívárságában a jobb jövő reményének élesztője lehet. És a *Pesti Divatlap* némely közleményétől ma is felmelegedhetik a szíve a magyar zsidó olvasónak.

1844-től 1848-ig élt ez a „Szépirodalmi közlöny a társasélet, irodalom és művészet körében“. Vahot Imre szerkesztette, két éven át Petőfi volt a segéd-szerkesztője. E folyóiratnak a zsidókkal foglalkozó minden közleménye lelkesedéssel ostromolja az előítélet és elfogultság bástyáit és az egyenjogosítás érdekében elsősorban olyan hírek közlésével izgat, amelyek a zsidók magyarosodásáról szólnak. Hadd kössék e hírek közül néhányat bokrétába, minden magyaroztatás nélkül.

„Az izraeliták magyarító egyesületének már eddig is sikerdús következtetéseit tapasztaljuk. A fi- és nőnevelő intézetek csaknem mindenikébe beszivárogtatá a magyar nyelv iránti érdekeltséget s aprólékos jutalomosztogatások által felgerjeszté annak szorgalmas tanulására a kisdud növendékek rokonszenvét. Minden idővel gazdag gyümölcsöket hozand a magyarosodás mellett buzgadozók részére s a honnak, melly a hivatásuknak ily szentül megfelelni kész izraeliták elé örömmel tárja karjait, hogy azokat emléjéhez vonja. Az is hatalmas lépés a magyarosodás terén, miszerint nem rég bizonyos izraelita Pest megye előtt a törvényes esküt magyarul tevél, melly tény s az annak eszközlésében hatalmasan fáradozó rabbi Brill Izrael ur, a megye által jegyzőkönyvileg is megdicsérteték és felette méltán, mert illy egyes lépésekkel — példa után szólva — az előítélet s vakhit korlátai sokkal jobban szétvonulnak, mint évekig huzódó apostolkodások által“ (1846, 675. l.).

A zsidók magyarosodása szempontjából nagy figyelmet fordít a *Pesti Divatlap* a zsidó iskoláknak s bő tudósításokban számol be nyilvános vizsgálataikról:

„Az ujpiacon lévő izraelita nőnevelőintézet nyilvános vizsgálata mult szerdán tartatván, tanui valánk azon szorgalom- és ügyességnek, mellyet a *kis héber hölgyek* a magyar nyelven tanult tudományokban kifejtettek. De különösen meglepők valának ránk nézve

szavalmányaik; ők a jelesebb magyar költők műveit nem csak szabályosan, érthetően, de igazi magyaros, tiszta kiejtéssel adák elő, hogy valódi öröm volt őket hallgatni, bebizonyítván ezt: milly könnyű volna a zsidóknak nyelv tekintetében is tökéletesen egybeolvadni velünk. — Mindez diszére válik az intézet egyik derék s valódi magyar szellemü tanítója —, Rózsásy urnak, de dicséretére válik az izraelita szülőknek is, kik teljesítik hazafiui kötelességöket s gyermekeiket már idejekorán a nemzetség zászlója alá küldik“ (1846, 815. l.).

A folyóirat szerkesztői fontosnak tartják, hogy e hírhez egy hét múlva a következő pótlást közöljék: „Azon zsidó nőnevelőintézet, mellyről a mult számban dicsérettel emlékeztünk meg, *Treuer Dániel*é, s a nagy piacon levő Derra-házban létezik.“

A „pesti izraelita tanodának próbatételéről“ is nagy lelkesedéssel emlékezik meg a tudósító. Miután a tanítók fáradhatatlan buzgóságát nagy elismeréssel méltatta, többek között ezeket írja: „Valóban meglepő és szívemelő vala egyik tanítványnak azon szép nyilatkozata: *Én testtel és lélekkel magyar vagyok: ebben helyezem én legfőbb dicsőségemet és legnagyobb büszkeségemet.* Végül nem hagyhatjuk említetlenül, mikép a magyar nyelvbeni *kiejtés*, melly a nyilvános lapokban olly sokszor megrovatott, egészen megváltozott, és a magyar szavaltatok olly tisztán és olly érthetően folyának ez idegen nyelvü ifjak ajkairól, hogy valóban elhitették az emberrel, mintha e nyelvet már bölcsőik ringatásánál anyjuk ajkairól hallották volna. — A hallgatók közt örömünk volt látni a derék és tudós honfit, prof. *Bugát*-ot, kinek jelenléteért a tanodai ifjuság nevében a leghőbb és legőszintébb hálát mondjuk“ (1847, 477. l.).

Talán az sem lesz minden érdekesség nélkül való, ha megemlítem, hogy a sátoraljaujhelyi zsidó iskola 1846-i vizsgájáról a magasztaló tudósítást egy manapság igen előkelő névnek a viselője, *Sztranyavszky Ignác* írta.

Nem kisebb örömmel köszönti a *Divatlap* zsidó íróknak a magyar irodalomban való megjelenését: „A napokban vettük a *Zsidó kördal* címü, Miskolcon kiadott költeményt, mellynek szerzője *Heilprin Mihály*, izraelita. — A Fóti dal alakjára készített költemény nemes hazafiúi érzelmeket lehel s emellett tanuságot tesz arról, miként zsidó feleink mindinkább tökélyesednek a nemzeti nyelvben“ (1846, 895. l.). A pesti zsidó hitközség főrabbijáról és első magyar hitszónokáról *Schwab Löwröl* pedig, akit a kor divatja szerint *Schwab Arszlán*-nak nevez, imigyen emlékezik meg: „*Schwab Arszlán* főrabbi illy cimen könyvet adott ki legújabbán magyar és német nyelven: „Emlékeztetés a vallásban nyert oktatásra. Az iskolából kilépő izraelita ifjuságnak ajándék gyanánt“. Ezen vallásos könyvecske világos bizonyosságául szolgál annak, miszerint a műveltebb izraeliták vallásos elvei mind a józan értelem-, mind az erkölcsösség örök szabályaival meg egyezők, s a mi keresztény vallásunk és alkotmányunk

törvényeivel is tökéletes összhangban állnak.“ Azután a cikk egy gyönyörű vallomást idéz, a magyar haza szeretetéről, majd így folytatja: „És mi az illy vallomásokat tevő honfitársainkat taszitanók-e el kebleinktől? — Nem, nem! sőt inkább erősödésünk végett ügyekezünk őket minél szilárdabb kapcsokkal füzni sziveinkhez“ (1846, 774. l.).

A zsidó jótékonyság is méltó elismerésben részesül: „Rosenfeld M. L. helybeli nagykereskedő, bankigazgató, s ő cs. k. főhercegségének udvari faktora, ki tavaly is, egész télen át, hetenként kétszer osztatott kenyeret és burgonyát a szükölködők közt, ujalag kitünteté fényes bizonyágát nemeslelkűségének, midőn országunk nádora félszázados ünnepélyén, egyéb tetemes ajándékozásin kívül, 50 aranyat ada át a város polgármesterének olly móddal, hogy azt a város szegényei közt — valláskülönbséget nem tekintve — kiosztassa. Vajha több követőkre találna e nemes példa!“ (1846, 977. l.).

A győri tudósító egy „nemzeties szellemű izraelita táncvigalom“-ról számol be: „Folyó hó 4-én a győrszigeti izraelita ifjak a nádorhoz címzett vendégfogadó termében táncvigalmat adának, mellybe a keresztények közül is sokan hivatalosak voltunk. Az egész vigalom ollyannyira a sikerültebbek közé sorozandó, hogy egy lelkes honfi (ismeretes költő is) méltán említé, miként minden bálnak illyennek kellene lenni, mert e vigalom nemcsak minden igénynek megfelelt de egyszersmind a szó legszorosb értelmében, *nemzeti szellemű* vala, különösen a külföldi lejtvények a sortánc és csárdás által háttérbe szorítottak. Szép volt látni azt is, miszerint minden osztály összeolvadva, fesztelenül s derülten mulatott. — Az anyyira kívánatos egyenlőség hajnala látszott ez éji vigalomban felvirradni. A társalgási nyelv kizárólag magyar vala, melly a *kellemdűs izraelita hölgyek* ajkairól olly édesen hangzék“ (1847, 348. l.).

Még a zsidókról szóló külföldi híreket is a magyar viszonyokkal hozza kapcsolatba ez a folyóirat: „A schwerini kormány az izraeliták által eddigi fizetett türelemadót (évenként 7000 tallér) eltörlni szándékozik, olly módon azonban, hogy az még 8 évig pontosan befizetessék s ekként a 8 év alatt tőkésítendő összegből az izraeliták számára egy seminarium építhessék. — Boldog ország, mellynek kormányát illy hölcs kormány vezérli.“ (1846, 797. l.)

Úgy tetszik, némely álmódó magyarok lelkében már ekkor kezdett gyökeret verni a mai *turánizmus* gondolata. Csakhogy az a turánizmus a zsidókkal való testvéri egyesülést hirdette; legalább is ezt olvashatjuk ki abból a buzdításból, amelyet a Divatlap tudósítója egy fiatal zsidó hitszónok magyar beszédéhez füz: „Csak előre magyar izraeliták. *Hisz a keleti népek kezét fogva s testvérileg haladhatnak előre*“ (1847, 414. l.).

Persze nem szabad azt hinnünk, hogy a mult század negyvenes éveiben *csak* ilyen hangon emlegették a magyar zsidóságot. De gondoljuk meg, hogy magyar toll abban a korban kínál testvéri jobbot a kitagadotoknak, amikor a ma oly sokat emlegetett „zsidó

Morris Schwarz mint Rabbi Jakob Medina és Stella Adler mint unokája „A kasztíliai varázslónő“ című darabban

sajtó“-ról még beszélni sem lehet. A magyarság jelentékeny részének ez a hajdani állásfoglalása ma is a reménység szárnyain emelhet bennünket a jövő tisztabb és naposabb magaslatai felé.

Szeptemberben megjelenik

Patai József

HERZL

k ö n y v e

370 oldalas album alakú mű, száz
illusztrációval és műmelléklettel

Pro Palesztina kiadás

AMERIKAI LEVÉL

Az amerikai zsidóság is erősen érzi a gazdasági krízis következményeit. Mindamellet minden erejével oda törekszik, hogy a zsidó intézmények támogatását minél nagyobb mértékben fenntartsa. És gondol természetesen nemcsak a helyi intézményekre, hanem az egyetemes zsidóság érdekeire is.

A nyár elején lefolyt „virágnapok“, melyeket egész Amerikában a Keren Kajemek javára rendeztek, mindenütt a legteljesebb sikerrel jártak. Ezrével jártak be a fiatalok, fiúk és leányok a nagy- és kisvárosok utcáit és mindenki örömmel vásárolt néhány virágszálat a Palesztina-építés javára. Az ifjúság nem kérdezte, ki zsidó, ki nem, minden járókelő, felekezeti különbség nélkül, szívesen járult hozzá a szent célhoz. Az amerikai zsidóság legelőkelőbb rétegeinek gyermekei hordozták a „virágárúsok“ mellett a fehérkék perselyeket az utcán és a szülők örvendtek az új generáció nyílt zsidó fellépésének és erős önértékének.

Habár a héber lapok, mint legutóbb a „Hadoar“ is, sokat panaszkodnak a héber nyelv elhanyagolása miatt, mégis tény, hogy Amerikában megjelennek szép számban héber lapok, folyóiratok, hébernyelvű orvosi és jogi szaklapok. És nemrég „héber hetet“ rendeztek, melynek jövedelme héber kulturális célokat szolgált. Érdekes és jellemző az itteni gyűjtések

Jacob Jacobs és Jetta Zwerling az amerikai zsidó színház híres komikusai

Ludwig Satz mint a „bardicsevi chuszn“ (vőlegény) főszereplője (Public Theatre Newyork)

plakátja, mely arra kéri a közönséget, hogy „akinek nincs módjában adakozni, fogadja legalább barátságosan az ügy képviselőit és buzdítsa őket nemes munkájukban!“.

A legutóbbi idők egyik legértékesebb amerikai héber kiadványa a „Széfer Hasana Lijehudé Amerika“, az „Amerikai Zsidók Évkönyve“, amely Menachem Ribalow és Cvi Sharfstein szerkesztésében jelent meg. Harminchat híres tudós és író vett részt benne, számosan Európából és Palesztinából is. A „Hisztadruth Hawrith Beamerika“ (Amerikai Héber Szervezet) nagyszabású estélyt rendezett a mű megjelenése alkalmából. Meg kell említenem, hogy az Amerikai Rabbik Szövetsége határozatot fogadott el, hogy minden hitközség tartozik költségvetésébe felvenni a héber irodalom támogatását.

A héber nyelvénél lényegesen nagyobb teret foglal el persze a jidis. Ha az orosz-lengyel zsidó bevándorlás szünetel is, a jidisnek sokmillió olvasója van Amerikában. A nagy jidis napilapok még mindig és minden gazdasági krízis dacára közel félmillió példányszámban jelennek meg. És zsúfolásig telnek meg a zsidó színházak, melyek egyre újabb „slágerek“-kel

hódítják meg a közönséget. Ezek a jidis színházak olyan magas művészi színvonalon állanak, hogy a nemzsidó közönség is szívesen látogatja őket. A „Molly Picon's Theatre“ új darabbal arat most nagy sikert. „The Jew of Jesterday“ (A tegnap zsidója) a címe az érdekes korrajznak. Jelentős sikere van a „Public Theatre“ színpadán a „The Barditshever Chusn“ című vígjátéknak, melyben a „huszn“, a vőlegény szerepét Ludwig Satz, a híres komikus adja. A közönség végigkacagja az egyes jeleneteket.

Amerikában nincs antiszemitizmus, legalább hivatalosan nem. Azért nem is keltett itt feltűnést, hogy Newyorkban a polgármester államférfiakat és egyéb nagy vendégeket megillető tisztelettel fogadta Rabbi Chajim Auerbach, a jeruzsálemi kabalista jesiva, „Saare Somajim“ (Ég kapui) kiküldöttjét.

Mindenesetre hozzájárult az elfogultságok eloszlásához a napokban elhunyt nagy keresztény tudós, George Foot Moore, a Harward University vallástörténeti tanára, akinek „Judaism“ című művét a Mult és Jövő annakidején a magyar olvasóval is megismertette. A harmadik hatalmas kötet ép most jelent meg.

Az angolnyelvű zsidó irodalom igen értékes művel gyarapodott mostanában. Dr. Simon Ginsburg megírta „The Life and Works of Moses Hayyim Luzato“ című művében az újabkori héber költészet megindítójának monografiáját, amely nemsokára héber nyelven is meg fog jelenni Tel-Avivban.

Az Amerika-Palesztina kapcsolat egyre erősödik. Újabban több hajó vitt amerikai turistákat a Szent-

Molly Picon a híres amerikai színésznő, aki saját színházában játszik

Molly Picon „A Tegnap zsidója“ című szindarabban (Molly Picon's Theatre)

földre. Köztük dr. Simon Millert, a magyar származású yonkersi orvost, akinek az amerikai zsidóságról szóló alapos írásai a „Mult és Jövő“-ben a legjobb tájékoztatást adták az itteni viszonyokról. Dr. Miller ezután személyes tapasztalatai alapján fog beszámolni amerikai hívei előtt Palesztina épülésének haladásáról. A hajón sokan mentek, akik tökebefektetési szándékkal pardészeket, narancsosokat akarnak vásárolni a Szentföldön, amivel egyben új munkaalkalmakat is teremtenek odakünn, és ez tulajdonképpen a legszebb és legméltóbb támogatása is Palesztina építésének. Másfélmillió dollárt vitt magával e célból a társaság.

Nem fejezhetem be mással leveletemet, mint hogy hírt adjak arról a nagy gyászról, amelyet az amerikai zsidóság Lee Frankel halála fölött érez. A „Jewish Agency“ támogatására ment Baselbe és mint elődjét, Louis Marshallt, a kongresszus után útközben elragadta a halál. A legnemesebb emberek egyike, akit mindenki tisztelt, szeretett. Az utóbbi években egész tekintélyét a Palesztina-ügy szolgálatába állította. Pedig azelőtt ellenfele volt. És ő nyílt férfiasággal a fórumon vallotta be, hogy új meggyőződésre jutott: a zsidóságot a pusztulástól, az elmerüléstől csak Palesztina reneszánsza mentheti meg. Ohev Amo.

Senorita Niura Eisengart orosz-spanyol zsidó nő, akit a mexicói egyetemen orosz-spanyol tanárnak neveztek ki

Rabbi Chaim Auerbach-t a jeruzsálemi „Saare somájim“ (Egek kapui) kabalista jesivának alapítóját fogadja a newyorki polgármester

UJ KÖNYVEK

JAKOB KLATZKIN: PROBLEME DES MODERNEN JUDENTUMS. (Verlag Lambert Schneider, Berlin, 1930, 8°, harmadik, bővített kiadás.) Harmadik kiadást ért meg Klatzkin munkája, ami egy olyan könyvnél, mely nem népszerű témával foglalkozik, valóban ritkaság. De ha figyelemmel kísérjük Klatzkin fejtegetéseit, azt az éles és megalkuvást nem ismerő módot, mellyel a zsidóság élethevágó problémáit boncolgatja, akkor meg fogjuk érteni azt a szokatlan jelenséget. Klatzkin a zsidóélet alapjául a nacionalizmust ismeri el és ez a megismerés különösen jelentős ma, amikor ez a zsidóság központi problémájává vált.

JOSEF KASTEIN: SABBATAI ZEVI, DER MESSIAS VON ISMIR. (Srnst Rowohlt Verlag, Berlin W50, 1930. 8°.) Kastein a történetíró alaposágával mutatja be Sabbatai Zewi, a hamis messiás életét. Végigkíséri Sabbatait egész lelki fejlődésén és mindenütt rámutat a környezet és túlvilág benyomásaira, melyeknek hatása alatt Sabbataiban kialakult a messiási elhivatottságának gondolata. A történeti kútfők felhasználása, a forrásmunkák megadása, a kornak és a háttérnek nagyszerű jellemzése, komoly tudományos értékű művé emeli ezt a tanulmányt, mely azonban mint olvasmány is képes lekötöni a történelmileg nem iskolázott olvasó teljes figyelmét. Gy.

EIN GHETTO IM OSTEN. WILNA. 65 BILDER VON M. VOROBÉICHIC, EINGELEITET VON S. CHNÉOUR. (Schaubücher 27, Orell Füssli Verlag, Zürich, 8°.) Zalman Schnéur, a kiváló héber költő látta el héber- és németnyelvű bevezetéssel a Schaubücher legújabb kötetét, mely a wilnai ghettóból mutat be 65 kitűnő fotográfiát. A Schaubüchernek ez immár a második kötete, mely kizárólag zsidó témával foglalkozik. A könyvecske saját értéke mellett ezért is elismerés jár az Orell Füssli kiadóvállalatnak.

DR. JOACHIM PRINZ: HELDEN UND ABENTEURER DER BIBEL. Sokszor éreztük eddig a hiányát a teljes értékű bibliai elbeszéléseknek. A bibliai történet eddigi földolgozásaiban volt mindig valami nem szabad, nem fiatalos. Dr. Prinz elsőnek kísérlette meg kifogástalan németséggel úgy visszaadni a történeteket, amint azok a gyermeki pszichének megfelelnek. Ezt a kísérletet minden tekintetben sikerültnek mondhatjuk. A történetek oly elevenen hatnak, mintha elmesélés közben lettek volna följegyezve. Szülők és gyermekek egyaránt hálásak lesznek értük a szerzőnek.

WILLIAM ROSENAU PH. D. L. H. D.: JÜDISCHE SITTEN UND GOTTESDIENSTLICHE GEBRAUCHE. („Jalkut“ kiadása, Berlin-Charl., 8°.) A baltimorei John Hopkins-egyetem keleti szemináriumában tartott előadásaiból állította össze Prof. Rosenau könyvét, melyben a mai zsidó vallási életet ismerteti. Vallásos zsidónak nem sok újat mond ez a könyv, annál többet tanulhatnak azonban belőle azok a zsidók, akik a vallási parancsokat nemcsak, hogy nem tartják be, de még csak nem is ismerik, s akiknek a száma az utóbbi évtizedekben oly ijesztően nagyra nőtt. A számos illusztrációval díszített munkát Dr. Bertha Badt-Strauss fordította le németre. R.

AVIGDOR HAMEIRI: „A NAGY ŐRÜLET.“ (*Hasigaon hagadol*) speciális zsidó háborús regény, amely a palesztinai héber irodalom egyik legjobb és legérdekesebb alkotása. Megjelenik augusztus vége óta, német fordításban a bécsi „Die Stimme“ című zsidó hetilapban. Az előfizetési díj havonta P 1.50. Címe: „Die Stimme“, Wien, I., Kärntnerstrasse 28. Új előfizetők visszamenőleg megkaphatják a regény eddig megjelent folytatásait.

Utca-jelenetek a Rue des Rosiers-ban. Héber-újságárusok és héber-újságolvasók — Bilder aus Paris Photo: Mándy

MÁNDY ILONA (PÁRIZS): PÁRIZSI KALANDOZÁSOK

Rohanó vágatásában a „Mának“, amikor a közel-múlt is már „történelem“, a régmúlt szinte ködbevesző legendának hatna, ha műkincsek, elsárgult lapok, omladozó kövek nem maradnának fenn beszédes dokumentumként arról, hogy emberek éltek, szerettek, alkottak és meghaltak...

Korok egymásra rétegződő síkjában, ezerféle népek tarkán színes históriájában a zsidóság élete ezüstösen csillog ki. A zsidó nép, származási és vallási fényéhez hűen ragaszkodva, fajának nemes ércét elszórta széjjel a nagyvilágba. Ép ezért találjuk nyomait Jeruzsálemben ép úgy, mint Rómában, Párizsban, mint Varsóban.

RÉGI TEMETŐ A „QUARTIER LATIN“-BEN

Aki Párizsban járt és elvetődött a „Quartier Latin“ életteljesen zsongó környékére, nem is sejti, hogy ott, ahol ma eleven élet lüktet, néhány lépésnyire a Sorbonne-tól, egy öreg kis uccában, a „Rue de la Harpe“-ban valamikor zsidó temető volt.

Legelsőbben erről 1724-ben *Henry Saval*, a „Parlament ügyvédje“ és a régi Párizs krónikása tesz említést „Histoires et recherches sur les antiquités de

Páris“ („A régi Párizs történetéről és kutatásairól“) című könyvében.

Erre vonatkozólag ezt olvassuk: „...nem kell csodálkoznunk azon, ha ebben a negyedben naponta találnak zsidó csontvázakat, sírokat és héber feliratokat. A Rue de la Harpe-ban ugyanis 1311-ben volt a zsidóknak temetője. Később ezt a helyet, a hozzátartozó kertekkel és palotával elparcellázták és többször is cserélt gazdát. Mint temető 1395-ben meg is szűnt.“

Henry Saval feljegyzéseit egy század múltán talált lelet igazolta. 1849-ben akkor a Rue de la Harpe és Rue Pierre Sarazin között levő üres könyvesboltot: a „Libraire Hachette“-et bontották le. Itt bukkantak néhány héber feliratú sírkőmaradványra, amelyek kétségtelenül csakis a Rue de la Harpe-beli régi temetőből származhattak. Ezeket azután a Cluny Múzeum úgynevezett „Thermal“-részében helyezték el.

Utóbb pedig, 1923-ban, a Boulevard St. Michel és a Rue de la Harpe kereszteződésénél, egy Metro (földalatti) hálózat lefektetésénél találtak egy sírkövet. Rajta a következő héberbetűs felirat:

Héber szövegű plakát
Photo: Mándy

Rue des Rosiers

A Cluny-muzeumban elhelyezett sírkő

Senorita Niura Eisengart orosz-spanyol zsidó nő, akit a mexicói egyetemen orosz-spanyol tanárnak neveztek ki

Rabbi Chaim Auerbach-t a jeruzsálemi „Saare somájim“ (Egek kapui) kabalista jesivának alapítóját fogadja a newyorki polgármester

UJ KÖNYVEK

JAKOB KLATZKIN: PROBLEME DES MODERNEN JUDENTUMS. (Verlag Lambert Schneider, Berlin, 1930, 8°, harmadik, bővített kiadás.) Harmadik kiadást ért meg Klatzkin munkája, ami egy olyan könyvnél, mely nem népszerű témával foglalkozik, valóban ritkaság. De ha figyelemmel kísérjük Klatzkin fejtegetéseit, azt az éles és megalkuvást nem ismerő módot, mellyel a zsidóság életbevágó problémáit boncolgatja, akkor meg fogjuk érteni azt a szokatlan jelenséget. Klatzkin a zsidóélet alapjául a nacionalizmust ismeri el és ez a megismerés különösen jelentős ma, amikor ez a zsidóság központi problémájává vált.

JOSEF KASTEIN: SABBATAI ZEVI, DER MESSIAS VON ISMIR. (Srnst Rowohlt Verlag, Berlin W50, 1930. 8°.) Kastein a történetíró alaposágával mutatja be Sabbatai Zewi, a hamis messiás életét. Végigkíséri Sabbatait egész lelki fejlődésén és mindenütt rámutat a környezet és túlvilág benyomásaira, melyeknek hatása alatt Sabbataiban kialakult a messiási elhivatottságának gondolata. A történeti kútfők felhasználása, a forrásmunkák megadása, a kornak és a háttérnek nagyszerű jellemzése, komoly tudományos értékű művé emeli ezt a tanulmányt, mely azonban mint olvasmány is képes lekötni a történelmileg nem iskolázott olvasó teljes figyelmét. Gy.

EIN GHETTO IM OSTEN. WILNA. 65 BILDER VON M. VOROBELICHIC, EINGELEITET VON S. CHNÉOUR. (Schaubücher 27, Orell Füssli Verlag, Zürich, 8°.) Zalman Schnéur, a kiváló héber költő látta el héber- és németnyelvű bevezetéssel a Schaubücher legújabb kötetét, mely a wilaui ghettóból mutat be 65 kitűnő fotográfiát. A Schaubüchernek ez immár a második kötete, mely kizárólag zsidó témával foglalkozik. A könyvecske saját értéke mellett ezért is elismerés jár az Orell Füssli kiadóvállalatnak.

DR. JOACHIM PRINZ: HELDEN UND ABENTEURER DER BIBEL. Sokszor éreztük eddig a hiányát a teljes értékű bibliai elbeszéléseknek. A bibliai történet eddigi feldolgozásaiban volt mindig valami nem szabad, nem fiatalos. Dr. Prinz elsőnek kísérlette meg kifogástalan németséggel úgy visszaadni a történeteket, amint azok a gyermeki pszichének megfelelnek. Ezt a kísérletet minden tekintetben sikerültnek mondhatjuk. A történetek oly elevenen hatnak, mintha elmesélés közben lettek volna följegyezve. Szülők és gyermekek egyaránt hálásak lesznek értük a szerzőnek.

WILLIAM ROSENAU PH. D. L. H. D.: JÜDISCHE SITTEN UND GOTTESDIENSTLICHE GEBRAUCHE. („Jalkut“ kiadása, Berlin-Charl., 8°.) A baltimorei John Hopkins-egyetem keleti szemináriumában tartott előadásaiából állította össze Prof. Rosenau könyvét, melyben a mai zsidó vallási életet ismerteti. Vallásos zsidónak nem sok újat mond ez a könyv, annál többet tanulhatnak azonban belőle azok a zsidók, akik a vallási parancsokat nemcsak, hogy nem tartják be, de még csak nem is ismerik, s akiknek a száma az utóbbi évtizedekben oly ijesztően nagyra nőtt. A számos illusztrációval díszített munkát Dr. Bertha Badt-Strauss fordította le németre. R.

AVIGDOR HAMEIRI: „A NAGY ŐRÜLET.“ (Hasigaon hagadol) speciális zsidó háborús regény, amely a palesztinai héber irodalom egyik legjobb és legérdekesebb alkotása. Megjelenik augusztus vége óta, német fordításban a bécsi „Die Stimme“ című zsidó hetilapban. Az előfizetési díj havonta P 1.50. Címe: „Die Stimme“, Wien, I., Kärntnerstrasse 28. Új előfizetők visszamenőleg megkaphatják a regény eddig megjelent folytatásait.

Utca-jelenetek a Rue des Rosiers-ban. Héber-újságárusok és héber-újságolvasók — Bilder aus Paris Photo: Mándy

MÁNDY ILONA (PÁRIZS): PÁRIZSI KALANDOZÁSOK

Rohanó vágatásában a „Mának“, amikor a közel-múlt is már „történelem“, a régmúlt szinte ködbevesző legendának hatna, ha műkincsek, elsárgult lapok, omladozó kövek nem maradnának fenn beszédes dokumentumként arról, hogy emberek éltek, szerettek, alkottak és meghaltak...

Korok egymásra rétegződő síkjában, ezerféle népek tarkán színes históriájában a zsidóság élete ezüstösen csillog ki. A zsidó nép, származási és vallási fényéhez hűen ragaszkodva, fajának nemes ércét elszórta széjjel a nagyvilágba. Ép ezért találjuk nyomait Jeruzsálemben épúgy, mint Rómában, Párizsban, mint Varsóban.

RÉGI TEMETŐ A „QUARTIER LATIN“-BEN

Aki Párizsban járt és elvetődött a „Quartier Latin“ élettelenen zsongó környékére, nem is sejti, hogy ott, ahol ma eleven élet lüktet, néhány lépésnyire a Sorbonne-tól, egy öreg kis uccában, a „Rue de la Harpe“-ban valamikor zsidó temető volt.

Legelsőbberről 1724-ben *Henry Saval*, a „Parlament ügyvédje“ és a régi Párizs krónikása tesz említést „Histoires et recherches sur les antiquités de

Páris“ („A régi Párizs történetéről és kutatásairól“) című könyvében.

Erre vonatkozólag ezt olvassuk: „...nem kell csodálkoznunk azon, ha ebben a negyedben naponta találunk zsidó csontvázakat, sírokat és héber feliratokat. A Rue de la Harpe-ban ugyanis 1311-ben volt a zsidóknak temetője. Később ezt a helyet, a hozzátartozó kertekkel és palotával elparcellázták és többször is cserélt gazdát. Mint temető 1395-ben meg is szűnt.“

Henry Saval feljegyzéseit egy század múltán talált lelet igazolta. 1849-ben akkor a Rue de la Harpe és Rue Pierre Sarazin között levő üres könyvesboltot: a „Libraire Hachette“-et bontották le. Itt bukkantak néhány héber feliratú sírkömaradványra, amelyek kétségtelenül csakis a Rue de la Harpe-beli régi temetőből származhattak. Ezeket azután a Cluny Múzeum úgynevezett „Thermal“-részében helyezték el.

Utóbb pedig, 1923-ban, a Boulevard St. Michel és a Rue de la Harpe kereszteződésénél, egy Metro (földalatti) hálózat lefektetésénél találtak egy sírkövet. Rajta a következő héberbetűs felirat:

Héber szövegű plakát Photo: Mándy

Rue des Rosiers

A Cluny-muzeumban elhelyezett sírkő

„Ez Belsetnek, Gábiel lányának sírja,
aki eltávozott az Éden kertjébe Ba-
racha hetében.“

Belset halotti táblája most a „Musée Carnavalet“-
ben kapott helyet, ott, ahol a régi Párizs emléktár-
gyait őrzik.

TEMETŐ A „CSILLAGOKHOZ“ CÍMZETT VENDÉGFOGADÓ KERTJÉBEN

Párizs északi kapuja irányában, ahol már gyár-
kémények ágaskodnak a gyöngyházzsínű ég felé, egy
hosszú, széles, dísztelen házakkal szegett ucca, a Rue
de Flandre vezet kifelé. Ebben az uccában állt vala-
mikor, a XVIII. század második felében a „Csillag-
hoz“ címzett vendégfogadó. Egy Matard nevű ember
volt a gazdája, aki azonban nemcsak bort mért, de,
mint azt *Leon Kahn* „Les Juifs sous Louis XV.“ („A
zsidók XV. Lajos alatt“) című könyvében írja, jó ha-
szonra kiadta a vendégfogadó mögött elterülő kertjét
a zsidóknak temető céljaira. A zsidók, akik XV. Lajos
alatt üldözöttek és a rendőrség által ellenőrzés alatt
állók voltak, a biztonság nyugodt érzésével gyűltek
össze Matard apó kertjében, kedves halottaik teme-
tésére.

A tulajdonos 50 frankot kapott egy felnőtt és
25—30 frankot egy gyermek elföldeléséért. De 1775-
ben a zsidók tudomást szereztek Matard kegyeletsértő
üzelveiről. Rájöttek ugyanis arra, hogy a fogadós a
zsidó temetőnek fenntartott részen ölette és nyúzta le
ökreit, lovait és „ezeknek csontjait elkeverte a zsidók
hantjaival“.

Mikor a hitsorsosok emiatt felháborodtak, Matard
válaszképpen állandóan zavarta őket vallási aktusaik-
ban, sőt azzal fenyegetőzött, hogy nem engedi tovább
a halottaikat ott eltemetni és kiveti azokat is, akik
már régen porladnak.

A zsidóság vezetőférfiainak nagy utánjárás és
pénzbeli áldozat árán sikerült hatósági engedélyt
kapni és ugyancsak a Rue de Flandre-ban, a 44-es
számú ház mögötti részt megvenni.

Hátul az udvarban, egy nagy hangártól elrejtett
bejárat mögött volt ez a temető, amelyet olyan magas

falak vettek körül, hogy a szomszédok semerről sem
láthattak be. Az utolsó temetés 1810 februárjában
volt itt. Ez évtől kezdve már a Père Lachaise is
nyitva állott a zsidó halottak számára. Így később a
Rue de Flandre-ból exhumálták a halottakat, átvit-
ték a Père Lachaise-i vagy a Montmartre-i sirkertbe.
Rövid ideig Montrouge-ban is volt egy zsidó temető.
Ezt a helyet egy Cerf Beer nevű német származású
zsidó 8000 aranyfrankért vásárolta meg. De csak
1785-től 1809-ig hantolták ide az elhunytakat. Utóbb
azok is helyet kaptak a Père Lachaise árnyas fái
alatt... mint az összes többi: német, spanyol és por-
tugál származású „francia“ zsidók.

IMAHÁZ A KÖZÉPKORI BÍBORNOKI PALOTÁBAN

Mert a párizsi zsidóság akkor is oly sokféléen ösz-
szedobált nemzetekből tevődött össze, mint a mai pá-
rizsi zsidók tekintélyes része. Különösen a háború
után Kelet felől jött az új hullám. Orosz és lengyel
zsidó menekültek sodródtak ide és magyar emigráltak
találtak itt Párizsban új hazára. Szinte kisajátítottak
maguknak egy darabot a városból és a Hôtel de Ville
mögötti és Saint Paul közti rész ma a köztudatban
mint „ghetto“ szerepel. Ez az egész környék valami
új, zagyván festői és népiesen egyéni szint kapott.

És ezek a bevándorolt, a franciát a jiddissel ke-
verő zsidók itt laknak sikátorszerű, keskeny bejáratú,
sötét, évszázados régi házakban, sokgyermekesen és
hangosan. Itt élnek, kereskednek, házalnak, esznek,
szórakoznak és templomba járnak. Mert még a szom-
szédos kerületbe se kell menniök az Isten házába. Van
a Rue de l'Hôtel de Ville-ben egy kis imaházuk. Sőt,
mintha a sorsnak némi iróniája volna, ezek a mai
szegény zsidók egy hajdani pompás, Sens bíboros szá-
mára 1500 körül épült palotában levő helyiségben
jönnek össze imádkozni.

Egy keskeny, gótikus ívű ajtó képezi ennek a
„Synagogue“-nak a bejáratát.

Az egész olyan kicsi, hogy egy terem fogalmát
távrolról se tudja megközelíteni. Mindamellert női
karzata is van. A Frigyszekrény meg oly csöpp, hogy
a Tóratekercsek újabban megnövekedett számával egy

Régi temető helye — a Rue de Flandre
44-es szám alatt

Rue Hotel de ville no. 8 alatt a Hotel de Seus-ban levő
imaház bejárata

Photo : Mándy

második kis szekrényt csináltattak. De komorszínű és szegényszagú ez a templom, mint a hívek, akik reggel és este betérnek imára.

GRAMOFONSZÓ A „GHETTO“-BAN

Héberbetűs felirat van úgyszólván minden üzlet felett. Akár húsfélét, akár zöldséget, akár ruhaneműt kínálnak eladásra. Vagy ha szórakozásra hív, mert kabaré is van a párizsi „ghetto“-ban. Őles héberszövegű plakátok hirdetik a nagy attrakciót.

És hangosak, elevenek az uccák az egész környéken. Asszonyok tereferélnek, feketeszakállas, fekete velour kalapot viselő férfiak lépkednek sietősen. Gyerekek ugrálnak a keskeny járdákon, francia argot szavakkal keverve anyanyelvük szövegeit.

Kis üzletek előtt az ősi nyelven megjelenő napilapok és folyóiratok vannak kifüggesztve. Hány

Leb-Chaimot vagy Salomon Beert látni egy aprócska bolt előtti küszöbön ülve, ujságolvasásba mélyedten.

Az esti és déli órákban az élet ritmusa még fokozottabb lesz errefelé is. A zsidónegyedben levő számos „kóser“ vendéglőnek igen sok látogatója van. Gyárakból, műhelyekből és üzletekből özönlenek ide.

Mert mégis: hazai itt az élet és a hangulat. De íme: halad a „ghetto“-beli vendéglő is a korrallal. Már itt is hangszóró bömböli a francia dalt: „Ez az én Párizsom...“ Utána azonban felpanaszlik egy óhéber dallam bűgő akkordja.

Ez a francia chanson, meg a zsidó ének, épúgy mint az a menükártya, amelyen a felirat francia és jiddis: szinte *szimbólummá* válik; annak a zsidóságnak, amely örökké vándor és bolyongó és amely ősi idiomája mellett megalkuvón, de tudatosan pergeti annak az országnak a nyelvét, ahova a sors vetette.

És a Szajna partján is mondja, nosztalgias vágygallyal: „... talán egyszer Jeruzsálemben...“

A JERUZSÁLEMI EGYETEM DIÁKMENZÁJA

Prof. Klein Sámuelről, a jeruzsálemi héber egyetem nagyhírű tanárától kaptuk a következő levelet, melyet olvasóink megtisztelésére egész terjedelmében közlünk.

Igen tisztelt Szerkesztő Úr! Kedves Barátom!

Meleghangú levelét és a mellékelt *nyolc* fontot, melyet az Ön szentföldi társasága egynéhány nemesszívű tagja nevében küldött egyetemünk diákjai segélyezésére, köszönettel vettem.

Nagymértékű elfoglaltságom miatt (legújabbban a fakultás elnökségét is vállalnom kellett) igazán lehetetlenség az adakozók mindegyikének külön-külön írnom, mint azt megérdemelnék; miért is kérném, lenne szíves a Mult és Jövő-ben köszönetemet, jobban mondva: a diáksegélybizottság köszönetét az adakozóknak tolmácsolni.* A legnagyobb köszönet természetesen Önt illeti, kedves Szerkesztő Uram, aki nemcsak maga is adott, hanem másokat is adakozásra indított. Hiszen tudja:

גדול המעשה יותר מן העושה

Igazán örvendetes jelenség, hogy az Ön társaságának emberei innen, távozásuk után is igyekeznek a kapcsolatot földünkkel és intézményeinkkel fenntartani. Június 5-én kelt levelében közli velem a társaság egyik igazán kedves embere, a mi „széderünk“ egyik résztvevője, dr. Fodor Lajos úr, hogy fia **בר מצוה** ja alkalmával baráti körének emberei összesen 100 pengőt adományoztak ugyancsak diáksegélyezésünk javára. Engedje meg, kérem, hogy ezeket az adományokat is nyugtázzam lapjában.**

Jól tudjuk mindnyájan, mennyire igénybe vannak véve magyarországi testvéreink az ottani különböző jótékonyági akciókkal általában és a diáksegélyezésekkel különösen. Annál örvendetesebb, hogy mindennek dacára éppen Budapestről kaptunk az elmúlt évben nagyon számottevő segítséget: Székely Ferenc öméltósága *ötven fontot* juttatott el hozzám még a múlt év telén. Hozzá hasonlóan járt el a pozsonyi hitközség kiváló elnöke Stein Viktor dr., kitől mintegy *huszonöt fontot* kaptam és ugyancsak Pozsonyból dr. Kondor Árpádtól 3 fontot; dr. Nemes Alberttől Nové Zámkyból szintén 3 fontot. Ezek a nagyobb adományok tették lehetővé, hogy 5 diák foglalkoztatása által az egyetemi és nemzeti könyvtár, melynek pompás épületét Önök mindnyájan megcsodálták, ezen iskolaév *délutáni*

óráiban is nyitva lehetett. Most, hogy az összegek elfogytak, július 1-től fogva már csak d. e. 10-től délután 4-ig lehet oda bejutni, eltekintve attól, hogy öt egyetemi hallgató munka nélkül, másszóval: megélhetés nélkül maradt!

Tudom, a dolgoknak ilyen nyíltsággal való feltárása nem a legjobb benyomást teszi mindenkire. De mittevők legyünk?

A mi egyetemünk és könyvtárunk mögött nem áll egy gazdag állam pénzügyminisztériuma (bár már ott tartanánk); *itt minden az egyesek akaratán múlik* és az áldozathoz elsősorban akarásra van szükség! És Ön, aki már harmadízben látogatta meg Erec Izráelt, tudja legjobban, mily nagyot alkotott eddig is a zsidó nép nem éppen leggazdagabb embereinek akaratára. Lehetetlennek tartom, hogy népünk jövőjének letéteményeseit, szellemi élete irányítóit, diákjainkat hagyná el. Éppen ezek a gondolatok készítették fakultásunkat, illetőleg az egyetem vezetőségét, hogy a legutóbbi napokban újjászervezze a diáksegítő-akciót. Az új bizottság tagjai: Bergmann dr., Epstein prof., Klausner prof., Dávid Yellin és én. Most keressük az utakat, melyeken eljuthatunk testvéreink szívéhez és akaratához itt az országban és a távolban, „Húcz-laáreczben“ is. *Könyvtár és diákmensa, ösztöndíj-alap és pályatételek* kitűzése mindannyia segítségre vár, illetőleg valamennyi alkalmat ad testvéreinknek, hogy szeretetüket egyetlen *héber* főiskolánk iránt kifejezésre juttassák. Meggyőződésem, hogy *egyetemünknek óriási jelentősége van már ma és még nagyobb jelentősége lesz a jövőben az egész diaspora szellemi életének kialakulásában.* De erről most nem szólok, hanem zárom úgyszólván már hosszúra nyúlt leveletemet, Önnek, kedves hozzátartozóinak és társasága tagjainak legmelegebb üdvözléseimet küldve, baráti kézszorítással, zsidó szeretettel, híve
Klein Sámuel.

* Az adakozók jegyzéke: Dr. Patai József: 1 font; Schwarz Nándor, Miskolc: 10 pengő; Breuer Mihály, Budapest: 15 pengő; Elek Gyula, Budapest: 10 pengő; Dr. Tausz Dezső, Pécs: 20 pengő; Dr. Kovács Árpád, Nove-Kanisa 100 dinár; Blumgrund Árpád, Pozsony: 300 cK; Dr. Klein Vilmos, Sátoraljaújhely: 20 pengő; Bleyer Bözsi, Hatvan: 20 pengő; Kovács József, Kispeszt: 20 pengő és gyűjtése 30 P.

** Köves Géza 20 P, Major Henrik 10 P, Illés Gyula 20 P, Gergely Ferenc 50 P.

ESRIEL CARLEBACH: MAROKKO GHETTOIBAN

A Dávid Csillaga mint államjelvény a tetuáni rendőrségi hivatal épületén

A jegyespár lakása falára festett szimbolumok
„Szaporodjatok mint a halak és a gonosz szellemek maradjanak távol...”

Zsidó menyasszony a tetuáni ghettóból
Bilder aus Marokko

Az ország, melyben a „Mogen Dovid” a hivatalos állami jelvény, a spanyol Marokkó, nem zsidó ország. Még csak annyira sem „zsidó ország”, hogy sűrű zsidó lakossága volna. A „Mogen Dovid” mint államcimer csak véletlen. Sőt nem is oly régen gúny tárgya volt...

Zsidó típusokat csak a Mellah eleven zsidó városnegyedben találunk. Különös viseletükben tűnnek fel itt. És ha egy idegen jelenik meg az uccán, eléje tódulnak és megbámulják, egészen addig a pillanatig, amíg — elő nem húzza fotografológépét. Akkor torz arcot vágva elszaladnak. Szakállas emberek bújnak elő a pincenyílásokból az uccára, ruhájuknál fogva visszahúzzák a gyerekeket és fejüket csóválva mormolják: „Ne készíts magadnak képmásokat...”

Ebben és sok másban alig különböznek Fez és Tetuan zsidó uccáskái Lemberg és Krakkó ghettóitól. Csak valamivel patriarchálisabbak, sokkal színesebbek és talán kedélyesebbek.

A marokkói zsidók vagyoni tagozottsága mintha itt nagyobb jelentőséggel bírna, mint másutt. Az egyik oldalon a gazdagok kicsiny és nagy palotáikkal, a másik oldalon a szegények barlanglakásaikban és pincéikben. A nagyszabású, széles balkónokkal díszített áruházban dolgozik az öreg szolga fehér, hosszú szakállal, hatalmas piros kalapjával, inkább tudós chachamnak néznéd, aki talán munkája közben is régi zsidó írásokon jártatja gondolatait. Nem messze mellette egy ház, melynek falán különös jelek mutatják, hogy néhány nap előtt ide vőlegény és menyasszony vonult be. A szomszédok

Kis palotaudvar a rabati ghettóban

Egy Chacham

Berber zsidó nő

Egy tiszteletreméltó utcaseprő

Bilder aus Marokko

és jóakarók misztikus jelvényeket pingáltak a falra. Halakat, szimbolumul a kívánságnak, hogy szaporodjanak, gyarapodjanak, mint a halak. És ügyesen odarajzolt kezek jelzik az óhajt, hogy távolmaradjon a fiatal pártól minden gonosz szellem ártása és gonosz szem verése.

Középen paloták s kunyhók között terül el az üzleti ucca. Itt állnak az asszonyok és pletykálkodnak. Amott ketten perlekednek a kölcsönkért fazék miatt. Imitt két öreg guggol mintegy a fallal összenőve. Régi meséket mesélnek egymásnak, vagy talán régi, bölcs írásmagyarázatokat mondanak el. A boltíves uccán áthalad egy öreg chacham az imaház felé. Az afrikai hőségben sem mondana búcsút nehéz talárjának és átvetőjének, méltósága jelvényeinek.

Sokat írtak a fiatal marokkói zsidó nők szépségéről, hájosságáról. És valóban, az ember még a szegényes ghetto uccákban is olyan arccal találkozik, amelyeknek nemes és finom vonása meglepő. Kár, hogy ők is ártalmasnak tartják a fotografáló gép hatását, akár csak a gonosz szem verését. És ők is sietve elmenekülnek a fényképező gép lencséje előtt.

Marokkó belsejéből származó, barnaszínű zsidó nők kevésbé bizalmatlanok a kodakkal szemben és így két képet sikerült róluk emlékül elvinni. Sajnos azonban, a képek keveset mutatnak a színes tarkaságból, az afrikai jellegből, amelyet itt sem fognak soká megtartani. Mert itt is hódít a civilizáció, amely a romantikus oázisokat és színpompás városokat klisékké és képeslapokká változtatja.

A seisvani ghetto

DR. WEISZ MIKSA

Fiatalon és váratlanul — alig pár napi szenvedés után — távozott az élők sorából a pesti izraelita hitközség rabbiságának egyik értékes, nagynevű és népszerű tagja: dr. Weisz Miksa rabbi. Rabbi volt a szónak eszményi értelmében, mert egész élete a tanításban merült ki. Tanított a templomi szószéken, az

Dr. Weisz Miksa arcképe

iskola katedráján és a profán életben. Pazar kézzel szórta a tudománynak drága, csillogó kincseit és ezren és ezren merítették tudásának kiapadhatatlan forrásaiból. Több mint három évtizeden keresztül nevelt sokezer zsidó gyermeket a zsidóságnak nagy tudással és még nagyobb szeretettel. Művészetté varázsolta a hitoktatást, mert átérezte és megértette, hogy minden tanítás szentség, de a hitoktatás a szentségek szentsége. Mert a hitoktatónak nemcsak tudást kell nyújtani, hanem érzést fakasztani. Nemcsak az elméhez, hanem a szívhez kell férkőznie. De míg jó tanító lehet az, ki speciális tárgyának alapos ismerője, addig a hitoktatónak általános egyetemes műveltséggel kell bírnia, mert a zsenge gyermeki szivre és lélekre hatni csak az tud, aki a Biblia örök igazságú és minden időket és eseményeket túlélő szociális törvényeinek tanításainál rá tud mutatni az ókori népeknek ugyanazon időkből alkotott törvényeire és intézményeire és aki minden idők legnagyobbjainak, a zsidó próféták költői szépségű beszédei mellé állítja a latin és görög klasszikusokat, hogy így szemléltetvővé tegye

a próféciáknak nemcsak esztétikai értékét, de a világirodalomban egyedülálló és páratlan erkölcsi szépségét. Dr. Weisz Miksa encyclopaedicus tudásával lebilincselte tanítványainak figyelmét. Az iskolát templomnak, a katedrát szószéknek tekintette és előadásai valóságos istentiszteletté magasztosultak. És hogy a gyermeki szívhez férkőzhessék, igazi atyai szeretettel végezte magasztos hivatását. Tanítványainak jó barátjuk volt, akihez minden ügyes-bajos dolgukban bizalommal fordulhattak. És ő segített mindenkin. Megvolt rá a módja, mert nagy tudásával, szeretetreméltó egyéniségével és közvetlenségével tanártársai megbecsülését és tiszteletét is megszerezte magának és így tanítványaiért való közbenjárása mindig eredményekkel járt. A Lipótvárosban, ahol évtizedekig tanított, valóságos fogalomná lett a neve és egykori tanítványai az iskola elvégzése után is szívükbe zárták és mindig tanácsért és segítségért fordultak hozzá. És milyen szomorúan jellemző a zsidó közállapotokra, hogy ami érdemekben gazdag sokoldalú működésében a legáldásosabb volt: a hitoktatás, az volt élte végéig akadálya végső ambíciójának elérésében. A rabbiban is a „hitoktatót“ látták. Mert fájdalom, „az Írás népe“ ma már nem tudja értékelni az Írás tanítóját.

És amilyen áldásos volt tanítói működése, olyan volt papi munkája is. Igazi lelkipásztor volt. A szószéken közvetlen, de amellett magasan szárnyaló, minden beszéde egyéni és tudással telítve. A profán életben kedves, előzékeny, közvetlen és mindenkor hozzáférhető. A gyengéknek támogatója, a bajba jutottaknak atyai segítője, aki fáradságot nem ismerve lőtött-futott, hogy könnyeket töröljön és sebeket gyógyítson. És mindezek után volt ideje, hogy tudományos munkásságával világviszonylatban is tiszteletet és megbecsülést szerezzen magának, hitközségének és a magyar zsidóságnak.

Váratlan halála mély gyászba borította tanítványainak és híveinek nagy seregét, akik könnyes szemekkel kísérték a nagy mestert örök pihenő helyére.

DR. SCHWARCZ BENJÁMIN.

Filozofusok a tetuáni ghettóban

DR. BLAU LAJOS REKTOR HETVEN ÉVES

Nehéz feladat egy rövid cikk keretében összegezni dr. Blau Lajos, a Ferenc József Orsz. Rabbiképző Intézet világhírű, tudós rektorának működését. Ősi zsidó talajban gyökerezik egyénisége, tudománya. Már a jesivákon fetünést kelt mély tudásával és éles elméjével. A rabbiképzőben pedig új alapokra helyezvén tudását, széleslátókörű, modern tudóssá fejlődik. Tudós mesterei — a zsidó tudomány díszei —, Bacher Vilmos, Bloch Mózes, Kaufmann Dávid felismerik benne a nagyrahitott kutatót és paedagógust és a 26 éves ifjút még a rabbivizsgálója előtt a szeminárium professzorává választják meg. A hozzáfűzött reményeket dr. Blau Lajos fényesen beváltotta, mert egyénisége és kiterjedt tudományos munkássága révén nemcsak nekünk, tanítványainak vált vezérlő mesterrév, hanem az egész zsidó világ a legnagyobb tudósai között is az elsők között ismeri el dr. Blaut.

Világhírnevét tudományos működése alapozta meg. Egész kultúrák egymással való találkozásainak felderítője. Megállapításai megdönthetetlenek. Feltevései szilárd és komoly eredmények. Amit mások kötetekre menő kutatások után sem képesek felderíteni, azt dr. Blau gyakran egy néhány oldalas kritikában helyes megvilágításban tárja az olvasó elé. Kritikái nem dicshimnuszok, hanem fontos hozzászólások.

A zsidó tudomány majdnem minden ágával foglalkozik. És alkot is mindenütt. Írásainak sokasága csak a keretet jelzi. Igazán csak az tanulja meg értékelni alkotásait, aki a tartalmukba is belemélyed. Néhány hozzávetőleges adat. Műveinek és cikkeinek száma megközelíti a *nyolcszázat*. Közöttük több mint *ötven* önálló mű. Ezenkívül a Magyar Zsidó Szemlében, amelyet negyven év óta szerkeszt, csaknem *ezerháromszáz* tudományos munkáról számolt be kimerítően az „Irodalmi szemle“ című rovatban. Cikkei *negyven* különböző folyóiratban, *magyar, német, héber, angol, francia és olasz* nyelven láttak napvilágot.

Tudományos munkásságának súlypontja a *talmud-tudományra* esik. Nem túlzás, ha azt állítjuk, hogy *dr. Blau kutatásai útjelzői a modern talmud-kutatásnak*. Nemcsak a talmudban és a zsidó irodalomban található adatokat vonja bele kutatásaiba, hanem az asszír-babilóni és a görög-latin kultúra újabb napvilágra került eredményeit is kiaknázza. Nem egyszer addig el sem képzelt új megvilágításba helyezi a legbonyolultabb problémákat. Főbb művei: *Das altjüdische Zauberwesen, Die jüdische Ehescheidung, Massoretische Untersuchungen, Papyri und Talmud, Studien zum althebräischen Buchwesen, Zur Einleitung in die Heilige Schrift, Zu den demotischen Papyri, Zur Geschichte des jüdischen Ehenrechtes, Prosbol, Leo Modenas Briefe und Schriftstücke, La Letteratura Moderna, Az emancipáció mint világtörténeti jelenség.*

A felsorolt munkák nagyobbik része a modern talmudkutatás gyöngyei, a másik része pedig a zsidó történet és irodalomtörténet körébe vág. Műveinek jellegzetességét az *átfogó szempontok* adják meg.

Miként a régi zsidó szellemi nagyságokhoz, dr.

Dr. Blau Lajos arcképe

Blau Lajoshoz is a világ minden részéből fordulnak különböző tudományos felvilágosításokért. A legeldugottabb lengyel falucska zsidó tudósának kérdésére éppen olyan lelkiismeretes pontossággal válaszol, mint a külföldi egyetemek hírneves professzorainak leveleire. Még 1911-ben megalapítja a *Hacofeh című héber tudományos folyóiratot*, amely az egész világon páratlan lévén a maga nemében, Budapestet tette meg a zsidó tudomány egyik centrumává. A Hacofeh hasábjain adnak találkozót egymásnak a zsidó tudomány legjelesebbjei. Őt világrész tudósai boldog örömmel küldik el dr. Blaunak tudományuk eredményét, mert tudják, hogy ha a szigorú mértékű tudós szerkesztő cikküket közlésre méltónak találja, akkor bizonyosan új értékekkel gazdagították a zsidó tudomány tárházát.

Őt esztendővel ezelőtt az egész zsidó tudományos világ együtt ünnepelte a magyar zsidósággal dr. Blau Lajos negyvenéves irodalmi munkásságát. Egy-egy hatalmas kötetet felölelő magyar-, illetve hébernyelvű ünnepi iratot adtak ki barátai és tanítványai e nevezetes ünnepség alkalmából. Nem hiányzott egy sem a zsidó tudomány legkiválóbbjai közül ezen ünnepi mű munkatársai sorából.

Hetvenedik születésnapja alkalmából ismét a köszöntő írások tömege ünnepelte az ősz tudóst. Leghőbb vágyunk, hogy az a sok őszinte jókívánság mind teljesebben be rajta, hogy még hosszú éveken keresztül gazdagíthassa a zsidó tudományt írásaival és szeressen még sok dicsőséget tanítványainak, tisztelőinek és az egész magyar zsidóságnak.

DR. LŐWINGER SÁMUEL

DR. FODOR LAJOS: HÁZAT A HAZA KÖLTŐJÉNEK

בתוך להמאירי

Palesztina a zsidó-kérdés gazdasági és kulturális vonatkozásait van hivatva megoldani. Mindkét vonatkozásban monumentális alkotásokra tekinthetünk, de amíg a gazdasági felépítmény még hosszú, küzdelmes és nehéz munkát és az egész galuth fokozott támogatását igényli, addig kulturális téren olyan hatalmas lendülettel indult meg az élet, hogy már ma is az egész világ zsidóságának becsületére, büszkeségére válik és egyben igazolja, hogy a palesztinai zsidó kultúrcentrum immár nem álom, hanem létező valóság.

A palesztina-munka e két alappillérenek fontosság szempontjából való értékelése nagyon nehéz, de a történelem arra tanít bennünket, különösen zsidókat, hogy a szellemi erők és értékek mindig döntő hatással voltak sorsunkra és lényünket ezek a szellemi képességek és termékek formálták és éppen ebben a vonatkozásban töltöttük be az emberiséggel szemben feladatunkat.

Így vizsgálva és értékelve a palesztina-munkát, azt mondhatjuk, hogy a szellem munkásai az építés igazi chalucái.

Ilyen hatalmas, monumentális értéket bír Palesztina és közvetve az egész zsidóság Avigdor Haméiriben, akit az épülő, vajudó ország legtipikusabb szellemi vezérének kell tekintenünk. Az új zsidó otthon minden öröme, küzdelme, fájdalma, bánata, az építők reménye és fanatikus hite az ő költészetében nyilatkozik meg legpregnansabban. Ha a chalucok képezik a megújuló zsidó nemzet gerincét, úgy ő a chalucok chaluca, a chalucok lelkéből lelkedzett költő! Chaluc lelke volt már akkor is, amikor még nekünk dalolt héberül és magyarul, és tűzzel, lélekkel, fiatalosan, chalucelkesedéssel dalol most is Erecben chalucoknak és az egész galuthnak. Avigdor Haméiri a fiatalok, a jelen és jövő költője!

Az ő személye iránti lelkesedés és végtelen szeretet és az építőknek vele való teljes szellemi egybeforrottsága indította meg azt a mozgalmat, melynek célja „Bajit vögan löhameiri bö-Telaviv”. „Házat és kertet Hameirinek Telavivban!”

A házépítési mozgalmat Bialik, a nagy héber költő, a Palesztinai héber írók egyesülete és a „Nemzeti ifjúság köre” lelkesen támogatja, a chalucok ezrei pedig úgy mutatják meg szeretetüket és ragaszkodásukat, hogy egymásután ajánlanak fel egy-egy ingyen munkanapot a költő házának felépítésére.

Mikor Palesztinában jártam, öröm és büszkeség töltötte el lelkemet, mert az a nemzet, mely költőjét így becsüli meg, az megérdemli, hogy ismét nagygyá legyen.

Nekünk, magyar zsidóknak fokozottabb örömmel és lelkesedéssel kell csatlakoznunk ehhez a mozgalomhoz, mely Csehszlovákiában már nagy lendülettel van folyamatban. Hiszen Avigdor Haméiri magyar költő is egyszersmind. Itt ringott bölcsője. Itt bontotta ki lelkének ezerszínű szárnyát. Itt harcolt a magyar hazáért, mint 65-ös baka és még élénk emlékezetünkben van a „Kanári”, melyben Barcsi Jóska

alakjában a magyar baka nemes lelkivilágának emelt örök emléket.

Mikor azután kikerült Erecbe, lelke akkor is vissza-vissza szállt a magyar rónára és a gyermekkor és ifjúság emlékei megelevenednek az ő gyönyörű héber költészetében. Átülteti az Ember tragédiáját és Ady Endre költeményeit héberre és azokat az egész jisuv legkedvencebb és legelterjedtebb olvasmányaivá teszi.

Palesztinát akkor is építjük, ha költőit és íróit megbecsüljük és támogatjuk!

Magyar zsidó testvérek! Ne vonjuk ki magunkat e nemes munkából, legyünk büszkék nagy költőnkre és áldozunk e nehéz időkben is e szent célra és juttassuk adományainkat a Mult és Jövő szerkesztőségéhez, mely e gyűjtési mozgalomnak állandó rovatot fog nyitni hasábjain.

Megnehezült az idők járása felettünk! De Izrael gyermekeit nem kényeztette el a gondviselés és mi ezekben az apokaliptikus időkben is építünk. Talán éppen ez az Isteni Jeladás, hogy közeledik az Idők teljessége! Adjunk hát örömmel, lelkesedéssel, mert csak az adás gazdagít és gyarapít bennünket.

Csehszlovákia palesztinai konzulja elülteti az első fát a zsidó hősök emlékerdejében Jeruzsálem mellett

HELLER BERNÁT: DR. FÉNYES MÓR, SZENTIRÁSUNK KIALAKULÁSA, ESZMÉI, HATÁSA

AZ IZR. MAGY. IRODALMI TÁRSULAT ELSŐ DÍJÁVAL JUTALMAZOTT PÁLYAMŰ, BUDAPEST, 1931 319. LAP

Eszteendő, tán évtizedek is múlnak, míg magyar zsidó irodalmunk oly jelentős munkát tud fölmutatni mint amilyen Fényes Mórnak pályadíjoszorúztta műve a Szentírásról. Méltán sorakozik ez az IMIT-nek legértékesebb kiadványai mellé; időszerűség, szükségesség dolgában pedig az IMIT bibliafordításai után következik. Szerencsés volt a célkitűzés. Az IMIT, mely megalkotta a magyar zsidó bibliát, mely előkészíti a magyar ifjúsági bibliát, tartozott vele annak a közönségnek, mely rég szétkapkodta fordításának példányait, sőt mondhatjuk, a magyar zsidóság tartozott vele a magyar irodalomnak, hogy he is vezesse a biblia olvasóit a biblia olvasásába, hogy tájékoztassa őket azokról a művelt emberiséget rég foglalkoztató kérdésekről, melyek Szentírásunkhoz fűződnek.

S nemcsak a célkitűzés volt szerencsés, — az eredmény is meleg elismerésünkre szolgál reá. Fényes Mór egy hosszú tanító pályának bőséges tapasztalatát, a zsidó biblia-szeretethez egész rajongását vitte bele a munkájába. Fényest nem az IMIT pályatétele tette alkalmi bibliakutatóvá, mint versenytársainak egyikét-másikat, hanem az IMIT tárgykitűzése régóta áhított alkalmat adott neki, hogy amit serény hivatásteljesítés során fölhalmozott a lelkében, azt egyszer a nyilvánosság elé tárja, a magyar bibliabarátok javára, okulására. Fényes régóta a történelmet, irodalmat, a művészetet, a politikát, az erkölcsöt, a társadalmat, a mai életet a Szentírásán keresztül szemlélte s most ezt a szemléletét valahára a nyilvánosság elé vetítheti.

Nincs irodalomtörténeti probléma-komplexum kényesebb, mint az, mely a Szentíráshoz kapcsolódik. Itt oly kérdések merülnek föl, melyekre az egyes vallásoknak készen van az évszázadok óta hagyományozott válaszuk, s ez a válasz az egyes felekezeteknél különböző. Hogy történelmi kérdések izgalmas vitára adhatnak okot, azt a mi korunk hatásosan láthatja. Gondoljunk az irodalomra, mely arra a kérdésre felel meg, mi idézte föl a legutóbbi világdúló háborút. Hasonló izgalmakat okoztak azok a viták, melyek a Szentírásról folytak nemcsak hívők és hitetlenek közt (erre kitűnő példa a Mult és Jövő 221. lapján dicsért kiváló munka Hanna Emmrich: Das Judentum bei Voltaire), hanem hívők és hívők közt is. Ezeknek a kérdéseknek irodalmi földolgozása finom érzéket, kényes tapintatot követel. Fényes nemcsak az IMIT kitűzte föladatát, a Szentírás könyvének ismertetését végezte el dicséretreméltóan, hanem maga is tűzött maga elé új föladatát: a Szentírás hatását a történelemre, a politikára, a műveltségre, az erkölcsre. Ezt a magasabta föladatát kivált szépen oldotta meg. Meglátszik, ez lelkének ügye.

Fényes az írónak, a tudósnak, a magyarnak, a zsidónak lelkeségét vitte bele a művébe. Fényes: egyéniség, — az egyéniségnek sajátos érdemeivel és fogyatkozásaival. Ismétlem, amit róla egykor hivatalos bírálói minőségemben mondtam: „Il a les défauts de ses qualités“, megvannak jelességeinek sajátos hibái. Itteni beszámolómmal részletezni inkább a hibáit fogja. Ujságírói dicséret helyett a kongeniális olvasónak bírálatát kapja. Szinte úgy szeretném, hogy a Mult és Jövő-nek jelen száma kiegészítője legyen Fényes nem közönséges jelentőségű könyvének, kiegészítője, itt-ott helyreigazítója. A könyv érdemét kimeríteni nem könnyű; könnyebb a tévedéseit helyreigazítani, hiányaira utalni, — könnyebb is, hasznosabb is.

1. TÁRGYI HELYREIGAZÍTÁSOK

A görög és a latin biblia, Septuaginta és Vulgata nem kronologikus sort követ (43. l.), hanem inkább műfajit, ily rendben: *Történelmi könyvek, oktatók (didaktikusok), retorikusok (próféták)*. A 49. laphoz. A samaritanus targumtól meg kell különböztetni a sokkalta nevezetesebb samaritanus pentateuchust. A samaritanusok a héber szöveget őrizték és őrzik, számos helyen a masszóránál hívebben; emellett a samaritanusoknál keletkezett a tóranak arab és görög fordítása, de csak a samaritanus héber tóra mondható idősebbnek a Septuagintánál, *a tórafordítások sorában az első hely a görögöt illeti*. 56. l. Szerzőnk szerint „a szövegrendezés a masszóra utáni korban a fejezet és versszám megállapítására tért át“. Valójában a *versbeosztás igen régi, a fejezetekre osztás új keletű. A versek már a talmud korában meg voltak számlálva; meg volt állapítva, hol van a tóra, hol van a zsoltárok verseinek fele. (Kiddusin 30 a), viszont a Szentírásnak fejezetekre való osztása csak a XIV. század óta került át a Vulgatából a zsidó kéziratos bibliákba.* — 78. l. Dániel könyvén túltevő képzelettel szerzőnk úgy látja, a halottak „föltámadnak, hogy a vallás élő hajnokaival együtt harcoljanak“. Erről a harctéri szövegről Dániel könyvének végfejezete mit sem tud. — 192. l. Tévedés, hogy Dánielt tüzes kemencébe vetették; csak a három ifjút vetették oda, már a régi aggáda töri azon a fejt, *hol időzött akkor Dániel.* — (Szanhedrin 93 a) 190. l. Hogy Ezra „Babyloniából elhozza a rég feledésbe ment tórát“, sehogyse olvasható ki Nehemiás könyvének híres 8. fejezetéből. — 193. és 234. l. *Nem Jeremiás hivatkozik arra, hogy már Micha hirdette Zion vesztét, hanem az országnagyok hozzák föl Micha példáját, hogy megmentse Jirmijahu életét.* — 252. l. Jesája könyvének 40—66-ik fejezeteit nem eszmei tartalmuk miatt csatolták Jesája könyvéhez, — mert a jövőbe vetett bizalomnál fogva szervezesebben kapcsolódtak volna teszem Jechezkeél jóvendőlátásához, — hanem mert a három nagy prófétai könyv közül a Baba Bathrai barajta tanúsága szerint Jesajás volt 3. helyen, azért vele elegyedtek a három nagyprófétára következő névtelen hirdetések. — 268. l. A hagyomány a zsoltárok egész gyűjteményét, úgy véli szerzőnk, „Dávid királynak tulajdonítja“. *A nevezetes aggáda Baba Bathra 14b, 15a a zsoltároknak 10 szerzőjét sorolja föl.* — 294. l. szerint a Példabeszédek könyve „a vallásos szertartások közül csak az imát említi“. *Valójában az imát az áldozat fölé helyezi.* (15, 8). — 308. l. Jóbot, mondja szerzőnk, „még a saját felesége is cserbenhagyta és elfordult tőle“. *Jóbot elhagyják szolgálói, barátai, sohasem a felesége: a Szentírás mindenét elveszítetteti Jóbbal, nem a feleségét, mert a vagyont pótolja vagyon, még a gyermeket is gyermek, de semmi sem az ifjúságbeli feleséget.*

2. VITÁS, KÉTES FÖLFOGÁSOK

Fényes élénk elméjű, eredeti gondolkodó. Élénksége néha ábrándos fölfogásokra, eredetisége itt-ott eredetiségre ragadja. A szentírási problémákra kívánczó megoldások közül gyakran nem a legközelebbi, a legegyszerűbb, a legvalószínűbb vonzza, hanem ép a távolfekvő, a vitás, az ábrándos. Ezekről a valószínűtlenségektől szeretőnk az értékes könyvet megtisztítani. — 43. l. Sejtethető, úgy véli, hogy a szentíratok gyűjteménye valamikor Kohelet könyvével zárult. Semmi irodalomtörténeti adat nem jóságos

fel erre az eredeties fölfogásra; merően hihetetlen, hogy ennyire vitatott es vitas szentsegű konyvvel zartak volna le a szentiratok gyujtemenyet. — 71., 72., 100., 206. lapokon sajtásagos makacssaggal teremt külön aggádat Kainról és Kenitakról. — 73. l. Szerzonk úgylatszük eltogadja Bin Gorionnak (Sinai und Garizim, Berlin, 1925, 129—132) furcsa fölfogását, hogy éit oly hagyomány, mely szerint Abraham valóban levágta, elhamvasztotta Izsakot. *Hogy volna elképzelhető Izrael keletkezése ösátyja nélkül?* -

108. l. Kár Jákobnak áldásorzását a mai diplomácia bűneinek példajavat igazolni. Sokkal helyesebb Hósea (12,4) ítélete: megcsalta a testvérét. — 109. l. Nagyon is celzatos, hogy Kacnei Terann — topasat „az ilyen elcsenhető istenképek csúttatételére” elmagyarázza. — 120. l. Sajtásagos volna, abban, hogy az Egynaz a Tizigét megtartja, megalkuvast látni s keresztényellenes celzatos abban, hogy a tizige nincs fölvéve a mindennapi imába. Hisz a legjelentősebb erkölcsi parancsok, pl. a szentségtörvények sem kerültek bele az imának rendjébe. — 121. l. Furcsa a Szentírás diadalát üdvözölni abban, hogy az angol törvény eltiltja „az elhúnyt feleség nővéreinek férjhezvételét”, holott *maga a biblia es a zsidó házasságjog ezt korántsem tiltja.* — 124. l. Nagyon is vitás, hogy a perzsa korszaktól fogva a politikai hatalom erőszakolta Izraelre a papi uralmat; a hódító csak engedelmet követelt, avval édeskeveset törődött, papi-e vagy nem papi a belkormányzat. — 138. l. Csak eredetieskedés láthatja az aceret ünnepeben a tartózkodás napját. — 141. l. Hogy mar a Tórában a „szemet szemért” csak kártérítés értelmű „jogi szólam”, nagyon is kérdéses. — 152. l. Eredetieskedés, hogy a „későbbi próféták” elnevezés onnan ered, mert késő korról („végnapok” nem szabatos jelölés), eschatológiáról szólnak. *Valójában „acharonim” csak az elrendezésben elfoglalt helyet jelöli.* — 155. l. Az, hogy a mi zsoltáraink mérhetetlenül föltötte állanak az egyiptomi zsoltároknak, nem igazolja azt a föltevést, hogy itt „az irodalmi megtermékenyítést a héber népnek köszönheti Egyiptom”. — 159. l. Tudományosan művelt szerzőknél bántó az a racionalizálás, mely Gibeonban megálló nap csodáját úgy értelmezi, hogy „a csata folyamán az éj közbejöttét nem is vette észre az elszánt sereg”. — 160. l. A bibliai elbeszélésből, hogy Benjamin Kanaánban született, kár történelmi következtetéseket vonni. — 201. l. Jechezkeél és Zecharja profeciáját nem lehet akkép megkülönböztetni, hogy Jechezkeél Istent, Zecharja csak Isten angyalát látja; Jechezkeéllel is a 40. fejezettől az angelus interpres, a tolmácsoló angyal érteti meg látomásait. — 204. l. „Izrael minden baja az Isten baja” mély aggádikus gondolat, de Jes. 63. 9.-ben ma már nem találjuk. — 208. l. Hogy „a nagy tömeg összetömörülése az egyesek felelősségérzetét csökkenti”, bajosan olvasható ki Jóna könyvéből. — 228., 231. l. Hogy Jesája próféta „Dávid idejében látja a birodalom aranykorát”, azt Jesajás könyvében époly kevéssé találom, mint azt, hogy Jesája kijózanodott Chiskija királyból. — 251. l. Az a föltevés, hogy Jechezkeél a mózesi kor nászi-intézményét kívánja helyreállítani, pusztán a nászi szó gyöngé alapján nyugszik; Jechezkeél az eljövendő uralkodót nászinak nevezi, mert *melech* király csak az Isten. — 262. Hogy Obadja könyve Hyrkán János király idejéből való, teljesen valószínűtlen, minthogy Szirach közel egy századdal Hyrkán János előtt már a 12 prófétáról szól, tehát ismerte Obadja könyvét. — 263. l. Jesája 19. fejezetének hirdetését az Egyiptomban álló oltárról ma már nem vagyunk kénytelenek a leontopolisi Oniás-templomra érteni, *inkább az elephantineira.* — 266. l. Érdekes, de nem valószínű, szerzőnk fölfogása Jónásról: A próféta bizonyára Izrael megszélesítője, amely hivatásáról úgy megfeledkezett, hogy

csak a veszedelem mélységéből tud Istenhez emelkedni. — 271., 273. l. A 24. zsoltárt Ros hasonora vonatkoztatnunk nincs kellő okunk; még kevésbé valószínű, hogy a 15. zsoltár kóhennek és pselytának párbeszédét tüntetné föl. — 291. l. Képtelenség, hogy Ruth könyve iránynovella azon kegyetlenség ellen, melyet Dávid Moábon elkövetett. Iránynovella, igen, de tisztára Dávid házának dicsőítésére. — 300. l. Ma már alig lehet arra gondolni, hogy Kohelet Herodes korában keletkezett, ebben a korban már a kanonizációjáról vitatkoztak. — 304. l. *Igazságtalanság Elifázt nyárspolgárnak bélyegezni*, viszont Bildadot magasröptűnek dicsérni. — 309. l. Elihu ben Barachel ha-Buzit szerzőnk Judeabelinek teszi meg, holott Jób könyve úgy látszik, arameusnak akarja feltüntetni, egyenest arameusul is beszélte (36, 2).

3. MEGJEGYZÉSEK A TUDOMÁNYOS FELFOGÁSRÓL.

Fényes könyve arra vall, hogy szerzője éber, mondhatnám mohó lélekkel figyel, mit tanít, mit javít, mit tökéletesít a mai kutatás a Szentírásismeret terén. Erről lapról-lapra tesz tanúságot. Kivételesen azonban eltekint a mai kutatás eredményeitől. Kifejezésbeli kényelemre magyarázható, hogy Jesajástól, Jirmijától, Dávidtól idéz olyat is, ami nem tőlük való. Néha azonban komolyabb kifogásra ad okot. — 69. l. A XIX. századi bibliatudományról úgy ítélt, hogy a Szentírás egészének szétbontásában merült ki. Mekora igazságtalanság ez a nagy protestáns exegéták, de Geiger, Luzatto és Ehrlich iránt is. Fényes bizonyára mint olvasó sok épülést, mint tanító sok segítséget talált Delitzsch zsoltármagyarázatában, Budde Jóbjában. Alig van, akár formális, akár tartalmi eleme a Szentírásnak, melyet lelkiismeretesen nem vizsgált volna a XIX. század bibliatudománya. — 75. l. *Semmi ok sincs arra, hogy a nagyjelentőségű mondatot: „Ne ölessenek meg atyák a fiaikért” (Deut, 24, 16) az exilium utáni időre tegyék.* — 85. l. A gyönyörű aggádat, mit mond a chochma, a prófécia, a Tóra, az Isten a bünösről, kár Jalkut Jechezkeélből idézni, — Jer. Makkoot 31 d, Pessikta ed. Buber par. Súra idézendő. — 88. l. Nemcsak Krónika vezeti vissza a Tóráat Mózesre, hanem már II. Kir. 14, 6. — 160. l. Nem szabatos, ha Birák korában új honfoglalásról beszélünk. — Ez volt a honfoglalás. — 165. l. Nem képzelhető, hogy Sámuel könyve a személyek párbeszédeit a kortársak eredeti följegyzésének hűségével adja, — az ily beszédek hozzátartoznak az ókori történetírók (Thukydidos, Livius) stílusához. — 165. l. A küzdelmet, vajjon királyság, vagy nem királyság, szerzőnk, sajtásagosan, Sámuel lelkébe vetíti. — 162. l. Ma nem vagyunk hajlandók Dávidot nagylelkűnek elismerni Saul megmaradt családja iránt. — 188. l. A Krónikáról azt tartja szerzőnk, hogy a feledésből idézi föl a királyok balsorsához a bünös cselekedeteiket, — nem a feledésből, hanem a képzeltből. — 282. l. „Hogy a zsoltárok *éneklő alanya* egyén-e, vagy pedig Izrael egész gyülekezete, nyílt kérdés”, — hozzá kell tenni, oly kérdés, melyet zsoltárról zsoltárra külön kell megvizsgálni, amint erre már az aggáda is tett kísérletet, mondván, *az egyes szám Dávidra, a többes egész Izraelre utal.* (Pessachim, 117a.)

4. FELESLEG ÉS HIÁNY.

Fényesben a tanításnak hosszú és a tanuláshoz még hosszabb évei alatt felgyült a mondanivalója a Szentírásról. Ámde gazdasági kényszerűség megszorította a kinyomatható ívek számát. Sokat kellett vívódnia, mit áldozzon fel. Nagyrészt eltalálta a mértéket, néha kitünően, pl. Eszter könyvével. De megesik, hogy megmaradtak oly részek, melyeknek szükséges voltáról kételkedni lehet, pl. 105. l. Ammon és Moab eredetéről v. 129. l. az anya tejében fő-

zött kecskegödölyéről, kivált pedig egyes magyarázkodások a kereszténységgel (119—121).

Másrészt Fényes úgylátszik visszafojtott egyet-mást, amit nélkülözünk zokon esik. — Jóna könyvével szerzőnk két helyütt is foglalkozik (73. l. 264. l.) megszokott komolyságával, de mégsem meríti ki a könyvecske gazdag erkölcsi tartalmát, mely ekként volna összefoglalható: 1. Nincs menekvés a prófétai hivatás elől. 2. A próféta nemcsak Izraelnek, hanem bármely más népnek is tartozik intője, tanítója lenni. 3. Pogányoknak vélt hajósok vallásosabbaknak bizonyultak a hivatásától menekülni akaró prófétánál. 4. Nem az a próféta hivatása, hogy vészjóslása teljesejék, hanem az, hogy intelmét megfogadják. 5. A megtérés elhárítja a végzetet. — 96. l. Meglep, hogy a Tíz-igének erkölcsi tartalmát szerzőnk ki nem fejti. — 101. l. Épügy meglep, hogy nem aknázza ki a Szentírás javára a párhuzamot a vízözönről szóló babyloni és bibliai hagyomány között. A babyloni mythosban isteni rosszindulatú önkény mondja ki Surippak városának vesztét, Ea istennek önkényes vonzalma eskü kijátszásával megmenti Utnapistimot. Az istenek maguk istenítélet idején lapulnak, mint az ebek. — Mozgalmas elbeszélés, minden erkölcsi megokolás nélkül, ellenben Szentírásunkban tökéletes igazság érvényesül. — 112. l. A történelmi zsoltárok sorából feltűnően kimaradt a 78-ik. — 132. l. A közszerzartások középpontjai közül kimaradt a silói szentség. — 169. l. Sámuel könyvének tartalmi fejtegetéseiből hiányzik Jonathánnak nemes alakja, Szentírásunknak egyik legragyogóbb jellemképe, hiányzik Dávid nagylelkűsége Saul iránt a barlangban és magatartása Mefibóseth iránt. — 202. l. Meglep, hogy szerzőnk a próféták messiánikus hirdetéseinek gazdag tartalmát nem aknázza ki. — A „világösszeomlás borzalma“ korántsem elmaradhatatlan eleme a messiánikus hirdetésnek; elmaradhatatlan, hogy Isten (vagy a Messiás) előbb igazságot tesz, azután megteremti a békének országát. — Ugyancsak sajnálnivaló, hogy az Ehed JHVH az Örökkévaló szolgája eszméjét, Izrael hivatásáról megalkott ezt a legmagasztosabb fölfogást, hogy Izrael rendelve van népek világosságául, szerzőnk sem történelmi kialakulásában, sem tartalmi mivoltában nem fejti ki. (211. l.) — 302., 303. l. Jób könyvéről szóló fejtegetéseiben nem érvényesül az a valóság, hogy Szentírásunk leghatalmasabb költői alkotása az erkölcs és vallás eszményeül férfit választ, ki sem nemzet szerint, sem vallás szerint nem zsidó, — oly elfogulatlanság, mely méltán kelthet bennünk bámulatot is, büszkeséget is.

5. A FORDÍTÁSRÓL.

Már mint Frenkel Bernát ifjúsági bibliájának munkatársa, Fényes bizonyosságát adta fordítói hivatottságának. Mostani művében a Szentírás egyes könyveinek tárgyalása kapcsán gondos anthológiát ad, mely bizonytalannal még sokkal gazdagabb lett volna, ha térben nincs annyira megszorítva. Fényes azoknak egyike, kik nem fogják meg a dolognak könnyebb végét, kik nem kímélik magukat. Tórában, prófétákban, zsoltároknak, példabeszédekben ép azt szemeli ki fordításra, ami tartalmi átértést és formaérzéklet egyaránt követel: Bileám áldását, Mózes hatyúénekét, Jotham példázatát, Dávid gyászdalát, az alvilágba szálló babyloni királyról szóló gúnyéneket, prófétai beszédeknek, zsoltároknak legköltőibbjeit, az Énekek énekét, a Max Brod fokozta nehézségekkel. — Virtuozitása itt-ott virtuskodása lesz, amikor ép homályos értelmű verseket is választ. P. Jer., 2, 33, (239. l.); 66. zs. l. (277. l.). Példab. 23, 2; 25, 8. (294. l.); Jób, 9, 24 (307. l.).

Fordítása igen ritkán ad okot a kifogásra. Mégis néhány példa: 67. l. Szmodar, nem a szeder, hanem a virág. — 101. l. „a ti véreteket pedig személyenként (nem egye-

temleges vérbosszú alakjában) kérem számon“ (Gen. 9, 5.) az egyszerű értelem: Állat vére tilos, ami pedig titeket magatokat, embereket, illet, a ti véreteket én kérem számon. — 169. l. „Dézsmatermő földek“ mint II. Sám 1, 21 fordítása nagyon szépen csendül, de nincs értelme, mert minden termőföld akkor egyúttal dézsmatermő is. — 222. l. a Hósea 2, 23, 24 többször ismétlődő anah igét megesketésnek fordítja, holott itt is legjobban megfelel a szokott értelem: meghallgatni. 271. l. Sajátságos, hogy 37. zs. 3-ra nem a héber szöveget fordítja, hanem Luther híres fordítását: Bleibe im Lande und nähre dich redlich. — 308. l. „Istenen legeltetem tekintetemet. Igenis én legeltetem, de más teremtmény nem.“ (Jób, 19, 27), a valóságban ennyi áll: Enszememmel látom majd az Istent.

6. ELISMERÉST FÉNYES MUNKÁJÁNAK.

Azzal, hogy Fényes könyvének szépségfoltjára rámutattunk, jogot váltottunk arra, hogy elismerésünket továbbí fönntartás nélkül nyilvánítsuk. Amit kifogásoltunk, az szavakra, fordulatokra, mondatokra szorítkozik, dicséretünk pedig nagy szakaszoknak, fejezeteknek szól. Egészében a könyv tanulságos, kellemes olvasmány. Egyes kiváló részei rászolgálnak az olvasó fokozott figyelmére. Ilyenek: A szép bevezetés a Szentírás jelentőségéről: a biblia a mai kulturában; a képzőművészetben, az irodalomban, a szó-láskincsben; a biblia hatása a történelemben, az egyén lelkének megnyugtatózásában, a családban (a zsidó család fölfogásnak szerencsés szembehelyezése az aszkétikus családfölöttiséggel), a társadalomban, a gazdasági élet erkölcsében, az államban; a biblia a politikai történetben, az egyházban (az iszlámot szerzőnk elhanyagolja), a hitjavító mozgalmakban, a szektaalakításban. — A törói törvények csoportosítása. Államszervezeti törvények. A vallási, vagy az Istenuralmat biztosító törvények (tanulságos párhuzamokkal a bibliai, vagy zsidó étkezési törvényekhez). A közszerzartások, az ünnepek. Az igazságszolgáltatási (magán- és büntetőjogi) törvények. Társadalmi (szeretet-) törvények. A próféta-ság szellem-történeti hatása (itt az a helyes gondolat érvényesül, hogy mi a prófétai tanítás hatására azért nem eszmélünk, mert benne élünk: Nincs kellő távlatunk a megítélésére). Jesája, Jeremiás, Jechezkeél. A zsoltárok könyve.

Szint, eleveniséget, korszerűséget ad a könyvnek, hogy szerzője gazdagon felhasználja a jelenkori gondolkodóknak (Emerson, James), költőknek (Dosztojevsnak, de legkivált Goethenek), természettudósoknak (Galilei, Keppler, Hans Driesch), nemzetgazdáknak (Max Weber) nyilatkozatait bibliáról, vallásról, zsidóságról. A jelenkor zsidó írói közül Fényes közel áll a karlsbadi Ziegler Ignáchoz: Talpig zsidó és talpig modern.

Fényes emellett még talpig magyar. Fejtegetéseit magyar történelmi és irodalmi párhuzamokkal eleveníti. Abban, hogy Szent István király az alattvalóit a rabszolgák felszabadítására biztatja, ebben az egyháznak, közvetve Szentírásunknak hatását látja. (36. l.) — A sógorházasságnak (Jibbum) megfelelő intézkedést a magyar törvényhozásban talál. (145. l.) A Bach-korszakban a tankönyvek címlapjaira nyomtatott zsidó bibliai képek tartották ébren a nemzeti reménységet. (10. l.) — Ráchel siralma a gyászborult nemzet vigaszának forrása, (247. l., hozzátehető még Tompának részben bibliikus allegóriái). Találó a párhuzam prófétáink rémítő, népfölrázó hirdetései és Széchenyi sötétlátása közt, aki „csillagokból jósol, hogy vér és vér mindenütt.“ A zsidó fölfogást az isteni szeretet rendelte megpróbáltatásokról visszatükrözve látja Arany mély elvében, „fájdalom a boldogságnak egyik alkatrésze“. (212. l.) — Könyvét Fényes hatásosan Apáczai Cserei Jánosnak a héber nyelvhez intézett himnuszával végzi.

A bukaresti zsidó szülészeti klinika homlokzatának domborműve

FODOR DEZSŐ: ERDÉLYI ZSIDÓ ÉLET

Az erdélyi zsidó élet fokozott lendülettel folyik az utóbbi időben. Sokat járult hozzá ehhez a *Zsidó párt* győzelme, amely emelte a zsidó önérzetet és megmutatta, hogy a zsidóság egyesült erővel sokat vívhat ki magának. A zsidó párthoz cionisták és nem cionisták egymásra találtak és megvan minden remény arra, hogy az erdélyi zsidóság testvéri szövetsége továbbra is fenmarad és pozitív alkotásokba megy át. A bukaresti parlamentbe bekerült zsidópárti képviselők közt ott találjuk Meyer Ebner mellett dr. Fischer Józsefet és dr. Fischer Tivadart, akik mindketten régi, kipróbált harcosai az erdélyi zsidóság jogainak és akikben méltán összpontosul a hívek bizalma világnézeti különbség nélkül.

Az országos politikától teljesen különváltan működnek a Palesztina-munka központjai, amelyeknek székhelye Temesvár lett. Itt jelenik meg az „*Újkor*“, az Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség hetilapja Giszkalay János, a kiváló költő kitűnő szerkesztésében. A lap beszámol minden palesztinai vonatkozású kérdéstről. Különös súlyt helyez a Wizo fontos tevékenységének méltatására. A Wizo-szervezet országos elnökszónya dr. Roth Dezsőné, aki a Wizo VII. világkongresszusáról szóló lelkes beszámolójával sok új hívet hódított a zsidó nők Palesztina-munkájának. Dr. Rothné a világkongresszus Palesztina-bizottságának elnöke volt és így számos érdekes intimitással fűszerezte tanulságos előadását. Élénk visszhangot talált az az indítványa, hogy a *hölgyek a bridge-délutánok nyereségének 30 százalékát a Wizo-nak adják, mert „ezen a pénzen a mi leányaink odakünn megalapíthatják a cipőiket s néha nagyon néha szintén emberekhez méltóan élhetnek“.*

A Keren Kajemeth és Keren Hajeszod működése, melynek egyesítése dr. Jordán Viktor és társai indítványára történt, lényegesen csökkentett kiadások mellett folyik.

Igen megnyugtatóan hatott és sok félreértést oszlatozt az a tény, hogy az agilitásáról ismert Vermes Ernő energikus fellépésével elérte a legutóbbi cionista kongresszuson, hogy rendkívüli segítséggel szanálják Palesztinában az erdélyi kolóniát. *Kfar Gideont*, amelynek léte kockán forgott. És rendeződik a végzetes véletlenek folytán rég vajudó *Cur-Salom* ügye is, úgyhogy a dr. Chajim Weiszbürg kezdeményezte és az erdélyi zsidóság áldozatkészségével alapításnak indított új palesztinai város nemsokára valóssá válik.

A zsidó sajtó sokat gyarapodott az utóbbi időben.

Kolozsváron az *Új Kelet*, dr. Marton Ernő kitűnő napilapja körül centralizálódik a zsidó közélet. Külön orgánumai vannak a zsidó ifjúságnak. A „*Noár*“ (Ifjúság) nívós cikkeit a felnőttek is tanulsággal olvashatják. A konzervatív irányzatot s főképp a szombattartást propagálja a „*Zsidó Jövő*“, dr. Frischmann színvonalas szerkesztésében. Hasonló célt szolgál az új „*Darkénu*“ (Utunk) is.

Nagyváradon a „*Népünk*“ mizrachista irányban informálja hetenként a zsidó közvéleményt. (Főszerkesztő *Wasserstrom* Sándor, felelős szerkesztő *Leitner* Zoltán).

Új zsidótárgyú könyvek is jelennek meg és sokat beszélnek már előre is dr. *Kecsekméti* Lipótnak *Jeremiás* prófétáról és koráról szóló nagy művéről, amely most hagyja el a sajtót.

Az erdélyi zsidóság sokszínű és sokrétegű, de a különböző utak találkoznak a zsidó ideál keresésében.

Dr. Manfréd Reifer

Dr. Fischer Tivadar

Dr. Mayer Ebner

Dr. Fischer József

Dr. Max Diamant

A Zsidó Párt képviselői a romániai parlamentben

FODOR FÜLÖP: ZSIDÓ IFJAK TÁBOROZÁSA

Amióta a szlovenszkói zsidó ifjúság a reneszanszmozgalom iránt érdeklődést tanúsít, azóta nyaranként eleven zsidó élet lüktet a Kárpátok bércein is. Zsidó-Somer és Trumpeldor csapatok táboroznak természetadta szépségű helyeken, a Latorca és szuszkói kristályos patak, valamint Luhyn, a Margit-gyógyforrás mentén húzódó hegyóriások lábánál.

A cserkésztábor dískapujának belső felirata: „*A mi kis Erecünk*“, valóban legjobban jellemzi az ifjúság törekvéseit s ennek folytán nem csodálható, ha a testvéri együttérzésben eltöltött néhány héten át szinte „ereci“ levegő áramlik a táborban; a testi és szellemi nevelés fejlesztésének gyakorlati munkájánál.

A változatos munkarend pedagógiai céltudatossággal van összeállítva. A példás fegyelem ellenére a hangulat derűs; a vezetők és tanítók megkedveltetik a szabadban való mozgást és életmódot. Minden ifjúnak megvan a lehetősége, hogy a táborozásban résztvehessen, mert napi 10 koronáért (ötszöri étkezéssel) kap ellátást.

A vómeri munkán kívül a vallásos érzés ápolása is a kötelességek közé tartozik. A cserkészek reggel, este „minján“-nal imádkoznak. A szomszédos Holubina hitközség meghívására a tábor a szombat délelőtti istentiszteletet templomban tartja, ahol az előimádkozást cserkészkantor, kórussal végzi.

Ugy ideológiai, mint testedzési szempontból nagyra kell értékelni a csapatok teljesítményeit, mivelhogy a kicsiny „gur“-ok (farkasok) is szórakozva, minden kényszer nélkül tanulnak, viszont a játszó-formában való tornáztatás által megerősödnek.

Zsidó cserkészek csoportja

Egyébként jelentős eseménye volt augusztushan a cserkészmozgalomnak. Párizshan folyt le a Somer Jamboree, melynek célja: egy jobb jövő előkészítése, egység és erő által a szétszórtság legyőzése. Az összejövetelen 15 ország zsidó cserkészszervezete vett részt. A programja három részre tagozódott: 1. Atlétika. 2. Hebraica. 3. Cserkészlet. A középső csoportban szerepeltek a legszebb héber dalok, palesztinai táncok és népjátékok. A cserkészlet körébe tartozott a sátordíszítés zsidó jelleggel, mentés, első segély, Morse-jeladás, tűzhelykezelés stb. Az atlétikai csoportban voltak különböző versenyek, melyeknek győztesei között művészi díjakat osztottak ki. Kiállításokat is rendeztek, amelyeken mindennyelvű cserkész irodalmi termékek, cserkészújságok, könyvek, fényképek, zsidó táborok csoportképei, cserkészek által készített hasznos és gyakorlati tárgyak kerültek az érdeklődők elé. A francia zsidóság nagy szeretettel fogadta a világ minden tájáról összesereglett zsidó ifjúságot.

A Somer Kadima beregszászi csoportja

STRAUSZ ADOLF A BÁZELI CIONISTA KONGRESSZUSRÓL.

A „Neue Freie Presse“ vezető helyen közölte Strausz Adolf professzornak a legutóbbi bázeli cionista kongresszusról szóló több cikkét, amelyek különösen két kérdéssel foglalkoznak. Elsősorban a „végcél“ feszegetése a nyilvánosság előtt az, ami politikai iskolázottság hiányára vall. Küzdeni a brit imperium ellen, az arabokat meg a többség hangoztatásával izgatni és ezzel egyben a világ szimpátiáját elveszíteni és ugyanakkor azt hinni, hogy ily módon lehet politikai és anyagi lehetőségeket biztosítani nagyobb zsidó bevándorlás előmozdítására — naivitásra vall, ami a cionizmus ügyére veszélyessé is válhat. A föld Palesztinában egyre drágul, a pénz a világválság folytán egyre ritkul. Tehát a rokonszenvet kell fokozni és mélyíteni, ahelyett, hogy a végcélt feszegetnék. A cél egy hatalmas ideál, amely a világ zsidóságának közkinccse. Ezt nem lehet kongresszusi rezolúciók tárgyává tenni.

Ettől függetlenül kell azonban tekinteni magát az arab kérdést. Ahogy Anglia Egyiptomban nem ismer arab kérdést, hanem *fellah-problémát*, amint Egyiptomban különválasztották a fellah-kérdést a pánarab törekvésektől, épúgy meg kell húzni egyszer és mindenkorra a választóvonalat Palesztinában is a fellahok és a nagy arabság között. Ez mindenekelőtt a fellahok érdeke, de egyszersmind Anglia és a cionisták érdeke is.

Strausz elismeréssel nyilatkozik dr. Chaim Arlosoroff kongresszusi fejtegetéseiről, aki szerint *a zsidók 90 millió dollárt hoztak az utolsó tíz esztendő alatt Palesztinába.* Ez alatt az idő alatt 90.000 zsidó vándorolt be az országba. Tehát egy-egy bevándorlóra átlag 1000 dollár tőkebehozzal esik. Évi 20.000 ember telepítésére évi 20 millió dollár szükséges. A Keren Hajeszod és Keren Kajemeth legfeljebb évi 5 millió dollárt hozhat össze. A nagyobbarányú bevándorlás tehát csak Anglia és a Népszövetség támogatásával felvett nemzetközi kölcsön útján valósítható meg.

Szokolov elnökké választása a koalíciós megoldás következménye volt. Szokolov a cionizmus klasszikus történetírója, a héber nyelv mestere, világnyelvek tökéletes tudója, évek óta Európa minden uralkodói udvaránál és kormányok fejénél tett látogatásaival rokonszenvet szerez a mozgalomnak és nemcsak hőséges tapasztalatai predesztinálják az elnökségre, hanem elsősorban a személyében összpontosuló általános bizalom.

DR. PATAI JÓZSEF BEVEZETÉSE AZ ARANYKÖNYVBE. A Pro Palesztina Keren Kayemeth szakosztálya, amely *Pfeiffer* professzor elnöklete alatt működik, a következő felhívást tette közzé:

Dr. Patai József szövetségünk ügyv. elnökhelyettesének, a héber kultúra világhírű művelőjének, minden zsidóügy bátoroszavú harcosának *a Keren Kayemeth Aranykönyvébe való bevezetését* határoztuk el. Hogy neve Erec Jisrael egy visszaváltott földdarabjával összeforrva ott ragyogjon azok nevei mellett, akik életük legjavát adták a zsidó gondolatnak. — 4 dunam földet kívánunk visszaváltani barátainak és tisztelőinek nevében. Csatlakozzék Ön is ezen kezdeményezésünkhöz és a mellékelt befizető-lap felhasználásával egyidejűleg küldje be üdvözlő sorait is, amelyeket egy albumba fűzve akarunk a Mesternek átnyújtani. *A Magyar Zsidó Pro Palesztina Szövetségének Keren Kayemeth Szakosztálya, Budapest, VI., Király ucca 36. I. (Telefon: Aut. 284—89.)*

ZSIDÓ HUMOR

A KÖVEK.

Elkészült a dohány-utcai új zsinagóga. Nagy ünnepek közepette szentelte fel a pesti hitközség. A fővárosi társaság színe-java vett részt a gyönyörű ünnepségen. A kormány képviselői mellett ott voltak a más vallások lelkészei is... Élükön Simor biboros hercegprimással.

Az ünnepi istentisztelet után a főbejárat előtt búcsúzott el a hercegprimás a hitközség vezetőségétől és miközben a tudós és kiváló Kohn Sámuel dr. főrabbival kezét fogott, így szólt:

„Gyönyörű szép templomot építettek az ön hívei, főtisztelendő úr. Csak azt magyarázza meg nekem, miként tudták önök ilyen rövid idő alatt felépíteni ezt a hatalmas istenházát. Lám, a mi híveink már évtizedek óta építenek a Bazilikán és még ma sem készült el. Ennek okát adja, kedves főtisztelendő úr. Érdekelne.“

„Eminenciás uram, mi sem könnyebb annál, hogy ezt megmagyarázzam. Ezt a templomot a zsidók azokból a kövekből építették, melyeket az antiszemita ránk dobáltak...“

Finom mosoly játszadozott a biboros hercegprimás ajkai körül. Erőtéljesen megrázta a főrabbi kezét... Azután beült fényes fogatába és elhajtatott... A mosoly egész uton ott ült ajakán...

Közli: *Tolnai Alfréd.*

LEGYEN MÉG EGY...

R. Jisraelhez, a koznáci magidhoz jött egy zsidógyülő gyermektelen gróf és kérte áldását, hogy mielőbb egészséges gyermeke szülessen. A rabbi nem akarta elutasítani a béke miatt, felemelte a szeméit az Ég felé és szólt:

— Világok Ura, mennyi gój van a te világodban, legyen még egy!...

SHAKESPEARE ÉS JESAJÁS.

Hermann Cohentől, a nagy filozófustól kérdezték: „Mit szól hozzá, hogy egyesek hebizonyítják, hogy Shakespeare zsidó volt?“

— Nekem, — mosolygott a filozófus, — nekem elegendő, hogy Jesajás zsidó volt...

A BOLTOS RABBI.

Vilnában volt egy rabbi, akit rabbi Mose Krémernek hívtak. Mert csakugyan volt boltja, amelyet a felesége vezetett, ő maga pedig ült és tanult. Mikor a vilnaiak rabbijukká választották, kikötötte, hogy semmiféle fizetést nem fogad el, hanem továbbra is a boltjából akar élni. Nem sokára R. Mose feltűnő hőséget észlelt a házában. „Talán titokban fizetést veszel át részemre?“ — kérdezte a feleségét. „Isten ments, — hangzott az asszony felelete, — de amióta rabbinak választottak, az egész városból ide jönnek vásárolni. R. Mose Krémer erre elővett egy darab papirost, pontosan fölírta, mennyire van szüksége péntektől péntekig, aztán így szólt a feleségéhez:

— Ennyi kell nekünk pontosan egy hétre. Ha látod, hogy már ennyi haszon van, zárd be az üzletet, akár mingyárt a hét első napján is és ne nyisd ki, csak a következő héten. A többi zsidó boltosoknak is élniök kell...“

„JÓ ÜNNEPET...“

Jicbok Joel Linecky, a tréfamester meglátogatott egy gazdag embert, akitől valami szívességet kért. Mikor eltávozott, így köszönt: „Jó ünnep!“ — „Hiszen nincs ma semmiféle ünnep? — csodálkozik a házigazda. Mire Linecky mosolyogva felel: „Ha én elmegyek, ez már ünnep Önnek...“

MAGAMNAK MONDOM.

Rabbi Jehuda, Szatmár rabbija nagy szerénységében és Izrael iránti szeretetében nem szokott korholó beszédek tartani. Egyszer mégis, bűnbánó napok előtt, feddő prédikációba fogott. De hirtelen félbeszakította önmagát és így szólt:

— Ne gondoljátok, hogy ez a sok korholás nektek szól, testvéreim. Én mindezt csak magamnak mondom önmagamról. De mert tudom, hogy ti sem vagytok jobbak nálamnál, hát hangosan mondom, hogy ti is halljátok...

MIÉRT NEM TÖRÖDNEK BELE?

A prágai Rabbi Jonathántól kérdezték: Mi az oka annak, hogy ha valaki valami rituális kérdéssel fordul a rabbihoz és az tilosnak mondja, a fél könnyen beletörődik a döntésbe, még ha száz forint vesztesége is van ezáltal, ellenben ha van valaki, aki pörös ügyben megy a rabbihoz és az ellene dönt, még ha csekélyeségről is van szó ellensegül és veszekedik, perlekedik.

— A dolog nagyon egyszerű — felelt Rabbi Jonathán. — Rituális kérdésekben az illetőnek kára van és másnak nincs belőle haszna. Ellenben pörös ügyben, az ő vesztesége a másoknak a nyereséget jelent és ehbe az utóbbiba nem bír beletörödni.

TOLLHEGYRŐL

ANGLIA KÜLÜGYE ÉS BELÜGYE.

Két zsidó kezébe került. Valamikor már volt ott hasonló eset. Amikor Disraeli tágította a britt birodalom határait. Őt is zsidónak mondták ellenfelei, habár még „barmicva“ kora előtt az apja kivezette a zsidóságból, amelyre a fiú élete végéig büszke maradt. De most két igazi, öntudatos zsidóról van szó, akik az egyetemes zsidóság nagy problémáinak is sokat szentelnek energiájukból. Annak a zsidó sajtónak, amely nem tagadta le Sir Herbert Sámuel és Lord Reading eddigi működését, nem is kell most a Palesztina-munka e két nagyját méltatni. Csak két éve, hogy Sir Herbert Sámuel a belügyminiszter, Zürichben, a Jewish Agency alakuló nagygyűlésén valóságos himnuszát zengte a zsidó Palesztina-építésnek. És ha mint Palesztina első kormányzója tradicionális angol tartózkodást tanúsított is olykor, mindenki tudta, milyen melegen viseli a szívén a palesztinai zsidó renaissance ügyét. 1930. nov. 17-én az angol parlamentben tüzes beszédben szállt síkra a palesztinai zsidó nemzeti otthon jogaiért. A felesége, a WIZO, vagyis a Cionista Nők Világszervezetének alapítója és elnöke. Lord Reading a külügyminiszter, a volt indiai alkirály, a Jewish Agency által delegált politikai bizottság irányítója és hűséges tanácsadója minden fontos palesztinai ügyben. Weizmannal együtt dolgozott az utóbbi időben szakadatlanul. Lord Reading az elnöke a Palestine Electric Corporationnak is, amely a Jordán vizierével villanyvilágítással látja el az egész Szentföldet. Nem rekriminálunk, csak örömmel konstatáljuk, hogy a Palesztina-munkától távolálló sajtó is lelkesedéssel ünnepli Lord Reading és Sir Herbert Sámuel angol külügy- és belügyministerségét. És talán szabad annak a reménynek is kifejezést adnunk, hogy ezentúl talán sor kerül ugyanitt Lord Reading és Sir Herbert Sámuel zsidó külügyeire és belügyeire is, a Palesztina-munkára és a Jewish Agencyre, amelyet a két nagy angol zsidó, a haza gondjai mellett, annyira a szívén visel.

AZ ORSZÁGOS RABBIEGYESÜLET ELNÖKSÉGÉNEK TILTAKOZÁSA.

Az Országos Rabbiegyesület folyó hó 24-én tartott elnöki gyűlésében fájdalmas megdöbbenéssel foglalkozott a dr. Haas István tábori püspöknek a rádió útján világgá is röpitett beszédével, mely az izraelita vallás követőinek igaztalan megvádolását foglalta magában.

Tilakozunk az ellen, hogy azt a zsidóságot, amely háboruban és békében a legnagyobb készséggel hozta meg minden téren hazafias áldozatait: Isten házában ilyen méltatlan módon hurcolják a vádlottak padjára. Tiltakozunk megbántott felekeztünk nevében, az ilyen, az igaz szeretet és az igazság szellemével ellentétben álló alaptalan vádak ellen.

Kelt Budapesten, 1931 augusztus 24.

Az Országos Rabbiegyesület elnöksége.

IZRAELITÁK ÉS PARAZITÁK.

A szakírot „felmentették“. Nem a „szakírói“ állásától, hanem ama vád alól, hogy ő felekezeti elleni izgatást követett volna el, amikor az izraelita népről azt írta, hogy „parazita“ nép. A szakíró „bebizonyította, hogy a világégésből, amelyet elsősorban a zsidó szabadkőművesség, világsajtó, bankárkapitalizmus cselszövése idézett elő, a zsidóság mindenütt győztesen került ki.“ Pl. a tízezer magyar zsidó, hősi halott csupa győztes parazita volt. Bebizonyította azt is, hogy „a mai rendszer minden vonatkozásban elősegíti a zsidók uralmának teljessé válását.“ Tudniillik a numerus clausus és numerus nullus célja kizárólag az, hogy a zsidókat uralomra segítse. Bebizonyította azt is, hogy „a mai gazdasági nyomorúságnak jórésze a zsidók parazita tevékenységének tulajdonítható.“ Nyilván ezért nincs ára búzá-
nak, bornak és ezért csukja be naponta annyi parazita izraelita a boltját, hogy egész tevékenységét ennek a nyomorúságelődésnek szentelhesse. „A zsidóság nemzeti vallása megengedi a máshitűek kizsákmányolását, tehát nem tarthat igényt az egyenjogúságra.“ Hogy hol engedi meg a zsidó vallás a kizsákmányolást, ezt már bizonyítani nem lehet. Tehát világos, hogy bizonyíték híján a „szakírot“ fel kellett menteni az izgatás vádja alól, miután „sem a cikk hangja, sem pedig az abban foglalt megállapítások nem lépik túl a törvényes kritika határát.“ Dehogyan is lépte túl.

A TÁBORI PÜSPÖK ÉS A ZSIDÓ TÁBOR.

Mialatt a zsidó vallás különböző „felekezetei“ afölött veszekednek, vajjon orthodox, neolog, statusquo vagy chászid legyen-e az eljövendő zsidó tábori lelkész, vagy a három-négy árnyalat vegyülete, mint a civil „casrusz-umfikáció“ előrevetett egyenruhás árnyéka, — a tábori püspök úr beszédet mondott a Béke templomából a Rádióba, a zsidó söpredékről, mely a bolsevizmust hozta a keresztény nemzetre, majd az izr. felháborodásra kijavította, hogy ő nem „zsidózott“, csak „idegen“ fajtáról beszélt és elvégre meg kellett állapítani a söpredék faji hovátartozását, mert az igazságnak útnak kell mennie. Ezek után pedig tovább civódhatnak a zsidók és rabbijaik, vajjon kinek szól az „idegen“ jelző, az orthodoxnak, neolognak, vagy statusquónak-e? Vagy valamennyinek együttvéve?

A GÖRÖG ZSIDÓK KÉNYSZERKOMÜNIKÉJE.

Egy cseppet sem csodálkozunk rajta, hogy a görög zsidóság kommunikét adott ki az I. T. A. útján, mely szerint a görög eszrog elleni bojkott teljesen indokolatlan, miután a zsidóüldözés Homerosz hónapján csak „egyéni akció“ volt, melyet a jámbor nép és jámbor kormánya egyáltalában nem helyesel, sőt élesen elítél. Cseppet sem csodálkozunk. Ismerjük a stílust. És fájlaljuk a görög zsidóság tragikumát.

KRÓNKA ES SZEMLE

A MULT ÉS JÖVŐ ELŐFIZETŐIHEZ.

A súlyos idők válsága kétszeresen nehezedik reá a kulturális munkásságra, amelynek amugyis a legnagyobb akadályokat kell leküzdenie. A Múlt és Jövő valóban erejét túlhaladó áldozatkészséggel teljesítette nagy misszióját, amellyel hazánk határán túl is elismerést szerzett. A zsidó kultúra terjesztésének szükségességétől áthatva díjmentesen küldtük folyóiratunkat a bel- és külföldi zsidó ifjúsági egyesületek és diákcsoportok százainak, akik szellemi táplálékot kérő leveleikkel hozzánk fordultak. És majdnem díjmentesen, önköltségeinken alól küldtük a Múlt és Jövőt a zsidóság szellemi munkásainak, rabbiknak, kántoroknak. Most a viszonyok még rosszabbra fordultával legnagyobb sajnálatunkra kénytelenek vagyunk a Múlt és Jövő kedvezményes küldését fokozatosan leépíteni és arra kérni olvasóinkat, hogy e kritikus időkben *teljesáru* előfizetéssel támogassák folyóiratunk kultúrmunkáját, amelynek rengeteg költségeit csak ilyen módon tudjuk fedezni és biztosítani.

Magyarországi előfizetőinket értesítjük, hogy ezentúl Tibor Dénes szerkesztő, lapunk régi munkatársa, fog náluk a Múlt és Jövő képviselőjében megjelenni, hogy a folyóirat és olvasótábor között fennálló kapcsolatot ápolja és bensőségebbé tegye. Kérjük olvasóinkat, hogy őt kultúrmunkájában a régi lelkesedéssel támogatni sziveskedjenek.

Dr. FRIEDMANN IGNÁC.

Gazdasági kérdésemből nem kell felekezeti kérdést csinálni. És így mi sem akarjuk ezúttal Friedmann Ignác nevét magunknak lefoglalni. Ezekon a hasábokon sűrűn esett szó Friedmann Ignácról, mint a Pro Palesztina vezérférfiről, mint a Keren Hajeszod Palesztinai építőalap magyarországi elnökéről, mint a cionistákat és nem cionistákat egyesítő Jewish Agency delegátusáról, aki Zürichben aláírta a Jewish Agency történeti okmányát a magyarországi zsidóság nevében. Beszéltünk róla, mint a magyar zsidó közélet hátszavú kritikusról és mint a zsidó mult művészi ereklyéinek áhítatos gyűjtőjéről. Ezúttal azonban az ország nemzetgazdaságának fórumán aratott olyan sikert, amely a nevét a legnépszerűbbek közé emelte. Ildomosnak tartjuk, hogy ide ne kövessük, hanem csak csendesen leszögezzük, hogy a mi „Palesztina-munkásunk“ erősen a szívében viselte a haza gondját és amint Apponyi Albert gróf mondotta, olyan időben, amikor a kétségbeesés s gazdasági defetizmus uralkodott a lelkeken, Friedmann Ignác bizalmat és hitet öntött a csüggedőkbe, ami kitűnő hatással volt a külföldre is. És ebből a szempontból mindegy, hogyan, miként és mikor valósul meg az ő eszméje, amely a megpróbáltatás leg-súlyosabb napjaiban szárnyakat adott a lankadó közhangulatnak. Ez a tett volt az, ami ezúttal az antiszemitának tudott lapokat is arra bírta, hogy loyálisan meghajtsák az elismerés zászlaját Friedmann Ignác előtt.

„EZRA“ TAKARÉK ÉS HITELSZÖVETKEZET.

Idestova két éve, hogy Dr. Hajdu Marcel, a pesti hitközség elnökhelyettese felvetette és propagálja egész energiájával az üdvös eszmét, hogy Magyarországon is létesüljön a kis existenciákat segítő altruista intézet, amely különösen az egyre súlyosbodó időkben valóban lélekmentő hivatást töltene be. A két év alatt az eszme teljesen kikristályozódott és kialakultak azok a formák is, melyek a Hitelintézet működésének alapjául szolgálhatnak. Dr. Hajdu Marcel személyesen tanulmányozta Szlovénia és Erdély hasonló célú intézményeit, melyek az amerikai Joint támogatásával folytatják magyfontosságú működésüket és egyben érintkezésbe lépett a Joint vezetőivel is, akik kilátásba helyezték, hogy a lokális résztvevőkkel egyetemben, a megfelelő megállapodások mellett Magyarországra is kiterjesztik a Reconstruction Foundation tevékenységét. Ennek megfelelően az első lépést itt kell megtenni. A magyarországi zsidóságnak kell elsősorban megbizonyítania, hogy van benne segítőkészség és áldozatkészség és akkor jön a külföldi segítség is a bibliai elv alapján, hogy „*őzov taázov immó*“, segítve segíts vele együtt. Dr. Hajdu Marcel kezdeményezésére bizottság alakult a zsidó társadalom legjobbjainak részvételével az „Ezra“ Takaré- és Hitelintézet“ létesítésére és egyben kibocsátották az alapítási tervezetet és aláírási felhívást, mely szerint az alapítandó *szövetkezet* üzleti tőkéje 20 (húsz) pengő névértékű üzletrészekből áll, amelyet három részletben kell befizetni. Az alapítási költség fejében üzletrészenként 1 pengő az első (harminc százalék) részlet befizetésével egyidejűleg fizetendő be a *Pesti Magyar Kereskedelmi Bank* központjába. (V., Gróf Tisza István ucca 2) az „Ezra“ Takaré- és Hitelintézet alapítási számlájára.

Ebből is látható, hogy olyan segítségről van szó, amelyben a legszélesebb rétegek vehetnek részt és reméljük is, hogy mindazok, akiknek a zsidó középosztály és kisexistenciák sorsa a szívében fekszik, részt fognak kérni a mentés munkájából.

AMERIKAI HANG A MULT ÉS JÖVŐRŐL.

Egyik amerikai olvasónk, dr. Braun Salamon előkelő clevelandi orvos írja többek közt lelkes levelében:

„Nincs is olyan angolnyelvű zsidó lap, amely megüthetné a Mult és Jövő mértékét. A múltból szívja táplálékát, a jövőből levegőjét. Igazán nagy missiót végezne a Mult és Jövő, ha nagyszerű lapját még nagyobb számban terjesztené az amerikai magyar zsidók között. Hisz a Mult és Jövő túlnőtt Magyarország határain; *irodalmi tartalma oly gazdag, művészi nívója oly előkelő, hogy el kell hogy jusson mindenüvé, ahol magyar zsidó él, ahol magyar szó cseng, ahol zsidó szív dobog.* Nem túlzok, mikor azt mondom, hogy a Mult és Jövőben sok olyan értékes írás van, amit a zsidóság közkinésévé kellene tenni, le kellene fordítani héberre, angolra, németre, jidisre, hogy minél többen olvashassák. Ahogy lefordították különböző nyelvekre Patai Kabaláját, a Zsidó Irásokat, a Középső Kaput!“ ...

**Perzsaszőnyeg mindig érték,
Nincsen annál szebb ajándék!**

Művészi szobrok
Vitrintárgyak igazán olcsón!

ANTIKART RT-nál
(ig. Sternberg J. Z.)
VII., Dob- és Kazinczy-utca sarkán

SZENTFÖLDI ESZROGOK ÉRKEZTEK.

Az egész világ zsidó sajtója foglalkozott az utóbbi időben az eszrog-kérdéssel és mindenütt kiemelték, hogy a legutóbbi görög események után, amelyek a zsidóság ezreit tették földönfutóvá, *lehetetlenség és képtelenség, hogy a zsidóság a legközelebbi sátoros-ünnepkor görögországi eszroggal és lulovval járuljon a zsinagógában az Ur színe elé.* Nem szólván arról, hogy ettől függetlenül is minden zsidónak fokozott kötelessége, hogy *legalább azzal támogassa szentföldi telepes testvéreinket súlyos küzdelmükben, hogy a vallási parancshoz szükséges termést a Szentföldről szerezzék be.* A palesztinai főrabbi pedig még külön kiemeli az idén, hogy rituális szempontból is éppen a szentföldi eszrogok azok, amelyek a *hagyományos előírásnak a legjobban felelnek meg.*

Ezektől a szempontoktól vezérelve értesítjük olvasóinkat, hogy *R. Jechiél Katan Klein Jeruzsálemből* Budapestre érkezett és magával hozott szép, válogatott, elsőminőségű eszrogokat, lulovval, mirtussal, teljes felszereléssel és a „*Mult és Jövő*“ szerkesztősége készséggel vállalta a feladatot, hogy innen küldjék szét a szentföldi termést az érdeklődőknek. Dacára a nagy költségnek és a személyes transzportnak, a *szentföldi eszrog nem drágább a görögnél.* Az egész ünnepi csokor, szép fonott pálmakosárral felszerelve és gondosan becsomagolva, *házhoz szállítva 8—10 pengő.*

Frankl Adolf felsőházi tag, az Orthodox Központi Iroda elnöke a következőket írja:

„A tudós rabbi, Jechiél Katan Klein, Cijon és Jeruzsálem kiválasztott férfiai közül, idehozott Erec Jisrael terméséből pompás gyümölcsöket, a legszebb válogatott, rituális szempontból minden tekintetben megfelelő eszrogokat és én ezennel igazolom, hogy ennek a férfinak a megbízhatósága kasrusz dolgaiban minden aggályt kizár. És tanulságot teszek amellet, hogy ő már régen elismerést nyert a Gaon és Cadik Rabbi Chajim Sonnenfeldtől, a jeruzsálemi askenázok dicső főrabijától és azért én csak újból ismételhetem, hogy *bízni lehet benne tiszta szívvel és teljes nyugodtsággal.*

Frankl Adolf.“

Rendelések a Mult és Jövő szerkesztőségéhez küldendők, Vilmos császár-ut 34. Tel.: 199—55.

LEDERER IGNÁC BÜCSÚJA.

A Pro Palesztina Keren Kejemeth-bizottsága Pfeifer Ignác professzor elnöklete alatt tartott rendkívüli ülésen búcsúztatta a Szentföldre távozó Lederer Ignác titkárt, aki öt éven át vezette a magyarországi Keren Kajemeth-irodát nagy ügybuzgósággal és kiváló eredménnyel. Pfeifer elnök

igen meleg szavakban méltatta Lederer munkáját, melyet most Palesztinában fog más formában folytatni és bizonyára ott is dicsőséget szerez az ügynek, melyet annyi ideális lelkesedéssel szolgál. Dr. Kahan Niszon indítványára elhatározták, hogy Pfeifer professzor méltató szavait jegyzőkönyvbe foglalják és egy példányt az eredetiben és Patai József héber fordításában elküldenek a K. K. L. jeruzsálemi főirodájának. Eisdörfer Andor a Keren Hajeszod üdvözlétét tolmácsolta. Lederer Ignác meghatottan fejezte ki köszönetét a meleg ünneplésért. Lederer utódának, Marton titkárnak felszólalása után Pfeifer elnöki zárszava fejezte be a rendkívüli ülést.

HÉBER VILÁGSZÖVETSÉG.

A nyáron lefolyt *berlini héber kongresszus* igen értékes eszméket vetett fel. A héber kultúrának nem szabad csupán csak a palesztinai centrumra támaszkodnia, hanem örködni kell azon, hogy a héber alkotás ereje ne sorvadjon el a diazporában sem. Ezt a célt egy új szervezet szolgálhatja csak, amely független az eddigiektől, független a cionista világszervezettől is, amely egyéb feladatai mellett nem szolgálhatja kellőképpen a héber kultúra minden ágát. Az új orgánus a „*héber világszövetség*“, mely négy szakosztályában a *nevelés, irodalom, tudomány, művészet* legfőbb problémáival fog foglalkozni. A szövetség központja Berlin lesz. A jövő esztendőben világtalálkozásra hívja össze a földkerekség hebraistáit. A berlini héber kongresszus megalkotta a héber világszövetség első központi bizottságát. Tagjai lettek többek között: *Bialik* (Telaviv), *Dr. Rabidovitz*, *Dr. Rosenberg* és *Dr. Szoloveitsik* (Berlin), *M. Kleinmann* (London), *J. Neiditz* (Paris), *Dr. Ehrenpreis* (Stockholm), *Ab. Goldberg* (Newyork), *Dr. Patai József* (Budapest), *Dr. Ch. J. Herz* (London), *Stephan Wise* (Newyork), *Jabotinsky* (Paris), *S. Tschernichovszky* (Jerusalem), *Prof. Landau* (Johannishurg), *Prof. Krausz Sámuel* (Wien), *Dr. Carlebach* (Hamburg).

KATZERE.

Molykár elleni megóvás. Letéti jegyünkre bankunk pénz-kölesönt nyújt!

u d v a r i s z ú c s

Budapest, VI., Ó-utca 34

(Nagymező-utca sarok)

Kivételes olcsó árban vásárolhat valódi márvány, gránit és nagybátony-ujlaki műkő

SIREMLÉKET

Kálmán István kőfaragó-mesternél
BUDAPEST, VII., KÁROLY-KÖRÚT 9. II. UDV.

NEIGER J. RITUÁLIS ÉTTERME

BUDAPEST VI, TERÉZ KÖRÚT 4

UJONNAN
ÁTALAKÍTVÁ

Lakodalmak és bankettek részére külön díszterem
Abonnement esetén kedvezményt adunk • Polgári árak

LOHR MÁRIA „Kronfusz” vegytisztító és kelemestő

Gyár és központ:
VIII., Baross-utca 85. szám
Telefon: József 302-37

PESTI IZR. HITKÖZSÉG, VII., SIP UCCA 12. TEMPLOMÜLÉSEK KIADÁSA.

A pesti izr. hitközség előjárósága a folyó évi főünnepekre nézve közhírré teszi a következőket:

I.

A dohányuccai, pávauccai, valamint a Rombach uccai templomi magánülések belépőjegyei a jogosítottak részére f. é. augusztus 23—28-ika között a pesti izr. hitközség székházában (VII., Sip ucca 12., III. em. 23.) naponként d. e. 9—1-ig és d. u. 4—7-ig (augusztus 28-án azonban csak d. u. 2 óráig) fognak kiadatni. A nagyfuvarosuccai templomi magánüléseket a jogosítottak a templom épületében a hérbeadással egyidőben (lásd lentebb) vehetik át. A jogosítottakat nyomtatékosan figyelmeztetjük, hogy belépőjegyeiket legkésőbb augusztus 28-ig okvetlenül vegyék át, mert azontúl azokat — bérlő jelentkezése esetén — hérbeadjuk.

II.

A hitközségi templomok és imahelyiségek üléseinek hérbeadása f. é. augusztus 30-án veszi kezdetét. A multévi bérlők szeptember hó 4-ének délutáni 2 órájáig gyakorolhatják elővételi jogukat, míg a szabad hérbeadás szeptember hó 6-án kezdődik. A Főherceg Sándor uccai régi országházban ezentúl már nem tarthatunk istentiszteletet, ehelyett azonban berendezzük a VII., Wesselényi ucca 7. szám alatti új épületünk II. emeleti monumentális dísztermét, amelynek üléseire a Főherceg Sándor uccai multévi bérlőknek elővételi jogot biztosítunk és ahol — miként a Főherceg Sándor uccában — a dohányuccai templom főkántorai fognak funkcionálni. A Bethlen téri imaegyesület imahelyiségeit saját kezelésbe vettük át. Az imaegyesület multévi bérlői elővételi jogot gyakorolhatnak és gondoskodni fogunk arról, hogy igényeik kielégíttessenek. A Munkácsy uccai templom üléseit ezentúl a hitközség fiúárva háza a fasori templom üléseivel együtt VII., Vilma királynő út 25. sz. alatt adja hérbe. A multévi bérlők elővételi joga biztosítva van. A templomülések a következő helyeken és időben adatnak hérbe: az Alföldi ucca 13. sz. imahelyiség ülései a helyszínen, és pedig naponta d. u. 3—8 óráig (augusztus 30-án, szeptember 6-án és 8-án azonban d. e. 9—1-ig is). Az arénaúti és tüzéruccai templom ülései az arénaúti templom épületében, naponta d. e. 9—1-ig és d. u. 4—7-ig. A Bethlen téri imahelyiségek ülései VII., Bethlen tér 2. sz. alatt naponta d. e. 9—1-ig és d. u. 4—7-ig. A Csáky uccai templom ülései a templom épületében, naponta d. e. 9—1-ig és d. u. 4—7-ig. A dohányuccai templom ülései a hitközség székházában, VII., Sip ucca 12., II. em. (új szárny). A nagyfuvarosuccai templom ülései a templom épületében naponta d. u. 3—8-ig (augusztus 30., valamint szeptember 6. és 8-án azonban d. e. 9—1-ig is). A pávauccai templom ülései a templom épületében, és pedig naponta d. e. 9—1-ig és d. u. 4—7-ig. A Rombach uccai templom, a székesfővárosi Vigadóban lévő imahelyiség, a Wesselényi ucca 7. sz. alatti új imaterem, a

Wesselényi ucca 17. sz. alatti (Cipészipartestület) imahelyiség, a Wesselényi ucca 44. sz. alatti emeleti templom, a Wesselényi ucca 44. sz. alatti (tornaterem) ülései a hitközség székházában, VII., Sip ucca 12., II. em. (új szárny) és pedig naponta d. e. 9—1-ig és d. u. 4—7-ig. A zuglói templom ülései a templom épületében naponta d. e. 9—12-ig és d. u. 4—7-ig. A hérbeadó pénztárak pénteken délután és szombaton zárva lesznek. A Dohány, a Csáky s a Rombach uccai templomban a nagymérvű tolongás elkerülése végett állóhelyek nem fognak kiadatni, ellenben minden jogosított, illetve bérlő hozzátartozója számára a már kiváltott imaszékekre a jegyek felmutatása ellenében egy-egy pótjegy lesz váltható. A pótjegyek árait, az imaszékek elhelyezése szerint, a dohányuccai templomban 8—24 pengőben, a Csáky uccai templomban 5—20 pengőben, a Rombach uccai templomban pedig 8—15 pengőben állapítottuk meg. Ezek a pótjegyek már a hérbeadás első napjától, vagyis f. é. augusztus 30-tól kezdve lesznek az illető templomok hérbeadó pénztáránál kiválthatók. Pótjeggyel csakis a padban, kizárólag azon az imaszéken lehet majd tartózkodni, amelyre megváltatott, mert a padosorok között, vagy a falak mellett állani tilos.

Budapest, 1931 augusztus havában.

A pesti izr. hitközség előjárósága.

KITÜNTETÉSEK.

Steiner Mórt, az ismert nevű budapesti gyógyárunagykereskedőt a kormányzó kormányfőtanácsossá nevezte ki. Steiner Mór minden zsidó ügynek lelkes híve, a Palesztina-építőmunkának áldozatkész támogatója. Kitüntetése széles körökben örömet keltett.

DR. KECSKEMÉTI ÁRMİN EGYETEMI MAGÁNTANÁR.

Zsidó irodalmi szempontból igen örvendetes ez a ki nevezés, mely kiváló tudóst juttat rég megérdemelt pozícióba és egyben dokumentuma annak, hogy a zsidó történet és héber irodalom a külföldi egyetemek példája után nálunk is megfelelő méltánylásra talál. Dr. Kecskeméti Ármín a „Zsidó Irodalom Történet”, valamint a „Zsidók Egyetemes története” szerzője bizonyára még sok jelentős munkával fogja nevét becsültté tenni.

RÓTH TESTVÉREK

ÓRA- ÉS ÉKSZERÁRU-KERESKEDŐK

Budapest, VII, Dob-utca 16. V.é. I. 28

Legolcsóbb bevásárlási forrás. Nagy (Gozsdu-udvar)
raktár minden fajta márkás zsebórák-
ban, ékszerekben és ezüstneműekben. TELEFON:
Előnyös fizetési feltételek mellett is. J. 414-17

SIRKŐVEK

a legolcsóbb árban kaphatók

TELEFON: JÓZSEF 414-92

BOROS ÉS KOHN sirkőraktárában

Budapest, VII., Károly-körút 17. Orczy-ház

SÜLTEKHEZ ÉS
MÁRTÁSHOZ
DESSERTHEZ ÉS
KALÁCSHOZ
GAZDASÁGOS ÉS KIADÓS

בישר
Ceres

100%-OS TISZTA
NÖVÉNYZSIR

AZ IZRAELITA SZÜNIDEI GYERMEKTELEP EGYESÜLET f. é. augusztus 19-én diósjenői telepén néhai *Blücher* József, az egyesület alapítójának halálzási évfordulóján kegyeletes emlékünnepelet rendezett nagyszámú pártfogóinak jelenlétében. Az emlékbeszédet dr. Groszmann Zsigmond pesti rabbi tartotta, míg az egyházi szertartást Abrahamsohn Manó pesti főkantor végezte.

A JERUZSÁLEMI HÉBER EGYETEM ÖSZTÖNDÍJ-HIRDETMÉNYE A BUDAPESTI EGYETEMEN.

A budapesti Pázmány Péter Tudomány Egyetem aulájában járva feltűnt a dékáni hivatal hirdeteményei között a következő hivatalos értesítés:

A jeruzsálemi héber Egyetem közölte, hogy a Lord Plumer ösztöndíjat az 1931—32. tanévben európai vagy amerikai Egyetem hallgatóinak kívánja juttatni, arab tanulmányokra. Az ösztöndíj 100 palesztinai font, 3000 pengő. Folyamodóknak elegendő héber tudással kell rendelkezniük, hogy a héber Egyetemen tanulmányaikat és kutatásaikat megfelelően folytathassák. Az ösztöndíj nyertesének az ösztöndíj tartama alatt Jeruzsálemben kell tartózkodnia. Pályázók küldjék be augusztus 31-ig okmányaikat és tanulmányi programjukat a jeruzsálemi Egyetem questurájába.
Papp Károly bölcsészeti dékán.

Örvendetes maga a tény, hogy ez a hirdetemény a Pázmány Péter Egyetem aulájában megjelenik. Hogy itt is tudomást szerez tanárság és diákság a jeruzsálemi Egyetemről. Bizonyos zsidó hitközségek például ki sem függesztenék ezt a hirdeteményt, nehogy cionizmussal gyanúsítsák őket. És bizonyos hitközségek talán azt mondanák, hogy a

jeruzsálemi héber Egyetem nem is létezik, Lord Plumer, akár csak Jób a Talmudban, „nem volt és nem született“. Legfőlebb a száz font valutában, vagy 3000 pengőben hírnének. Mert ez az egyetlen hit, ami még e hitetlen időben fennmaradt.

Minden külön értesítés helyett!

Megtört szívvel jelentjük, hogy a legjobb feleség, anya, nagymama, nővér és rokon,

Danzig Jakabné

szül. Hoffmann Jozefin

életének 73-ik, holdog házasságának 52-ik évében rövid szenvedés után elhunyt. Temetése augusztus hó 2-án, vasárnap délelőtt 11 órakor volt a rákoskeresztúri izr. temetőben.

Emléke szívünkben örökké élni fog!

Danzig Jakab férje, Dános Marcell és neje Báthory Margit, dr. Dános Árpád és neje Oppenheim Irén, Dános Géza és neje Fürst Gizella, Dános Elza és férje Spitzer Manó, Dános Zelma és férje Őszi Oszkár, dr. Dános Tivadar és neje Eppinger Alice gyermekei, özv. Hirsch Lipótné Hoffmann Rezsín nővére, Dános István, Erzsébet, Borbála, Lujza, Edith, Péter, Kató, Juliska, Andor, Mária, Ágnes, Veronika unokái és számos rokon.

Részvéltatogatások és koszorúk mellőzését kérjük.

felkiismerete, ruhája tiszta lesz,
ha „Menorah” orth. köser
szappant vesz

Menorah
ארטה כשר
szappan
és
mosópor

Rauchwenger
salgótarjáni szappangyár

A MIKÉFE KÖSZÖNETE.

Nagyságos dr. Patai József úrnak, a „Mult és Jövő”
főszerkesztője

Budapest.

A Magyar Izr. Kézmű- és Földművelési Egyesület f. hó 14-én tartott közgyűlésén hozott határozata alapján hálás köszönetünket nyilvánítjuk Nagyságodnak, amiért a Mikéfe ügyét a folyó évben is nemes készséggel felkarolni méltóztatott.

Jóleső érzés, hogy egy oly magas színvonalú, a zsidóság szellemi ügyeit, jólétét és fejlődését szívén viselő folyóirat, mint a „Mult és Jövő”, hasábjain évszázados egyesületünk is minden olyan alkalommal szerepel, amidőn valami kiemelkedő esemény a nyilvánosság elé kívánkozik, avagy amidőn súlyos helyzetében a segítség érdekében felmerülő eszme propagandát kíván.

A Mindenható áldását kívánjuk Nagyságodnak a zsidóság érdekében kifejtett nagyszerű ténykedéséhez s vagyunk hálás köszönetünk ismételt nyilvánítása mellett megkülönböztetett tisztelettel és igaz nagyrabecsüléssel:

A Magyar Izr. Kézmű- és Földművelési Egyesület
igazgató-választmánya:

Kertész Ödön Klein Gyuláné Dr. Stein Emil
igazgató. alelnök. elnök.

Valóban készséggel propagáljuk a MIKÉFE-t, amelyet nagy multjánál és fontos hivatásánál fogva sokkal jobban kellene felkarolni. A magyar zsidóságnak szégyene lesz, ha ez a legreálisabb célt szolgáló ideális intézmény anyagi segítség híján kénytelen lesz működését csökkenteni. A MIKÉFE tevékenységét, ép a mai időkre és a jövőre való tekintettel, nem korlátozni, hanem inkább bővíteni és kiterjeszteni kellene.

(Szerk.)

A SKREKSZALÁMI

ujból gyarapította
gyártmányai számát és
megkezdte a csemege

KONZERV-VIRSTLI

készítését. Ezen dobozba zárt csemegevirstlik minden háztartásban nélkülözhetetlenek, mert odahaza állandóan a legfrissebb állapotban eltarthatók

A dobozok cca 40 dkg. súlyban 4 pár kiválóan ízletes csemegevirstlit tartalmaznak és az áruk nem több a közönséges bécsi virstli áránál:

P 1.80 dobozonként

Kérje minden fűszer- és csemege-üzletben

A „Skrekszalámi” készítmények a közönség kedvencei

SKREK LIPÓT

R É S Z V É N Y T Á R S A S Á G
orth. כשר szalámigyár konzervosztálya

BUDAPEST

VII., Dob-u. 27. Telefon: 424-17, 453-70

KUFFLER כשר ETTEREM

Vilmos császár-út 39. Hajós-utca sarok Alapítva 1902-ben
Telefon: Aut. 167 57

Étlapszerint választható **menü** dőlben **1.80**

Esti 1.60 leves, sült, tészta és fekete

Házonkívül is!

10 napi bérletjegynél külön engedmény. Összejövetelek és lakodalmak részére külön torom. Menürendszer alapján is!

SIRKÖVEK

Városi üzlet: Budapest, VII., Károly-körút 3/e
Telefon: J. 349-95 Dob-utca sarok

PFEIFER ÉS HESZKY kőfaragómesterek
sirkőraktára

Budapest, X., Újtemetőnél Telefon: Kőbánya 57-71

Előrehaladói időny miatt leszállított árak!

A „JEWISH AGENCY“ delegáció legutóbbi névsorába két sajtóhiba csúszott be, amelyet ezúton igazítunk helyre. A megválasztott delegátusok között volt elsősorban dr. Fischer Gyula pesti főrabbi, aki a Jewish Agency Counciljának első történelmi jelentőségű ülésén is Löw Immánuellel, dr. Friedmann Ignáccal, Török professzorral és dr. Patai Józseffel együtt volt jelen Zürichben és értékes felszólalásával erős visszhangot keltett. A Jewish Agency delegátusává választották meg továbbá dr. Makai Ernőt, a Belvárosi Takarékpénztár vezérigazgatóját, a Keren Hajeszod magyarországi bizottságának agilis társelnökét.

RABBIVÁLASZTÁS AZ EGRI IZR. STATUSQUO HITKÖZSÉGBEN. A hitközség képviselőtestülete nagyecseri Kánitz Dezső elnöklete alatt július hó 8-án tartotta rabbi-választó gyűlését, amely gyűlésen nagy lelkesedéssel dr. Roth Emilt, a szeminárium kiváló növendékét választotta meg rabbi-jává. A hitközség kiváló, tudós főrabbija távoztával megüresedett rabbi-szék méltó utódot talált a megválasztott személyében.

A MISKOLCI PRO PALESTINA meleg ünneplésben részesítette F. Fürth Margitot abból az alkalomból, hogy Miskolcra Budapestre költözött. Dr. Venetianer Jakabné, a Pro Palestina-munka országosan ismert, lelkes harcosa magasröptű gondolatokkal átszőtt, szeretettől fűtött beszédben búcsúzott a költő Fürth Margittól, akinek a nevére barátai ebből az alkalomból fát ültettek a Herzl-erdőben. Az erről szóló diplomát dr. Mandl Dezsőné, a Pro Palestina kultúrbizottságának elnöke nyújtotta át. Majd dr. Mandl Dezső illetődött hangon méltatta Fürth Margitot, az embert. A szép számban jelenlevők virággal halmozták el a búcsúzó költőt, akit a Pro Palestina különböző csoportjai és bizottságai külön beszédben is üdvözöltek.

Magyar Királyi Folyam- és Tengerhajózási Részvénytársaság

Igazgatóság Budapest, V., Mária Valéria-utca 11.
I. Személyforgalom.

A Dunán:

1. Budapest—Pozsony—Wien között.
2. Budapest—Mohács között, fényesen berendezett termesgőzösökkel, hajófülkék, hálólhelyek, elsőrendű étterem a Nemzetközi Hálókocsi Társaság kezelésében.

„TENOM“ HÁZASSÁG-KÖZVETÍTÉSI IRODA, alaposan feldolgoz minden beérkezett ajánlatot. Nagy tapasztalat, érzék és hozzáértés az egymáshozillóság tekintetében. Korrekt, diszkrét és feltétlen megbízható. Óriási összeköttetés. Kiterjedt ismeretség zsidó körökben. Cégnélküli diszkrét levelezés. Fogad: Szombat és ünnepnap kivételével naponta délután 3—6 óráig VI., Laudon-utca 6.

A budapesti és budai Chevra Kadisa kiváló szép kárpitosmunkáit a Weisz Dezső régi kárpitosmester-cég, Budapest, IV., Semmelweis ucca 19. szállította.

POLLÁK SAROLTA kozmetikus legmodernebb szépségápoló intézete. Hajszálok kiirtása arcról, karról. Szemölcsirtás. Hámlasztások. Bérletrendszerű arcápolás. Esti kikészítés. „MIRACLE“ krém, puder, szappan hatása bámulatos. Ránctalanít, üdít, szépít fehérit. Szétküldés utasítással. Díjtalan tanácsadás (Prospektus). VI., Andrássy-út 38, I. em. Párisi áruházzal szemben

Sirkövek Budán, Margittánál

59-es villamos végállomás
a Farkasréti zsidótemetővel szemben
Telefon: Aut. 572-59

HANGSZER-ZONGORA-RADIO-GRAMOFON
ÁRJEYZÉK INGYEN

Stearnberg

HANGSZERGYÁR-BUDAPEST VII RÁKÓCZI-U 60

**BELVÁROSI LEÁNYINTERNÁTUS
LEÁNYNEVELŐ INTÉZET**

BUDAPEST, VÁCI-UTCA 72
(Szerb-utca sarok)

Előkelő leánynevelő intézet. Gimnáziumok közvetlen közelében — Az intézetben továbbképző iskola 4-6 középiskolát végzett leánykák részére. — Elsőrangú tanerők, vallásos nevelés, nagyon mérsékelt árak.

Prospektus

**Fürdőruhák és köpenyek
nyári takarók
kerti abroszok**

pazar választékban

SZÉKELY JENO

cégnél Budapest, IV., Polófi Sándor-utca 9

Kellemes jó és olcsó nyaralás

Kényelmes, tiszta nagy szobák, gyönyörű szép és nagy kerthelyiség. * Nagyobb családoknak árkedvezmény. * Gyermekeket (szülők nélkül is) kelő felügyelet mellett, teljes felelősséggel nyaralásra elfogadunk. * Személyes vezetésem mellett a legfigyelmesebb kiszolgálás!

Siófokon**Fränkel-féle orth. kóser penzióban****István-út 4.**

Bejáró vendégeknek olcsó menürendszer

Megnyitás június 10-én

Előzetes érdeklődés és előjegyzés:
Fränkel-vendéglő Budapest,
VII., Rombach-u. 12. Telefon: J. 372-57**HÁZASSÁG.**

Fischof Lea úrleányt (Bratislava) eljegyezte *Morgens-tern Sámuel*, a miskolci orth. izr. anyahitközség főtisztviselője (Miskolc).

HALÁLOZÁS.

Klein József földbirtokos, a miskolci Chevra Kadisa elnöke, a puritán jellemű emberbarát elhunyt. Temetése impozáns részvét mellett ment végbe. A haláleset alkalmából a Szentegylet vezetősége méltó módon gyászülés keretében áldozott a nagy halott emlékének. A megüresedett elnöki széket a Chevra Kadisa vezetősége a megdicsőült régi, meghitt munkatársával, *Bloch Ármin*, m. kir. kormányfőtanácsos, a Szentegylet pénzügyi előljárójával tölthette be.

Gondos Mór, a sátoraljaújhelyi elemi iskola igazgatója 57 éves korában elhalálozott. Az elhunyt tanfőúr egyike volt a legjobb pedagógusoknak, aki vallásosságával, széleskörű tudásával és intelligenciájával általános tiszteletet és hecsülést vívott ki magának. Az elhunytat fia, dr. *Gondos Béla*, a Gróf Apponyi Albert Poliklinika röntgenosztályának alorvosa, fivére, dr. *Goldmann Benő* fővárosi orvos és kiterjedt rokonsága gyászolja.

Özv. Freimann Lajosné Kassán 69 éves korában elhunyt. Halála városszerte nagy részvétet keltett. A jószívű asszony a szegény családoknak állandó támogatója volt.

Schück Mayer ónodi főrabbi e napokban hosszú szenvedés után jobblétre szenderült. A megboldogultnak a Tóratudása, vallásossága, kiváló erényei és jellemvonásai általános közhecsülést szereztek neki. Özvegye és több gyermekein kívül egyik fia, a newyorki közismert *Schick József* dr. rabbi édesapját gyászolja benne.

Dr. Freund Jenő volt debreceni hitközségi elnök, minden zsidó ügynek lelkes híve és támogatója, a Pro Palestina Szövetség debreceni csoportjának elnöke e napokban váratlanul elhunyt. A kiváló vezető férfiú halála általános részvétet keltett.

Ehrenfeld Simon nagymihályi főrabbi elhunyt nagy részvétet keltett országszerte. A Chaszam Szófer unokája volt, aki maga is tudásával és nemes felfogásával a legnagyobbak közé emelkedett. Temetése országhatáron túlmenő részvéttel ment végbe.

KOREIN DEZSŐ GYÁSA.

Mély részvéttel veszi körül a budapesti orthodoxia Korein Dezső választmányi tagot. Neje szül. Löwenstein Szerafin 57 éves korában, 37 évi holdog házasság után e hó 26-án hirtelen elhunyt. Temetése 27-én volt az új orth. temetőben. A szívjóságáról közismert vallásos úrinőt porig lesújtott, megtört férjén, gyermekein és előkelő rokonságon kívül a fővárosi társadalom osztatlan részvéte kísérte utolsó útjára.

ZSIDÓGIMNÁZIUM TANÁRA elfogadna előkelő, tágas lakásába 1—2 diákot teljes orthodox ellátásra. Német, esetleg francia és angol társalgás zongora, gimnasztika, gondos felügyelet. VI., Teréz-körút 21, III. 1. Telefon: 285—50.

A BICSKEI FŐRABBI BEIKTATÁSA

megható ünnepség keretében folyt le. Dr. Frenkel Ernő főrabbit testvére és szegedi kartársa Dr. Frenkel Jenő iktatta nagyhatású avatóbeszéddel, melyre az új főrabbi tartalmas fejtegetésekkel alludált. Az elnökség méltó fogadása után a különböző felekezetek és intézmények küldött-ségei járultak az új főrabbi elé, akit a zsidó sajtó nevében Dr. *Schönfeld József*, a Zsidó Szemle szerkesztője üdvözölt.

JOBBSZERESZŐKÉRESEM VALÓ, 28 éves zsidónő, a háztartás minden ágában jártas, úri helyre ajánlkozik. Vidékre is. Szíves megkeresések: *Kispest, Eggert ucca 71. Tejjület.*

**Templomi
himzések**

készít művészes kivitelben, régi himzéseknek átdolgozását elvállalja olcsó árak mellett

HERZ EMMA
ARANYHIMZŐ MŰTERMEBudapest, IV.,
Kossuth Lajos-utca 3.
Telefon: Aut 856—32

Szeptemberben megjelenik

ÁRA
7.50
pengő**Kecskeméti Vilmos****Zsidó Évkönyve**

a bibliai 5692. évre (ötödik évfolyam)

Megrendelhető: Budapest, VIII., Mátyás-tér 17.

Elsőrangú konyha! • Menü-rendszer!

Orth. כשר kosztot jól, olcsón a

Holländer-féle étkezdében

Kereskedők találkozóhelye kaphat. • Előfizetők előnyös árkedvezményben részesülnek. • Lakodalmak rendezését olcsón és ízletesen vállalom.

BUDAPEST VI, KIRÁLY UCCA 14, FÖLDSZINT 5

SIREMLEKbel- és külföldi márványokból
legolcsóbb áron**EICHBAUM MÓR KŐFARAGÓMESTER**
SIRKÖRAKTÁRATelefon: Aut. 246-74
Tervezések díjtalanul

V., Pozsonyi-út 1—3

**Tánc, Gymnastika és Mozgásművészeti
iskola**

Schmidt Borthold Igazg.

Berlin W. 57. Kurtürstenerstr. 19.

Hivatásos táncképző intézet a legelismertebb pedagógiai módszer szerint. Prospektusok kiadókivitelünkben

Felelős szerkesztő és kiadó: DR. PATAI JÓZSEF.

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Vilmos császár út 34.

Hungária Hirlapnyomda R. T. Budapest. Felelős: Schmidek Géza.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára